Sociaal en Cultureel Planbureau

Klimaat en Samenleving

Burgerperspectieven

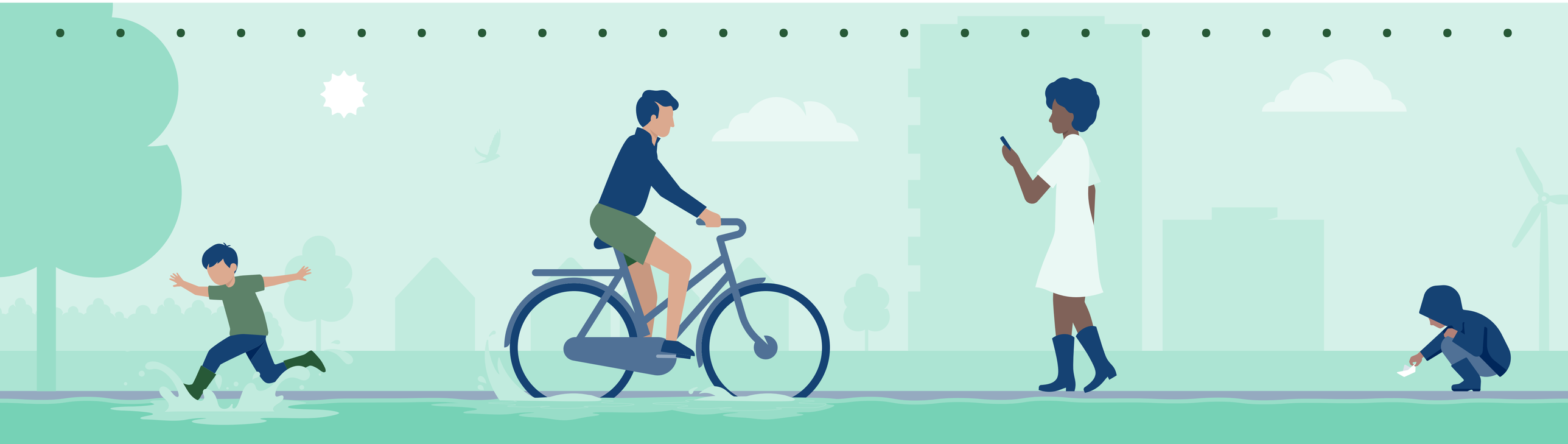

Yvonne de Kluizenaar
Gijs ten Berge
Jurjen Iedema

Met dank aan
Debbie-Verbeek-Oudijk, Simon Tunderman, Bram Geurkink, Karlijn Muiderman (PBL), Arjen van der Heide, Anja Steenbekkers en Dirk Postma voor waardevolle reflecties bij eerdere versies van dit manuscript en Arno Bouwman (PBL) voor het mogelijk maken van de verdiepende analyses rond overstromingsrisico in Hoofdstuk 10.

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, april 2025

Voorwoord

Samenvatting en beschouwing

1 **Zorgen**

2 **Ervaren belang**

3 **Onvrede**

4 **Steun voor beleid**

5 **Ervaren invloed en betrokkenheid bij beleid**

6 **Rechtvaardigheid**

7 **Verantwoordelijkheidsverdeling**

8 **Gedrag en gedragsintenties**

9 **Sociale normen**

10 **Klimaatadaptatie**

Literatuur

Tabellen

Terug naar dit overzicht

Direct naar hoofdstuk

Voorwoord

Met het Klimaatplan 2025-2035 laat het kabinet zien hoe Nederland de nationale klimaatdoelen beoogt te halen.

De Voorjaarsnota 2025 verschaft de belangrijkste contouren van de begroting van volgend jaar. In de komende maanden worden verdere keuzes gemaakt voor de concrete invulling van het klimaatbeleid. Klimaatbeleid is van grote invloed op het dagelijks leven van mensen. Toch domineren technische en economische afwegingen vaak bij de formulering ervan. Gezien de implicaties van klimaatbeleid voor mens en maatschappij alsmede het belang van draagvlak voor gemaakte keuzes, is het wenselijk dat ook sociaal-maatschappelijke afwegingen meegewogen worden in beleidskeuzes.

Het Sociaal en Cultureel Planbureau draagt hieraan bij door op toegankelijke wijze inzicht te geven in het perspectief van burgers en samenleving.

Deze notitie brengt behoeften en zorgen van burgers rond de klimaataanpak in kaart. We besteden zowel aandacht aan klimaatmitigatie als aan klimaatadaptatie, met speciale aandacht voor overstromingsrisico, vanwege de actuele politieke discussie rond woningbouw in lager gelegen gebied en de lopende actualisatie van de Nationale Adaptatie Strategie (NAS).

Prof. dr. Karen van Oudenhoven-van der Zee *(directeur)*

Drs. Charlotte van Hees *(adjunct-directeur)*

Samenvatting en beschouwing

Inleiding

Het klimaat in Nederland verandert. Weersextremen (hittegolven, zware regen, perioden van droogte) komen vaker voor en de zeespiegel voor de Nederlandse kust stijgt (KNMI 2023; PBL 2024a). Deze ontwikkelingen hebben gevolgen voor onze veiligheid, onze gezondheid[1] en de druk op de zorg, voedselproductie, beschikbaarheid van drinkwater en de natuur (KNMI 2023; PBL 2024a; RIVM 2024). De European Environment Agency (EEA) noemt daarnaast ook risico's voor energiezekerheid, financiële stabiliteit en sociale samenhang en stabiliteit in Europa. De EEA signaleert dat Europa het snelst opwarmende continent is ter wereld (EEA 2024). Waar het PBL eind 2023 nog rapporteerde dat het klimaatdoel voor 2030 voor het eerst in zicht was (PBL et al. 2023), raakt dit doel volgens de nieuwste prognoses uit zicht (PBL et al. 2024b).

Nu de voorjaarsbesluitvorming is afgerond en de Voorjaarsnota er ligt met daarin de belangrijkste contouren van de begroting van volgend jaar, zullen in de komende maanden keuzes gemaakt worden over de invulling van het voorgenomen klimaatbeleid. Klimaatbeleid kan een grote impact hebben op hoe het met en tussen mensen gaat, en hoe het tussen burgers en de overheid gaat. Bij de totstandkoming van klimaatbeleid zijn technische en economische afwegingen vaak leidend. Gegeven de sociaal-maatschappelijke implicaties van de veranderingen en het belang van burgerbetrokkenheid en legitimiteit van beleid, is ook het meenemen van het sociaal-maatschappelijk perspectief in de ontwikkeling van klimaatbeleid cruciaal.

[1] O.a. hittestress, hittesterfte, nieuwe infectieziekten, meer hooikoorts, huidkanker en mentale gezondheidsproblemen.

Doel en centrale vragen

Om de invulling van het klimaatbeleid te voeden met sociaal-maatschappelijke inzichten, geeft deze notitie een overzicht van hoe burgers aankijken tegen klimaatverandering en klimaatbeleid. We belichten op basis van een grootschalig vragenlijstonderzoek burgerperspectieven – opvattingen, houdingen en gedrag – rond de klimaataanpak. Zie methodologische bijlage bij dit rapport op www.scp.nl voor meer toelichting bij de dataverzameling in het LISS-panel (Bijlage A), de vragenlijst (Bijlage B) en verdiepende analyses (Bijlage C en D).

In de verschillende hoofdstukken staan daarbij de volgende deelvragen rond klimaatverandering en klimaataanpak centraal:

- Waarover leven zorgen? (Hoofdstuk 1)
- Wat vinden mensen belangrijk? (Hoofdstuk 2)
- Waar zijn zij (on)tevreden over? (Hoofdstuk 3)
- Welk type maatregelen kan op steun rekenen? (Hoofdstuk 4)
- Voelen mensen zich gehoord door de overheid? (Hoofdstuk 5)
- Zien mensen de huidige aanpak als rechtvaardig? (Hoofdstuk 6)
- Wie is volgens hen aan zet? (Hoofdstuk 7)
- Wat doen zij zelf en wat zouden ze (nog) meer willen doen? (Hoofdstuk 8)
- Hoe kijken mensen naar het (on)duurzame gedrag van anderen? (Hoofdstuk 9)

Naast klimaatmitigatie besteden we dit jaar ook aandacht aan klimaatadaptatie, met speciale aandacht voor overstromingsrisico (hoofdstuk 10). Dit is extra relevant vanwege de actuele discussies rond woningbouw in lager gelegen gebied en de lopende actualisatie van de Nationale klimaatadaptatiestrategie (NAS).

Het (voorgenomen) klimaatbeleid van het huidige kabinet, vertoont op een aantal vlakken verschillen met het klimaatbeleid van eerdere kabinetten. Onder kabinet-Rutte IV was verduurzaming (incl. klimaat en energie) een prioritair thema en uit het coalitieakkoord sprak ambitie tot versnellen. Zo wilde Nederland koploper zijn in Europa en werd gesproken over het aanscherpen van doelen.[2] Het regeerprogramma van het huidige kabinet is terughoudender van toon. Het respecteert bestaande klimaat- en energiedoelen en afspraken, maar voert geen 'nieuwe nationale koppen' op Europees beleid in en draait verschillende maatregelen terug. Dat roept de vraag op: zijn er verschuivingen zichtbaar in het beeld dat mensen hebben van de klimaataanpak van de overheid en in de mate waarin zij zich daarin gehoord en gezien voelen? Eerder was het oordeel van mensen daarover negatief (De Kluizenaar et al. 2024; De Kluizenaar en Van der Heide 2023). In deze studie kijken we naar hoe burgers hier nu naar kijken en of (en zo ja hoe) dat beeld verschoven is. Dat biedt een eerste voorzichtige indicatie van de mate

[2] 'Klimaatverandering is dé uitdaging voor onze generatie. […] We maken Nederland klaar voor de toekomst – klimaatneutraal, fossielvrij en circulair – met een schone energievoorziening en groene industriepolitiek. Nederland wil koploper in Europa zijn bij het tegengaan van de opwarming van de aarde. Om uiterlijk in 2050 klimaatneutraal te zijn, scherpen we het doel voor 2030 in de Klimaatwet aan tot tenminste 55% CO_2-reductie. We committeren ons hard aan dit doel en zullen indien nodig extra stappen zetten om dit te realiseren. Om dit doel ook zeker te halen, spreken we af om ons in het beleid te richten op een hogere opgave, wat neerkomt op circa 60% in 2030.' (Kabinet-Rutte IV 2021).

waarin veranderingen in de klimaataanpak tegemoet komt aan de behoeften en zorgen van mensen.

Ook gaan we in op de vraag wat mensen belangrijk vinden voor een rechtvaardige(re) aanpak. Eerder onderzoek liet zien dat de meeste mensen het gevoel hebben dat de kosten van de klimaataanpak oneerlijk zijn verdeeld tussen burgers en bedrijven en – zij het in minder sterke mate – tussen arme en rijke burgers. Leeft de eerder gesignaleerde vrees voor toename van het verschil tussen arm en rijk, en voor de bestaanszekerheid van burgers in Nederland door het klimaatbeleid nu nog? Wie moet volgens burgers (meer) verantwoordelijkheid nemen?

Op basis van deze vragen geeft deze notitie een actueel beeld van hoe mensen in Nederland aankijken tegen duurzaamheidsvraagstukken, het verduurzamingsbeleid en het overheidsfunctioneren rond de klimaataanpak. Daarbij hebben we nadrukkelijke aandacht voor de overeenkomsten en verschillen tussen mensen. We kijken daarbij naar verschillen naar opleiding, inkomen, geslacht en leeftijd.

Aandachtspunt bij toepassing van inzichten uit deze publicatie

Cruciale keuzes voor het collectieve belang kunnen op gespannen voet staan met de publieke opinie op een bepaald moment. Dat kan politici weerhouden van het maken van keuzes. De publieke opinie is geen eenduidig gegeven, maar is samengesteld uit verschillende meningen en belangen, en verandert in de tijd. Opvattingen van mensen worden door verschillende factoren beïnvloed (bv. door de zichtbaarheid en voelbaarheid van problemen in het hier en nu en door discussies over maatschappelijke problemen in politiek en media). Het is de taak van de politiek om de verschillende belangen en wensen binnen de publieke opinie af te wegen, in samenhang met actuele politieke prioriteiten, wetten en verdragen, en wetenschappelijke inzichten. Bij het maken van politieke keuzes kan de publieke opinie daarom nooit de enige bron van sturingsinformatie zijn. Wel geven de opvattingen van mensen belangrijke signalen af over de legitimiteit van beleid en daarmee over de aanvaarding en effectiviteit van beleid (Geurkink en Van Noije 2024). Beter rekening houden met de mogelijkheden, behoeften, zorgen en verwachtingen van burgers in de ontwikkeling van klimaatbeleid, vergroot de kans dat beleid beter aansluit bij de leefsituatie en daarmee op meer steun van burgers kan rekenen. Dat kan de effectiviteit van beleid vergroten.

Leeswijzer

Hierna volgt eerst een korte samenvatting van de belangrijkste bevindingen en een overkoepelende beschouwing. Daarin reflecteren we op de klimaataanpak vanuit sociaal-maatschappelijk perspectief. Daarna volgen de thematische hoofdstukken die elk verschillende aspecten belichten.

Bevindingen

1 Algemeen beeld

Meerderheid vindt klimaataanpak belangrijk, maar er leeft ook onvrede

Deze studie laat zien dat een meerderheid het belangrijk vindt dat Nederland de overstap maakt naar duurzame energiebronnen en een bijdrage levert aan het tegengaan van klimaatverandering (hoofdstuk 2). Een meerderheid vindt ook dat de regering te weinig doet tegen klimaatverandering. Tegelijkertijd ervaart circa een kwart van de mensen boosheid over de prioritering van klimaataanpak ten opzichte van andere problemen die in haar ogen maar niet opgelost worden. Problemen als woningnood, immigratie en armoede. Een substantiële minderheid heeft het gevoel dat een kleine groep de klimaataanpak opdringt aan de rest (hoofdstuk 3). Een ruime meerderheid is bezorgd dat de klimaataanpak gevolgen heeft voor haar kosten van levensonderhoud. Die zorg leeft vaker dan gemiddeld onder bo-/vmbo- en onder havo-/vwo-/mbo-geschoolden en onder mensen met de laagste inkomens (hoofdstuk 1).

Slechts een zeer klein deel van de mensen is tevreden met wat de regering bereikt met het klimaatbeleid (hoofdstuk 3). In de toelichting bij die (on)tevredenheid spreken mensen vaak hun onvrede uit over een gebrek aan daadkracht, een wisselende beleidskoers en neveneffecten van klimaatmaatregelen voor burgers (hoofdstuk 3). Ook ervaren onrechtvaardigheid lijkt een belangrijke bron van onvrede te zijn. Mensen die ontevreden zijn over wat de regering bereikt met het klimaatbeleid geven in hun toelichting regelmatig aan dat zij vinden dat de grote vervuilers onvoldoende worden aangepakt. Het beeld bestaat dat de kosten oneerlijk verdeeld zijn tussen burgers en bedrijven en tussen arme en rijke burgers. Een meerderheid verwacht dat de energietransitie de verschillen tussen arm en rijk verder zal doen toenemen (hoofdstuk 6). Het gevoel dat de lasten onevenredig zwaar op de schouders van burgers rusten en minder op die van grote bedrijven, gaat gepaard met de mening dat vooral grote bedrijven verantwoordelijkheid zouden moeten nemen en dat die dat nog onvoldoende doen (hoofdstuk 7). Burgers hebben ook vaker het gevoel dat de regering, bij het maken van klimaatbeleid, meer naar bedrijven luistert dan naar burgers (hoofdstuk 5). Het deel van de mensen dat aangeeft het belangrijk te vinden dat mensen zoals zijzelf mee kunnen denken over klimaatbeleid, is aanmerkelijk groter dan het deel dat het gevoel heeft dat dit nu het geval is (hoofdstuk 5). Onder een substantiële minderheid leeft ook het gevoel dat Nederland al meer doet dan andere landen. En ongeveer een kwart van de mensen vindt een Nederlandse bijdrage weinig zinvol, gezien de kleine bijdrage aan het mondiale geheel.

De rechtvaardigheidsprincipes ‘de vervuiler betaalt’, ‘de sterkste schouders moeten de zwaarste lasten dragen’ en ‘de laagste inkomens moeten worden gecompenseerd’ zijn breed gedragen (hoofdstuk 6). Burgers lijken echter het gevoel te hebben dat die principes onvoldoende worden toegepast.

(2) Verschuivingen ten opzichte van 2023

Ervaren responsiviteit daalt onder hbo- en wo-opgeleiden

Over de mate waarin burgers zich gehoord en gezien voelen door de overheid oordelen burgers negatief, net als in eerdere metingen. Slechts een klein deel van de mensen heeft het gevoel dat de regering rekening houdt met de mening van mensen zoals zij, bij het maken van klimaatbeleid. Vooral onder hbo-/wo-opgeleiden en mensen met de hoogste inkomens is dat percentage nu lager dan voorheen en verschilt het nu niet of nauwelijks meer van andere groepen. Onlangs zagen we een vergelijkbare ontwikkeling bij het vertrouwen in de regering: terwijl dat vertrouwen onder hbo-/wo-geschoolden in eerdere jaren steeds hoger lag dan in andere opleidingsgroepen, zijn er nu geen verschillen meer (Geurkink en den Ridder 2025). Niet omdat het vertrouwen is toegenomen in de groep waar het vertrouwen het laagst was (bo-/vmbo-geschoolden), maar juist omdat het vertrouwen onder hbo-/wo-geschoolden is gedaald.

Meer mensen vinden dat de regering te weinig doet aan klimaat

Er is ook een duidelijke verschuiving in het aandeel mensen dat vindt dat de regering te weinig dan wel te veel doet aan klimaat. In de vorige meting, toen er nog een ander kabinet zat, waren deze groepen ongeveer even groot. In de meest recente meting is het aandeel mensen dat vindt dat de regering te weinig doet duidelijk groter dan het deel dat vindt dat de regering te veel doet.

(3) Implicaties van bevindingen

Implicaties van negatieve oordelen over responsiviteit, probleemoplossend vermogen en rechtvaardigheid

Negatieve oordelen over de responsiviteit, het probleemoplossend vermogen en rechtvaardigheid kunnen van invloed zijn op het vertrouwen van burgers in de regering en vormen daarmee een risico voor de relatie tussen burgers en de overheid (Geurkink en Van Noije 2024). We zien negatieve oordelen over al deze drie aspecten terug. Het is van belang om aandacht te hebben voor deze signalen uit de samenleving ten aanzien van de klimaataanpak.

Roep om daadkracht, volgen van langetermijnvisie, consistente beleidskoers en perspectief voor burgers

Uit de toelichting bij ervaren ontevredenheid over wat de regering bereikt met het klimaatbeleid, klinkt een roep om daadkracht, het volgen van een langetermijnvisie, een consistente beleidskoers en perspectief voor burgers. De wisselende beleidskoers wordt vaak als probleem genoemd. Mensen noemen voorbeelden als de afschaffing van de salderingsregeling en warmtepompplicht, terugleverkosten voor zelfopgewekte zonnestroom en (onzekerheid over) kosten van elektrisch rijden. In de antwoorden klinkt door dat burgers hierdoor soms niet meer goed weten waar ze goed aan doen. Wannee mensen het gevoel krijgen dat investeren in verduurzaming wordt ‘bestraft’, kan dat gevolgen

hebben voor het vertrouwen van burgers in de overheid en voor hun motivatie om te verduurzamen. Dat kan weer een belemmering vormen voor de verandering die nodig is om klimaatdoelen te behalen en voor de realisatie van een toekomstbestendig energiesysteem (onafhankelijk van import van fossiele brandstoffen). Dit verklaart mogelijk deels de enorme terugval in de aanschaf van zonnepanelen en warmtepompen onder particulieren (DNE 2025a; DNE 2025b). Als de regering wil inzetten op een grotere burgerbetrokkenheid is een duidelijk, consistent en aantrekkelijk langetermijnperspectief voor burgers essentieel. Daarnaast is van belang om in beleid zoveel mogelijk te differentiëren naar sociale verschillen, opdat dit beter aansluit bij de leefsituatie en behoeften van verschillende groepen burgers. Dit kan burgers bovendien helpen om zich in verschillende sociale rollen vaker duurzaam te gedragen (Huttunen et al. 2021). Ook dit benadrukt het belang van het serieuzer meenemen van burgerperspectieven bij de besluitvorming rond klimaatmaatregelen. Het is dus belangrijk burgers een duidelijk perspectief te geven en betrouwbaar en consistent te zijn in beleid. Deze aanbeveling sluit aan bij het advies van de Raad van State naar aanleiding van het Klimaatplan 2025-2035. Hierin geeft de Raad van State aan dat het kabinet snel knopen door moet hakken en duidelijke richtinggevende keuzes moet maken over het klimaatbeleid. Deze duidelijkheid is nodig voor burgers en bedrijven om stappen te kunnen zetten.

Zero-sum-game of samenhang met andere collectieve uitdagingen?

Onze gegevens laten zien dat mensen over het algemeen veel steun geven aan klimaatmaatregelen (let wel: de verschillen in steun tussen individuele maatregelen zijn groot). Daarbij valt op dat de steun voor klimaatadaptatiemaatregelen (nog) groter is dan de steun voor klimaatmitigatiemaatregelen. Wat dit verschil verklaart, is niet duidelijk. Mogelijk speelt mee dat de voorgelegde adaptatiemaatregelen investeringsmaatregelen betroffen. De steun voor dat type maatregelen is in het algemeen hoger dan de steun voor beprijzende of beperkende maatregelen. Ook kan meespelen dat mensen verwachten dat Nederland op adaptatie zelf meer invloed heeft dan op het (mondiale) klimaat. Daarnaast blijkt uit deze Klimaatnotitie dat een substantiële minderheid het gevoel heeft dat Nederland nu al meer doet aan het tegengaan van klimaatverandering dan andere landen. En dat een ruime meerderheid het gevoel heeft dat de kosten van de klimaataanpak oneerlijk zijn verdeeld tussen landen (De Kluizenaar et al. 2024).

In het publieke debat lijkt de *zero-sum-game* op de korte termijn soms een uitgangspunt: de veronderstelling dat geld dat aan de klimaataanpak wordt besteed, niet kan worden ingezet voor andere doelen, zoals bestaanszekerheid. De werkelijkheid is echter complexer: zonder investeringen in alternatieve energiebronnen en infrastructuur kan armoedeproblematiek op langere termijn verergeren, bijvoorbeeld zodra de gasprijzen in de toekomst opnieuw sterk stijgen. Klimaatmitigatiebeleid levert Nederland meer op dan een bescheiden bijdrage aan het verminderen van de mondiale uitstoot en temperatuurstijging. Zo draagt het afbouwen van de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen (en het opbouwen van een duurzamer energiesysteem) bij aan verminderde afhankelijkheid van import van

energie uit andere landen (bv. aardgas of aardolie). Daarnaast draagt het eraan bij dat energie ook in de toekomst betaalbaar blijft wanneer door schaarste de prijzen van fossiele bronnen verder stijgen. De energiecrisis die ontstond na de inval van Rusland in Oekraïne, met de sterke stijging van de gasprijs tot gevolg, maakte duidelijk hoe sterk uitdagingen op het vlak van de Nederlandse energievoorziening samenhangen met uitdagingen op het vlak van bestaanszekerheid.

Klimaataanpak: rekening houden met rechtvaardigheid en bestaanszekerheid

Zorgen over bestaanszekerheid in relatie tot de klimaataanpak en ervaren onrechtvaardigheid, kunnen een spaak in het wiel vormen van de transitie naar een toekomstbestendige economie en samenleving. De beleving dat de lasten onevenredig zwaar op de schouders van burgers rusten, ook op die van minder vermogenden (gemiddeld genomen ook degenen die minder vervuilen), staat in contrast met de rechtvaardigheidsprincipes die voor burgers belangrijk zijn. Van alle voorgelegde klimaatmitigatiemaatregelen is dan ook de steun voor het belasten van grote vervuilende bedrijven het breedst gedragen. Evenals het rechtvaardigheidsprincipe dat bedrijven die meer verbruiken of meer vervuilen meer betalen voor klimaatbeleid. Een grotere (en zichtbare) bijdrage van grote bedrijven, de sterkste schouders de zwaarste lasten laten dragen en ervoor zorgen dat mensen met de laagste inkomens er niet verder op achteruitgaan, biedt mogelijk aanknopingspunten om de ervaren onrechtvaardigheid in de klimaataanpak te verminderen. Tegelijkertijd vraagt dat om afwegingen van belangen en oog voor een (on)gelijk speelveld van bedrijven in Nederland in een complexe internationale context; een actueel onderwerp van politiek debat (TK 2025). Bij de ontwikkeling van klimaatbeleid is aandacht voor bestaanszekerheid essentieel. Dat pleit voor terughoudendheid met maatregelen die basisbehoeften raken en voor maatregelen die bijdragen aan zowel bestaanszekerheid als aan klimaataanpak.

Klimaatadaptatie: aandachtspunten rond risicoparaatheid en rechtvaardigheid

Hoewel er veel steun is voor klimaatadaptiemaatregelen, nemen relatief weinig mensen zelf preventieve maatregelen tegen risico's bij overstroming. Slechts een klein deel van de mensen heeft een noodpakket in huis als voorbereiding op een mogelijke overstroming. Dat geldt ook voor mensen die wonen in gebieden met een overstromingsrisico. Er zijn grote verschillen tussen groepen in risicoperceptie en -paraatheid. Zo hebben hbo-/wo-geschoolden zich vaker dan gemiddeld geïnformeerd over overstromingsrisico's en hebben zij ook vaker met dat risico rekening gehouden bij hun woningkeuze. Verschillen tussen groepen in risicoperceptie, in risicopreventie en risicoparaatheid, zorgen voor verschillen in kwetsbaarheid voor toekomstige gevolgen van klimaatverandering. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) werkt op dit moment aan een rapport waarin onderstreept wordt dat bij klimaatadaptatie niet alleen fysieke ingrepen van belang zijn, maar ook sociale factoren als risicoperceptie, sociaal-economische positie en sociale cohesie. Dit kan ook van invloed zijn op hoe kwetsbaar

iemand is voor de gevolgen van klimaatverandering (WRR 2025, nog te verschijnen).

Mensen kijken vooral naar de overheid om hen te beschermen tegen overstromingsrisico's en voor eventuele schadecompensatie. Ook vindt een meerderheid dat de overheid ervoor moet zorgen dat er niet meer gebouwd wordt in gebieden met een hoog overstromingsrisico. In reactie op het advies Rechtvaardigheid in klimaatbeleid (WRR 2023) heeft het kabinet eerder aangegeven dat zij in de NAS, die momenteel wordt herzien, meer aandacht wil besteden aan rechtvaardigheid. Onder meer door het inzichtelijk maken van de kosten en de verdeling daarvan en het betrekken van maatschappelijke organisaties om beter zicht te krijgen op de perspectieven van groepen in minder sterke posities (TK 2022/2023).

Stimuleren van duurzaam gedrag

De zorgen over de gevolgen van klimaatverandering in algemene zin, zijn breder gedeeld dan de zorgen over de gevolgen voor het eigen leven (hoofdstuk 1). Er lijkt dus sprake van enige psychologische afstand tot het thema klimaat. Hoe meer mensen het klimaatprobleem zien als een ver-van-mijn-bed-show, hoe minder waarschijnlijk het is dat zij geneigd zijn om in actie te komen (Keller et al. 2022; Van Lange en Huckelba 2021). Toch geven de meeste mensen aan het wel in enige mate belangrijk te vinden om zelf een bijdrage te leveren (hoofdstuk 2). Dat een meerderheid het belangrijk vindt zelf een bijdrage te leveren, betekent niet automatisch dat de overheid een groter beroep kan doen op de breed gedragen bereidheid van mensen om zelf een steentje bij te dragen. Hierbij past namelijk een belangrijke kanttekening: een meerderheid van de burgers ziet weliswaar (enige) eigen verantwoordelijkheid om een bijdrage te leveren, maar de meeste mensen vinden ook dat zijzelf al voldoende doen (hoofdstuk 7). Bovendien vindt een ruime meerderheid dat vooral grote bedrijven verantwoordelijkheid moeten nemen, maar dat ze dit nog niet voldoende doen. De ervaren nadruk op individuele burgers ten opzichte van de grote vervuilers komt naar voren als een bron van onvrede (hoofdstuk 3). Mede door de ervaren onrechtvaardigheid van verdeling van lasten tussen burgers en bedrijven (hoofdstuk 6), kan een hardere inzet van maatregelen voor burgers de weerstand tegen de klimaataanpak vergroten en de ervaren onrechtvaardigheid verder versterken.

Een meerderheid geeft aan op verschillende vlakken al rekening te houden met de duurzaamheidsgevolgen van het eigen gedrag, bijvoorbeeld door energie te besparen, minder nieuwe spullen te kopen en minder te vliegen. Ook geeft een meerderheid aan bereid te zijn dit nog meer te doen. Dat laatste betekent niet automatisch dat mensen dit daadwerkelijk meer gaan doen, gezien de inconsistentie die er bestaat tussen gedragsintentie en feitelijk gedrag (de *intention-behaviour gap*), en tussen gedrag in verschillende sociale contexten (hoofdstuk 8). De kans is groter dat burgers tot duurzaam gedrag overgaan wanneer de gedragsopties aantrekkelijk zijn en de kosten en benodigde inspanning laag. En als de ingeschatte effectiviteit van gedragsaanpassing groot is (wat levert het op voor het klimaat?) (Wyss et al. 2022).

Het PBL signaleert in de lerende evaluatie van het klimaatbeleid dat de slagingskans van klimaatbeleid groter is wanneer de samenleving erbij wordt betrokken. En wanneer de afstand tussen beleid en de leefwereld van burgers niet te groot is. Het PBL bepleit het vergroten van het eigenaarschap over de klimaatopgave in de samenleving, door burgers met diverse sociaal-economische achtergronden vanuit hun persoonlijke drijfveren (bv. betaalbare energie, comfortabel en gezond wonen) een stem te geven in het ontwikkelen van aansprekende toekomstbeelden (Kunseler et al. 2024). Burgerbetrokkenheid in de verschillende fasen van de beleidscyclus kan bijdragen aan beter, effectiever en rechtvaardiger beleid (Bouma et al. 2023).

Keuzes rond type beleidsmaatregelen

Een meerderheid steunt de meeste voorgelegde klimaat- en energiemaatregelen van de overheid. Zo is er brede steun voor subsidie voor woningisolatie en overheids-investering in het openbaar vervoer, groene waterstof, verduurzaming van de industrie, waterveiligheid en stedelijke vergroening. Uitzonderingen zijn enkele maatregelen die direct raken aan de kosten van levens-onderhoud van burgers (vlees- en zuiveltaks), leefstijl (maximumsnelheid op de weg) en maatregelen die mogelijk geassocieerd worden met nadelige milieu-impact of -risico's (aardgaswinning op de Noordzee, ondergrondse opslag van CO_2, kernenergie). Dat is in lijn met eerder onderzoek van het CBS (2023a) dat liet zien dat de steun voor andere duurzame energiebronnen (bv. zon- en windenergie, waterkracht en aardwarmte) op meer steun kunnen rekenen dan kernenergie (slechts 36% vond destijds dat Nederland daar meer gebruik van zou moeten maken) (CBS 2023a). Ook de ambitie van een aardgasvrije woningvoorraad in 2050 vindt slechts steun onder ongeveer de helft van de burgers. Dat laatste is wellicht verrassend vanwege de sterk fluctuerende gasprijzen van de afgelopen jaren en de geopolitieke ontwikkelingen, waardoor sterke prijsstijgingen in de nabije toekomst niet kunnen worden uitgesloten. Er zijn wel beprijzende maatregelen die op steun van een meerderheid kunnen rekenen, zoals de vliegtaks en extra belasting op aardgas voor huishoudens die veel gas gebruiken.

In het algemeen geldt dat belonende maatregelen vaak op meer steun kunnen rekenen dan beperkende of bestraffende matregelen, behalve waar het de grote vervuilende bedrijven betreft (hoofdstuk 4 en hoofdstuk 10). Mensen zijn dus vooral geneigd om maatregelen te steunen die hen iets oplevert en/of niet of beperkt begrenzen. Dat pleit voor stimuleringsbeleid, waarbij mensen worden geholpen om duurzame keuzes te maken zonder dat zij daartoe worden verplicht.
Maar het is de vraag hoe realistisch dat is. Belonend beleid vraagt immers een investering en kan ten koste gaan van investeringen op andere terreinen. En ook daar zijn burgers kritisch op. Daarnaast kunnen mechanismen optreden die ongelijkheid in de hand werken: belonende maatregelen kosten vaak geld dat door de samenleving als geheel moet worden opgebracht, terwijl de baten niet altijd gelijk neerslaan. Het risico bestaat dat een 'Mattheus-effect' optreedt, waarbij degenen die het al goed hebben er verder op vooruitgaan en degenen die het minder goed hebben er juist op achteruitgaan.
Dat is een cruciaal aandachtspunt voor stimuleringsbeleid. (De Kluizenaar en Van der Heide 2023).

Het verdient aanbeveling om bij de ontwikkeling van klimaatbeleid goed rekening te houden met de gevolgen voor bestaanszekerheid van burgers. Net als met rechtvaardigheid, en in hoe maatregelen neerslaan onder burgers (en bedrijven) met verschillende mate van draagkracht en de grootte van de footprint. Het is ook belangrijk daar helder over te communiceren.

Langetermijnvisie

Een veelgehoorde aanbeveling is om een langetermijn-perspectief te bieden in de vorm van 'een nieuw verhaal' waar mensen zich mee kunnen identificeren (bv. Augenstein en Palzkill 2016; Boutellier 2021; De la Mata et al. 2022). Om deze abstracte aanbeveling in de praktijk te brengen, pleit Boutellier (2021) ervoor om een begin te maken vanuit enkele basiscondities. Een goed begrip van het verleden is daarbij van belang om te begrijpen wat mensen bindt. Ook in onderzoeken naar duurzaamheidstransities komt naar voren dat het belangrijk is dat mensen via verhalen actief een gezamenlijk beeld van het verleden vormen om tot aansprekende toekomstbeelden te komen. Op die toekomstbeelden kunnen mensen vervolgens hun gedrag afstemmen (bv. Ten Berge 2024; Feola et al. 2023). Daarbij zijn enkele flexibele uitgangspunten om richting te geven van belang, maar binnen die uitgangspunten moet ruimte zijn voor mensen met verschillende achtergronden om hun eigen verhaal vorm te geven. Boutellier noemt als flexibele uitgangspunten het algemeen belang ('we moeten samen verder'), wederkerigheid en de liberale democratische rechtsstaat. Vrij vertaald zou dit vanuit het beleids-perspectief kunnen betekenen: benader burgers niet als klanten, maar als mensen die het algemeen belang van een leefbaar Nederland delen met elkaar en (dus) met de overheid. Stimuleer daarnaast een gevoel van wederkerigheid door, waar mogelijk en wenselijk, stimulerende maatregelen te treffen – en houd bij uitstek rekening met mogelijke Matheus-effecten – zodat mensen ervaren dat ze wat terugkrijgen voor overheids-ingrijpen. Wanneer beperkende maatregelen nodig zijn, leg dan goed uit welke afwegingen daarbij gemaakt worden en/of wat burgers ervoor terugkrijgen. En besteed extra aandacht aan het bereiken, ondersteunen en begrijpen van de bezwaren van groepen mensen die niet mee kunnen of willen in verduurzaming.

Zorgen

Zie tabel 1.1 en tabel 1.2 aan het einde van dit rapport voor de onderliggende cijfers.

1

KERNPUNTEN

- Zorgen over de gevolgen van klimaatverandering en over specifieke gevolgen (bv. overstromingen en extreem weer) leven breed onder de bevolking, evenals zorgen over natuur en milieu.
- Zorgen over de gevolgen van klimaatverandering voor het eigen leven zijn wat minder breed gedeeld (hoewel ook een meerderheid daar bezorgd over is). Dat kan van invloed zijn op de ervaren urgentie van de aanpak van klimaatverandering en op het handelen van mensen (bv. voorbereiding op deze veranderingen).
- Zorgen over de gevolgen van klimaatmaatregelen voor de eigen kosten van levensonderhoud leven ook breed (en sterker dan gemiddeld onder bo-/vmbo- en havo-/vwo-/mbo-geschoolden en mensen met de laagste inkomens).
- Het percentage bezorgden over klimaatverandering, overstromingsrisico's, natuur en milieu en geopolitieke afhankelijkheid van energie is hoger dan gemiddeld onder hbo-/wo-geschoolden en onder de 65-plussers.
- Zorgen over overstromingsrisico's en extreem weer, afhankelijkheid van buitenlandse energiebronnen, het opraken van grondstoffen en achteruitgang van biodiversiteit zijn lager dan gemiddeld onder jongvolwassenen (18-25 jaar).

Breed gedeelde zorgen over klimaat, natuur en milieu, maar minder zorgen over de eigen situatie

Zorgen over klimaatverandering en achteruitgang van de natuur- en milieukwaliteit leven breed. Zo ook de zorg dat maatregelen niet voldoende zijn om het klimaatprobleem op te lossen. Mensen zijn daarbij vaker bezorgd over de gevolgen van klimaatverandering in brede zin (collectieve gevolgen) dan over de gevolgen voor henzelf (individuele gevolgen). Mensen zijn bijvoorbeeld vaker bezorgd over milieu (78%), natuur (76%), extreem weer (74%) en overstromingen (70%) dan over overstroming van de eigen woning (32%)[3] of over gevolgen van klimaatverandering voor het eigen leven (59%). Zij zien klimaatverandering dus wat minder vaak als bedreiging voor hun eigen kwaliteit van leven. Voor een deel van de mensen kan daarbij meespelen dat zij erop vertrouwen dat de overheid zicht heeft op overstromingsrisico's en de bevolking daar voldoende tegen beschermt (zie hoofdstuk 10). Wanneer mensen klimaatverandering meer zien als probleem voor de verre toekomst, en minder als probleem dat henzelf raakt in de nabije toekomst, kan dat van invloed zijn op de ervaren urgentie van klimaataanpak en op mitigatie- of adaptatiegedrag (bv. voorbereiding op mogelijke gevolgen) (Keller et al. 2022; Van Lange en Huckelba 2021; Maiella et al. 2020).

Breed gedeelde zorgen over gevolgen van maatregelen voor kosten van levensonderhoud

Zorgen over gevolgen van klimaatmaatregelen voor de kosten van het eigen levensonderhoud leven breed (70%). Die bezorgdheid is een punt van aandacht: de bestaanszekerheid van een deel van de bevolking staat onder druk. Het vergroten van de bestaanszekerheid is een speerpunt van het huidige regeringsbeleid.[4] Aandacht voor de mogelijke gevolgen van specifieke maatregelen voor de bestaanszekerheid van burgers is van belang. Zorgen over de kosten van maatregelen die bij burgers terechtkomen, kunnen – zeker wanneer die samengaan met een gevoel van onrechtvaardigheid – gevolgen hebben voor de steun voor beleid en daarmee een afbreukrisico vormen voor klimaatbeleid.

Het algemene beeld van zorgen is redelijk vergelijkbaar met eerdere jaren[5], hoewel bezorgdheid over Nederlandse afhankelijkheid van energie uit het buitenland eind 2024 lager is dan in 2023 (november 2024: 59%; september 2023: 70%). Mogelijk speelt mee dat in 2023 de plotselinge stijging van de gasprijzen en de piek in 2022 na de inval van Rusland in Oekraïne nog vers in het geheugen lagen. Ook daalden de gasprijzen, daalde de afhankelijkheid van huishoudens van aardgas door woningverduurzaming

[3] Hoofdstuk 10 gaat dieper in op klimaatadaptatie en de perceptie van overstromingsrisico's en de paraatheid voor overstromingsrisico's.

[4] Regeerprogramma - Uitwerking van het hoofdlijnenakkoord door het kabinet - 13 septembter 2024

[5] Verschillen in de antwoordschaal tussen de meetjaren maken percentages echter niet 1 op 1 vergelijkbaar.

(isolatie, zonnepanelen en alternatieve warmtebronnen) (DNE2025a; DNE 2025b; Schotten et al. 2023) en nam de productie van hernieuwbare energie in Nederland toe (PBL 2024b). Ook kan meespelen dat andere actuele problemen nu veel sterker op de voorgrond staan dan de afhankelijkheid van energie uit het buitenland, waardoor de aandacht daarvoor onder burgers wat is weggezakt (Geurkink en Den Ridder 2025).

Meer zorgen over klimaatverandering onder hbo-/wo-geschoolden en ouderen

Zorgen over klimaatverandering verschillen vooral naar opleiding, geslacht en leeftijd. Hbo-/wo-geschoolden en ouderen zijn vaker dan gemiddeld bezorgd over de gevolgen van klimaatverandering, over de (ervaren) ontoereikendheid van de klimaataanpak en over de achteruitgang van natuur en milieu. Ook zijn zij vaker bezorgd over de afhankelijkheid van Nederland van buitenlandse bronnen van energie. De 18-25-jarigen zijn juist wat minder bezorgd over gevolgen van klimaatverandering, terwijl zij daar in de toekomst waarschijnlijk het meest mee te maken krijgen (Parsons et al. 2024). Niet alleen zorgen over gevolgen van klimaatverandering, zoals overstromingsrisico's en extreem weer, zijn lager dan gemiddeld onder jongvolwassenen (18-25 jaar). Maar ook zorgen over afhankelijkheid van buitenlandse energiebronnen, het opraken van grondstoffen en achteruitgang van biodiversiteit zijn lager dan gemiddeld in die groep.

Er zijn geen duidelijke verschillen naar leeftijd in zorgen over gevolgen van klimaatverandering voor het *eigen leven*, hoewel de 26-35-jarigen bezorgder zijn dan gemiddeld over mogelijke overstroming van de eigen woning en de 75-plussers daar juist minder bezorgd over zijn dan gemiddeld. Het valt op dat er nauwelijks verschillen zijn tussen mensen met hogere en lagere inkomens wat betreft zorgen over klimaat, milieu en natuur.

Meer zorgen dan gemiddeld over nadelige gevolgen van klimaatbeleid voor burgers bij lage inkomens en niet-hbo-/wo-geschoolden

Bo-/vmbo- en havo-/vwo-/mbo-geschoolden en mensen in de laagste inkomensgroep zijn juist vaker dan gemiddeld bezorgd over gevolgen van klimaatmaatregelen voor hun kosten van levensonderhoud en voor hun manier van leven. Dat betekent overigens niet dat hier onder hbo-/wo-geschoolden en de hoogste inkomensgroepen geen zorgen over zijn. Sterker nog, ook in die groepen is de meerderheid in enige mate bezorgd dat klimaatmaatregelen het leven duurder zullen maken. Een substantiële minderheid is bezorgd dat deze maatregelen ervoor zullen zorgen dat zij anders moet gaan leven.

Ervaren belang

Zie tabel 2.1 aan het einde van dit rapport voor de onderliggende cijfers.

2

KERNPUNTEN

- De meeste mensen vinden een Nederlandse bijdrage aan het tegengaan van klimaatverandering belangrijk en zien ook het belang van een eigen bijdrage daaraan.

- Mensen met een hbo-/wo-opleiding vinden een Nederlandse bijdrage aan het tegengaan van klimaatverandering vaker belangrijk dan gemiddeld. Mensen met een bo-/vmbo-opleiding vinden dit juist minder vaak dan gemiddeld. Toch vindt ook in die laatste groep een meerderheid het tegengaan van klimaatverandering belangrijk.

- Ouderen (65-plus) vinden klimaataanpak gemiddeld vaker belangrijk.

Belang klimaataanpak en bescherming natuur en milieu breed gedeeld

Een ruime meerderheid hecht (ten minste enig) belang aan het tegengaan van klimaatverandering. Daarbij is het percentage mensen dat hergebruik van spullen en grondstoffen (in enige mate) belangrijk vindt het grootst (86%), gevolgd door het voorkomen van verdere achteruitgang van de natuur (83%) en verminderde afvalproductie (81%). Een ruime meerderheid vindt een Nederlandse bijdrage aan klimaataanpak (in enige mate) belangrijk (75%) en van verschillende veranderingen die daaraan kunnen bijdragen, zoals bijvoorbeeld hergebruik van spullen en grondstoffen, een klimaatvriendelijkere manier van leven (75%) en de overgang van fossiele brandstoffen naar hernieuwbare energiebronnen (73%). Een meerderheid van de mensen vindt het ook belangrijk om zelf een bijdrage te leveren aan het tegengaan van klimaatverandering (71%).

Het aandeel mensen dat een Nederlandse bijdrage belangrijk vindt, is (met 75%) wat lager dan in 2022 en 2023 toen het nog op respectievelijk 85% en 79% lag (De Kluizenaar en Van der Torre 2023; De Kluizenaar et al. 2024), al is dat nog altijd een ruime meerderheid. Mogelijk speelt mee dat een aanzienlijke minderheid vindt dat Nederland al veel doet in vergelijking met andere landen en dat een deel twijfels heeft over de zin van een Nederlandse bijdrage in een mondiale context (zie hoofdstuk 3). Klimaat scoort desalniettemin hoog op de - door burgers meest genoemde - beleidsterreinen waar het kabinet volgens burgers aan moet werken. Eind 2024 stond klimaat – na immigratie, economie en inkomen en wonen – op een vierde plek van meest genoemde inhoudelijke beleidsterreinen (Kunst et al. 2024). Bij het breed gevoelde belang van klimaataanpak en de bereidheid om daar zelf een bijdrage aan te leveren past een kanttekening: pro-klimaat-houdingen (bv. zorgen over of ervaren belang van aanpak) vertalen zich niet automatisch in steun voor concrete beleidsmaatregelen en gedrag. Dat gebeurt vooral wanneer maatregelen niet (te) veel van mensen vragen of milieuvoordelen als groot worden ingeschat (Diekmann en Preisendorfer 2003; Wyss et al. 2022).

Een verschuiving naar ambitieuzer klimaatbeleid kan steun voor beleid doen afnemen, mede afhankelijk van de invulling daarvan (Goerg et al. 2025).

Hbo-/wo-geschoolden en ouderen vinden klimaataanpak belangrijker dan gemiddeld

Mensen met een afgeronde hbo-/wo-opleiding hechten meer belang dan gemiddeld aan klimaataanpak en bo-/vmbo-geschoolden juist minder dan gemiddeld. Dat neemt niet weg dat ook in die laatste groep nog altijd een ruime meerderheid de voorgelegde aspecten van klimaataanpak ten minste in enige mate belangrijk vindt. Vergelijkbare verschillen naar opleiding zagen we in eerder onderzoek (De Kluizenaar et al. 2024; De Kluizenaar en Van der Torre, 2023; Versantvoort et al. 2024). Er zijn ook grote verschillen tussen leeftijdsgroepen, waarbij opvalt dat ouderen (65-plus) vaker dan gemiddeld aangeven dat zij het tegengaan van klimaatverandering belangrijk vinden. Verschillen naar leeftijd in ervaren belang zijn opvallend groot voor onder

andere minder afval produceren, vergroten van de Nederlandse energie-onafhankelijkheid en voorbereiding van mensen op overstroming. Ouderen (65-plus) vinden dat belangrijker dan jongvolwassenen (18-25-jarigen).

Hbo-/wo-geschoolden, ouderen (65-plus) en vrouwen vinden het belangrijker dan gemiddeld dat zijzelf[6] en Nederland als geheel zich inzetten voor het tegengaan van klimaatverandering en dat er 'anders geleefd gaat worden'. Verschillen naar inkomen in ervaren belang zijn er niet (of beperkt). Dat kan de verwachting wekken dat vooral die eerste groepen zich duurzamer gedragen. Maar eerder SCP-onderzoek liet zien dat er verschillen zijn tussen groepen in de samenhang tussen klimaatopvattingen en duurzaam gedrag. Bij ouderen, vrouwen en stedelingen lagen zelfgerapporteerd duurzaam gedrag en klimaatopvattingen dichter bij elkaar, maar bij hbo-/wo-geschoolden was dit minder het geval. Terwijl mensen in een minder sterke financiële positie juist duurzamer gedrag rapporteren, maar in hun opvattingen het klimaat juist wat minder nadruk heeft.[7] Over de samenleving als geheel genomen, was er daardoor slechts een zwakke samenhang tussen klimaatopvattingen en duurzamer gedrag (Versantvoort et al. 2024).

6 Met uitzondering van de 75-plussers, waarbij de mate waarin zij het belangrijk vinden om zelf een bijdrage te leveren niet significant afwijkt van het gemiddelde.

7 De duurzame opties die in dit onderzoek centraal stonden, waren veelal ook de minder prijzige opties. Dat verklaart een deel van deze bevindingen: hoe minder mensen te besteden hebben, hoe eerder ze geneigd zijn te kiezen voor minder dure opties en besparing.

Onvrede

Zie tabel 3.1 aan het einde van dit rapport voor de onderliggende cijfers.

3

KERNPUNTEN

- De meeste mensen voelen (enige) urgentie bij de aanpak van klimaatverandering.
- Een meerderheid van de mensen vindt dat de huidige regering te weinig doet tegen klimaatverandering. Mensen vinden duidelijk vaker dat de regering te weinig doet dan te veel.
- Dat beeld is anders dan in de vorige meting (september 2023), toen deze groepen in ordegrootte vergelijkbaar in omvang waren.
- Er is wel onvrede bij een aanzienlijke minderheid over de prioritering van klimaataanpak ten opzichte van andere problemen.
- Ontevredenheid over wat de regering bereikt met haar klimaatbeleid, lichten mensen vaak toe met (door hen ervaren):
  - gebrek aan daadkracht;
  - ontbreken van langetermijnvisie;
  - tekortschietende aanpak van grote vervuilers;
  - de wisselende beleidskoers;
  - ervaren gebrek aan perspectief voor burgers.
- Mensen die boos zijn over de prioritering van klimaat ten opzichte van andere problemen, zien vooral graag meer aandacht voor de aanpak van woningnood, immigratie en armoede in Nederland. Zij betwijfelen ook vaak de zin van een Nederlandse bijdrage, vanwege de kleine invloed op het totaal, of vanwege het ervaren gebrek aan inspanning door andere landen.
- Gevoelde urgentie en de ervaren onvrede verschillen vooral naar opleiding, maar niet (of beperkt) naar inkomen.

Meerderheid steunt Nederlandse bijdrage aan klimaat

Een ruime meerderheid vindt een Nederlandse bijdrage aan de klimaataanpak (in enige mate) belangrijk. Ook geeft een meerderheid aan enige urgentie te ervaren om – als mensheid – zo snel mogelijk in actie te komen tegen klimaatverandering, omdat het anders te laat is. De meeste mensen hebben het gevoel dat de regering nu te weinig doet aan klimaatverandering.

Onvrede bij een substantiële minderheid

Maar daar staat tegenover dat een aanzienlijke minderheid juist vindt dat de regering te veel doet en dat Nederland al meer doet dan andere landen (beide circa 4 op de 10). Ook vindt ongeveer een kwart van de mensen dat een Nederlandse bijdrage weinig zin heeft omdat Nederland als klein land weinig bij kan dragen. Daarnaast ervaart circa een kwart van de bevolking onvrede over de prioritering van klimaat ten opzichte van andere, in hun ogen, belangrijkere problemen. En ruim een derde van de mensen heeft het gevoel dat een kleine groep Nederlanders maatregelen opdringt aan de rest (en een ongeveer even groot deel heeft dat gevoel juist helemaal niet).

Slechts een fractie van de mensen is tevreden over wat de regering met het klimaatbeleid bereikt (circa 1 op de 10). Daarbij valt op dat het aandeel mensen dat vindt dat de regering te weinig doet aan klimaatverandering dit jaar groter is dan vorig jaar. Het aandeel mensen dat tevreden is met wat de regering bereikt op het vlak van klimaat is nog altijd klein. Dat zijn belangrijke aandachtspunten, omdat dergelijke negatieve oordelen over responsiviteit en probleemoplossend vermogen kunnen doorwerken in het vertrouwen van burgers in de regering (Geurkink en van Noije 2024). Omdat er onvrede is zowel vanuit het gevoel dat er te weinig aandacht is voor klimaat (een meerderheid) als vanuit het gevoel dat er te veel aandacht is voor klimaat (een substantiële minderheid), is het van belang om beter te begrijpen onder wie deze onvrede leeft en waar deze onvrede vandaan komt.

Verschillen in steun en onvrede naar opleiding, inkomen, geslacht en leeftijd

Er is een verband tussen opleiding en ervaren urgentie van een klimaataanpak,[8] waarbij bo-/vmbo- en havo-/vwo-/mbo-opgeleiden minder vaak een gevoel van urgentie ervaren om tegen klimaatverandering in actie te komen dan gemiddeld. Hbo-/wo-geschoolden ervaren dit juist vaker dan gemiddeld. Verschillen naar inkomen en leeftijd in urgentiegevoel zijn er nauwelijks[9], hoewel 65-plussers vaker belang hechten aan een Nederlandse bijdrage aan de klimaataanpak. Hbo-/wo-geschoolden en vrouwen

8 Gemeten met de stelling: 'De mensheid moet zo snel mogelijk in actie komen om klimaatverandering tegen te gaan, anders is het te laat.'

9 Hoewel de hoogste inkomensgroep iets hogere urgentie ervaart dan gemiddeld, is dit verschil na correctie voor andere kenmerken (opleiding, leeftijd, geslacht en stedelijkheid) niet meer significant.

vinden vaker dan gemiddeld dat de regering te weinig doet tegen klimaatverandering, terwijl bo-/vmbo- en havo-/vwo-/mbo-geschoolden en mannen juist vaker dan gemiddeld vinden dat de regering te veel doet. Ondanks deze verschillen is in alle groepen een meerderheid van mening dat de regering te weinig doet.

Onvrede over de aandacht voor klimaat ten opzichte van andere problemen is hoger dan gemiddeld onder bo-/vmbo- en havo-/vwo-/mbo-geschoolden en onder mannen. Zij hebben ook vaker het gevoel dat klimaatmaatregelen worden opgedrongen door een kleine groep. Maar in alle groepen is dit een minderheid. Deze ervaren onvrede verschilt niet of nauwelijks naar inkomen.

Toelichting van respondenten bij hun oordeel over wat de regering bereikt met haar klimaatbeleid

Veel ontevredenheid over wat de regering bereikt met klimaatbeleid

Hoe komt het dat slechts een fractie van de mensen tevreden is met wat de regering bereikt met het klimaatbeleid? Waarover zijn mensen niet of juist wel tevreden? We vroegen respondenten hun antwoord toe te lichten. Hierna volgen de inzichten die daaruit voortkomen.

'Ontevredenen' – onvrede over gebrek aan daadkracht

Een grote minderheid van de mensen is niet tevreden over wat de regering bereikt met haar klimaatbeleid (44%). Mensen die niet tevreden zijn benoemen vaak het gevoel dat er te weinig gedaan wordt en/of dat het niet snel genoeg gaat. Deze mensen ervaren vaak een gebrek aan daadkracht (veel praten, weinig doen, te veel op de lange baan schuiven). Zij noemen ook het niet behalen van doelen, te weinig zichtbaar resultaat bereiken en het ontbreken van een langetermijnvisie.

> *"De overheid moet eens doorpakken, gaan staan voor wat echt belangrijk is en niet altijd maar met elkaar in conflict liggen. Ze verprutsen daardoor kostbare tijd. Over dingen anders doen: bijvoorbeeld de echte vervuilers bij bedrijven aanpakken zodat het probleem bij de kern wordt aangepakt. Anders blijft het dweilen met de kraan open en schiet het niet op."*

Zij zien graag dat de regering meer doet, sneller of drastischer ingrijpt en vinden het beleid vaak ontoereikend. In de toelichting van respondenten komt ook regelmatig naar voren dat zij graag een stevigere aanpak van grote vervuilers (industrie) zien en meer inzet op hernieuwbare energie en groene mobiliteit (bv. betaalbaar openbaar vervoer).

Er leeft ook onvrede over een voor burgers onduidelijke of veranderende beleidskoers, waarbij het afschaffen van de salderingsregeling voor zonnepanelen, het onaantrekkelijker worden van elektrisch rijden en de afschaffing van de warmtepompverplichting als voorbeelden worden genoemd. Mensen geven aan dat zij door zulke veranderingen niet meer goed weten waar ze aan toe zijn en waar ze goed aan doen. Sommigen hebben het gevoel dat ze voor hun duurzame gedrag worden 'gestraft'.

> *"Het continu wisselende klimaatbeleid van de regering zet geen zoden aan de dijk; op dit moment weet niemand meer wat de bedoeling is en welke investering gesubsidieerd of belast wordt. Hierdoor is er in elk geval geen houdbaar plan voor de middellange en lange termijn."*

Onder respondenten leeft ook onvrede over de manier waarop klimaatbeleid wordt ingevuld. Daarbij geven zij vaak als bron van onvrede aan dat grote vervuilers in hun ogen onvoldoende worden aangepakt, dat de verkeerde maatregelen worden genomen, economische afwegingen te veel domineren en/of dat er onvoldoende perspectief is voor burgers. Veel mensen spreken ook expliciet hun onvrede uit over de aanpak van het huidige kabinet en gepercipieerde probleemontkenning.

> *"Als klein land is ons klimaatbeleid een druppel op een gloeiende plaat. Vlak over de grens worden andere eisen gesteld aan het klimaatbeleid wat ons beleid tenietdoet. De gewone man is weer de pineut van alle onnodige maatregelen van onze regering! "*

Lees alle quotes van 'ontevredenen' ➔

Onder de groep 'ontevredenen' is ook een kleiner deel dat juist vindt dat er te veel wordt gedaan, of dat het te snel gaat. Er zijn zorgen over de gevolgen van klimaatbeleid voor burgers en over de kosten van het klimaatbeleid in het algemeen. Respondenten noemen daarbij regelmatig dat zij de zin van de bijdrage van een klein land als Nederland betwijfelen. Zij zien dit als een druppel op de gloeiende plaat, zolang grote vervuilende landen weinig doen. Mensen noemen daarbij ook wel dat andere landen nog te weinig doen en meer verantwoordelijkheid zouden moeten nemen.

'Neutralen' – twijfel over de zin van Nederlandse bijdrage en manier van aanpak

Respondenten die neutraal antwoorden (45%) geven in hun toelichting regelmatig te kennen dat ze te weinig weten van de klimaataanpak in Nederland om een oordeel te kunnen geven. Of ze zeggen dat ze er minder mee bezig zijn.

Respondenten uit de neutrale groep noemen ook vaker dan respondenten uit de ontevreden groep dat zij twijfels hebben over de zin van de bijdrage van een klein land als Nederland. Zeker zolang grotere vervuilende landen weinig doen. Zij noemen daarbij vaak dat andere landen eerst meer moeten doen.

> *"De regering doet genoeg om klimaatverandering tegen te gaan, maar ze slaan wel door. Natuurlijk moet er iets gebeuren als het gaat om klimaat, maar zolang landen als China en India niets doen aan klimaat heeft het voor ons weinig zin."*

Lees alle quotes van 'neutralen' ➔

Een ander deel van de neutrale groep benadrukt juist dat ze een gebrek aan daadkracht ervaart. Dit deel zegt wel te zien dat er een en ander gebeurt op dit vlak, maar dat het nog langzaam gaat en beter kan. Deze respondenten antwoorden vooral neutraal, omdat het voor hen nog niet voldoende is (het begin is er, maar het kan beter).

> *"Er zijn al heel wat dingen wel bereikt, maar er zijn nog genoeg punten waaraan gewerkt kan worden"*

Verder komt onvrede over het veranderlijke beleid en de neveneffecten daarvan voor burgers (of van het klimaatbeleid in algemene zin) ook in deze groep naar voren.

'Tevredenen' – geven vaak aan dat Nederland al genoeg doet

Deze relatief kleine groep (11%) geeft aan dat de regering doet wat ze kan. Een deel vindt de huidige aanpak voldoende, ziet dat er plannen zijn, dat er maatregelen worden genomen en vooruitgang wordt geboekt.

> *"Voor mijn gevoel gaat het prima stapsgewijs, minder focussen op uitstoot en meer op herbruiken van artikelen zou beter zijn. Vooral het aanpakken van grote bedrijven mag beter, en stoppen met het aanpakken van de burger."*

Lees alle quotes van 'tevredenen' ➔

Deze respondenten noemen bijvoorbeeld vaak in hun toelichting dat zij tevreden zijn over de inzet op hernieuwbare energie en op uitstootvermindering. In de antwoorden klinkt, evenals onder de neutrale groep, ook vaak een positieve inschatting van de Nederlandse inspanning in een grote vervuilende wereld door: Nederland loopt voorop, doet meer dan genoeg, andere landen mogen nu eerst meer doen.

Boosheid over prioritering van klimaat ten opzichte van andere problemen nader bekeken

Ongeveer een kwart van de mensen wil meer aandacht voor andere problemen dan klimaat

Een aanzienlijke minderheid van de mensen is het (enigszins) eens met de stelling boos te zijn over alle aandacht voor het klimaat, terwijl er belangrijkere problemen zijn die opgelost moeten worden (24%). Wat ligt er onder die onvrede en welke andere problemen ziet deze groep als meest urgent? We vroegen deze respondenten hun antwoord toe te lichten.

Nederland heeft veel grote problemen die maar niet worden opgelost

In de hiervoor genoemde groep leeft veel onvrede over problemen in Nederland die in haar ogen onvoldoende aandacht krijgen en niet opgelost worden. Een deel van deze groep ziet klimaat als één van de vele problemen die Nederland kent, een groter deel vindt andere problemen veel belangrijker en urgenter dan klimaat. Een deel van deze respondenten heeft het gevoel dat een Nederlandse bijdrage weinig zinvol is, vanwege de kleine invloed op het totaal, of vanwege het ervaren gebrek aan inspanning door andere landen. Onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (2023) liet zien dat ongeveer een derde van de mensen vond dat Nederland alleen streng klimaatbeleid moet voeren als grote landen als China en Amerika dat ook doen. Een groter deel (45%) was het daarmee oneens. Een meerderheid (ongeveer twee derde) vond dat landen buiten de EU te weinig doen aan klimaat (CBS 2023a).

Woningnood, migratie en armoede onder Nederlandse burgers meest genoemd

De hiervoor genoemde mensen, die onvrede ervaren over de prioritering van klimaat ten opzichte van andere problemen, zien vooral graag meer aandacht voor het oplossen van problemen in de volkshuisvesting (o.a. het ernstige tekort aan woningen) en in asiel en migratie. Ook armoede onder Nederlandse burgers wordt veel genoemd, gevolgd door problemen met de gezondheidszorg en de kosten van levensonderhoud. Daarnaast refereren respondenten aan problemen in de wereld, de oorlogen en de gevolgen daarvan. Verder noemen zij de toeslagenaffaire, de veiligheid en criminaliteit in Nederland en het onderwijs. In deze groep mensen wordt door sommigen naar voren gebracht dat zij vinden dat de regering eerst goed moet zorgen voor haar eigen burgers en eerst de problemen in Nederland moet oplossen, voordat ze zich bezighoudt met klimaat of de opvang van mensen uit het buitenland. Deze bevindingen zijn grotendeels in lijn met eerder SCP-onderzoek waarin immigratie, economie en inkomen, wonen, klimaat, criminaliteit en veiligheid en de gezondheidszorg naar voren kwamen als meest genoemde beleidsterreinen waar het kabinet aan moet werken (Kunst et al. 2024). In de huidige studie zien we naast wonen en immigratie ook armoede nadrukkelijk terugkomen als prioritair thema.

> *"Klimaat is belangrijk, maar mensen die geen huis kunnen vinden of echt niet kunnen rondkomen vind ik belangrijker, zieke mensen die de dokterskosten niet kunnen betalen, kan niet in Nederland. Nederland is zogenaamd een zorgstaat, sorry, alles is te duur, verzorgingshuizen zijn dicht, ouderen hebben zorg nodig."*

Mensen ervaren klimaataanpak niet altijd als bijdragend aan welvaart en welbevinden (en daarmee aan een betere kwaliteit van leven). De ervaren wisselende beleidskoers en een gevoel dat de verduurzamende burger wordt bestraft (bv. door plotse afschaffing van de salderingsregeling, zorgen over hogere belasting op elektrisch rijden en over de betaalbaarheid van het openbaar

vervoer) vormt een afbreukrisico voor beleid.
Eerder onderzoek van het PBL wees ook op ervaren beleidsinconsistentie rond woningverduurzaming en het risico daarvan voor het realiseren van de beleids-opgave van een aardgasvrije woningvoorraad, die flinke investeringen van burgers vraagt (Martens et al., 2024). Onzekerheid en verminderd vertrouwen in de consistentie van de koers kan voor burgers een belemmering vormen om tot handelen over te gaan. Dit verklaart mogelijk mede waarom de aanschaf van zonnepanelen, elektrische auto's en warmtepompen door particulieren nu stagneert (DNE 2025a; DNE 2025b; ING 2025).

Steun voor beleid

Zie tabel 4.1 en tabel 4.2 aan het einde van dit rapport voor de onderliggende cijfers.

4

KERNPUNTEN

- Bij de meeste voorgelegde klimaatmaatregelen zijn er meer mensen voor dan tegen, met uitzondering van de vleestaks, waar meer mensen tegen zijn dan voor.
- Er is weinig steun voor aardgaswinning op de Noordzee, ook daar zijn meer mensen tegen dan voor.
- Belonende maatregelen, zoals subsidies voor verduurzaming, kunnen veelal op steun van een (ruime) meerderheid en relatief weinig weerstand rekenen.
- De steun voor overheidsinvesteringen in verduurzaming is in het algemeen hoog, vooral onder ouderen. Daar zijn wel uitzonderingen op, bijvoorbeeld waar het gaat om ondergrondse opslag van CO_2 en kernenergie.
- Beperkende maatregelen, zoals het verlagen van de maximumsnelheid of belastingverhogingen, krijgen vaak relatief weinig steun en wat meer weerstand dan andere maatregelen. Daar zijn uitzonderingen op. Het belasten van vervuilende bedrijven krijgt bijvoorbeeld brede steun. Tegelijkertijd steunt eveneens een ruime meerderheid overheidsinvesteringen in het verduurzamen van de Nederlandse industrie.
- Mensen met een hbo-/wo-opleiding zijn vaker geneigd om klimaatmaatregelen te steunen dan gemiddeld. Mensen met een bo-/vmbo-opleiding (en bij sommige maatregelen ook de havo-vwo-/mbo-opgeleiden) juist minder vaak dan gemiddeld.

Brede steun voor overheidsinvesteringen, met uitzondering van kerncentrales en CO_2-opslag

Overheidsinvesteringen in verduurzaming zijn in het algemeen relatief populair, ze vinden vaak veel steun en weinig weerstand. Met name de steun voor investeringen in het openbaar vervoer, het verhogen van dijken en meer groen in steden om hitte en wateroverlast tegen te gaan is groot (> 80%). Ook voor overheidsinvesteringen in het verduurzamen van de industrie en in groene waterstof als energiebron spreken de meeste mensen hun steun uit. Daarmee vergeleken is de steun voor investeringen in kerncentrales en ondergrondse opslag van broeikasgassen relatief laag (met 50% en 35%).

Meer steun voor belonende dan voor beperkende klimaatmaatregelen

In het algemeen kunnen belonende maatregelen, zoals subsidies (zogenoemde *pull*-maatregelen) op meer steun rekenen dan beperkende maatregelen (zogenoemde *push*-maatregelen). Dit algemene beeld zagen we in eerder klimaatonderzoek terug en zien we ook nu (De Kluizenaar en Flore 2021; De Kluizenaar en Van den Torre 2023). Desalniettemin vallen enkele uitzonderingen op die regel op.

In het algemeen steunt een meerderheid de *pull*-maatregelen. Er is vaak veel steun voor, en weinig weerstand tegen, subsidiërende maatregelen. Vooral subsidies voor burgers die hun woning willen isoleren (voor: 76%; tegen: 6%), een warmtepomp willen aanschaffen (voor: 65%; tegen: 11%) en voor de salderingsregeling op zonnepanelen is veel steun (voor 66%; tegen 11%). Hetzelfde geldt voor een lagere energiebelasting voor mensen die weinig gas verbruiken (voor: 69%; tegen: 11%).

Voor *push*-maatregelen is de steun vaak lager en vooral de weerstand hoger. Zo is het verhogen van de prijs van vliegtickets een stuk minder populair (voor: 55%; tegen: 26%) dan de hiervoor genoemde subsidiërende maatregelen. Voor een vleestaks – het verhogen van de prijs op vleesproducten – is zelfs meer weerstand dan dat er steun voor is (voor: 33%; tegen: 46%). Ook het verlagen van de maximumsnelheid van 130 naar 100 km/u krijgt relatief weinig steun. Een uitzondering is het verhogen van de belastingen voor vervuilende bedrijven. Die maatregel vindt, ondanks het beprijzende karakter, brede steun.

Het vergroten van steun onder burgers voor klimaatmaatbeleid kan gebaat zijn bij belonende maatregelen. Maar daar hangt een prijskaartje aan. Ook is een cruciaal vraagstuk daarbij wie daarvan profiteert (en wie niet). Eerder onderzoek laat zien dat het risico bestaat dat mensen met meer hulpbronnen meer profiteren van maatregelen zoals het subsidiëren van woningverduurzaming of elektrisch rijden, dan mensen met minder hulpbronnen (bv. Bokhorst et al. 2022; CBS 2023b; Mommers 2023).

Meeste steun voor klimaatmaatregelen onder hbo-/wo-opgeleiden en ouderen

Mensen met een bo-/vmbo-opleiding steunen klimaatmaatregelen over het algemeen minder vaak dan anders opgeleiden. Onder mensen met een hbo-/wo-opleiding is de steun vaak het hoogst. De verschillen in steun en weerstand tussen de individuele maatregelen zijn echter groot. Zo zien we het hiervoor genoemde contrast naar opleiding voor de vleestaks zeer duidelijk terug, maar is dit contrast bij andere maatregelen, zoals de investering in kerncentrales, ondergrondse opslag van CO_2, of waterveiligheid (investering in dijken) minder groot.

Mensen met een hbo-/wo-opleiding zijn over het algemeen meer geneigd om klimaatmaatregelen te steunen, maar hebben daarbij ook hun specifieke voorkeuren. Evenzo geldt voor mensen met een bo-/vmbo-opleiding (en soms ook voor havo-/vwo-/mbo-opgeleiden) dat zij minder geneigd zijn om klimaatmaatregelen te steunen dan gemiddeld, maar dat er wel degelijk maatregelen zijn waar zij in meerderheid hun steun aan geven. Zo is een grote meerderheid van deze groepen bijvoorbeeld voor subsidie voor woningisolatie, investeringen in openbaar vervoer, dijkophoging en stedelijke vergroening. Dat geldt ook voor het verhogen van belastingen voor vervuilende bedrijven en investeringen in verduurzaming van de industrie. Ook steunt iets meer dan de helft de vliegtaks en de verplichting om bij vervanging van een oude cv-installatie een schoner alternatief zoals een (hybride)warmtepomp te installeren.

Onder oudere mensen (65-plus) is de steun voor een deel van de voorgelegde klimaatmaatregelen groter dan gemiddeld. Dit geldt vooral voor de meeste overheidsinvesteringen (bv. investeringen in verduurzaming van de industrie, kernenergie, dijken, stedelijke vergroening en het openbaar vervoer), maar ook voor een aantal beperkende maatregelen waaronder de vliegtaks, snelheidsverlaging en het belasten van vervuilende industrie. De steun voor belonende maatregelen verschilt vaak niet duidelijk naar leeftijd. Voor het zwaarder belasten van mensen die veel gas verbruiken en voor het toewerken naar een aardgasvrije woningvoorraad in 2050 is onder ouderen niet meer steun dan gemiddeld. Mogelijk wordt dit laatste deels verklaard doordat ouderen gemiddeld meer gas verbruiken, vanwege de toenemende warmtebehoefte naarmate de leeftijd vordert (Schellen et al. 2010) en dat men op oudere leeftijd woningverduurzaming niet zo snel als een optie ziet (Scholte et al. 2020; Steenbekkers et al. 2021).

Voor een deel van de maatregelen zien we verschillen naar inkomen. Zo is er bijvoorbeeld meer steun dan gemiddeld onder hogere inkomens voor woningverduurzamingsmaatregelen. Denk hierbij aan het toewerken naar een aardgasvrije woningvoorraad in 2025, de verplichting tot installatie van een schoner alternatief zoals een (hybride) warmtepomp bij vervanging van de cv-ketel, en subsidies op warmtepompen, woningisolatie en zonnepanelen). Mogelijk wordt dit deels verklaard doordat juist de hogere inkomensgroepen het meest van dit soort regelingen profiteren (Dröes en van der Straten, 2025). Onder mensen met hogere inkomens is ook meer steun dan gemiddeld voor de vleestaks en voor verschillende overheidsinvesteringen

in verduurzaming. Onder mensen met lage inkomens is de steun voor een aantal maatregelen, waaronder de vleestaks juist lager dan gemiddeld.

Woningverduurzaming, binnenmilieukwaliteit en kwaliteit van leven

Woningverduurzaming kan (bij goede kwaliteit van uitvoering) positief van invloed zijn op de kwaliteit van het binnenmilieu (bv. verbetering van thermisch comfort in de winter en afname van tocht, vocht en schimmelproblematiek) en daarmee op welbevinden en gezondheid (Gezondheidsraad 2020; Liu et al. 2024; Tunderman et al. 2024; WHO 2009). Binnenmilieuklachten zijn veelvoorkomend. Meer dan de helft van de mensen ervaart in elk geval enige mate van hinder door hitte in de woning in de zomer en koude tocht in de winter. De laagste inkomensgroep heeft hier bovengemiddeld vaak last van. Ook de jongvolwassenen hebben duidelijk vaker last van hitte in de zomer, koude tocht in de winter, het niet goed warm krijgen van de woning in de winter, vocht en schimmel en geluidhinder. De steun voor woningverduurzaming is het laagst onder bo-/vmbo-geschoolden en hoger dan gemiddeld in de hoogste inkomensgroep. Onze bevindingen rond ervaren binnenmilieukwaliteit in de laagste inkomensgroep laten zien dat juist de laagste inkomensgroep waarschijnlijk het meest gebaat is bij een verbetering van de woningkwaliteit. Eerder onderzoek van PBL laat zien dat burgers het belang van aardgasvrij verwarmen onderschrijven, maar moeite hebben met de concrete invulling van beleid, vooral wat betreft betaalbaarheid en de verdeling van de kosten. Zij vinden de aardgasvrijewijkplannen meer legitiem bij collectieve verdeling van kosten en wanneer men rekening houdt met de draagkracht van mensen (Martens et al. 2024).

Voorkeuren voor type maatregelen

Om meer inzicht te krijgen in voorkeuren voor een bepaald type klimaatmaatregel, hebben we (latente) groepen geïdentificeerd die overeenkomsten vertonen in hun voorkeuren. Vervolgens hebben we bekeken hoe sociaaldemografische kenmerken samenhangen met die voorkeuren (zie methodologische bijlage C bij dit rapport op www.scp.nl voor meer toelichting). Deze analyse laat vier onderliggende groepen zien:

1. Een kleine groep (17%) die niet sterk voor of tegen klimaatmaatregelen is.
2. Een zeer kleine groep (5%) die het sterkst tegen maatregelen is die burgers individueel raken (bv. woningverduurzaming, vleestaks, snelheidsbeperking), maar juist voor subsidies is op woningisolatie en voor investering in openbaar vervoer, dijken en stedelijke vergroening.
3. Een grote groep (44%) die voor de meeste klimaatmaatregelen is, behalve voor de vleestaks, vliegtaks en snelheidsbeperking.
4. Een groep (34%) die sterk voorstander is van vrijwel alle klimaatmaatregelen, maar van alle groepen het sterkst tegen gaswinning op zee is.

Hbo-/wo-geschoolden vallen vaker in de vierde groep en minder vaak in de eerste of derde groep dan gemiddeld. Zij zijn het meest voor het bredere pallet aan klimaat-

maatregelen (maar tegen aardgaswinning op zee). Bo-/vmbo-geschoolden vallen juist minder vaak in de vierde groep en vaker in de eerste of derde groep dan gemiddeld. Mensen met de hoogste inkomens vallen vaker in de derde groep dan gemiddeld. De derde groep is voor de meeste klimaatmaatregelen, maar niet voor vleestaks of snelheidsbeperking. Verder springt een verband met geslacht, leeftijd en stedelijkheid in het oog. Ouderen vallen duidelijk vaker in de vierde groep en minder vaak in de eerste groep dan gemiddeld. Zij zijn dus wat vaker voor het bredere pallet aan klimaat-maatregelen en minder vaak neutraal (niet voor/niet tegen). Vrouwen vallen wat vaker dan mannen in de vierde en de eerste groep en minder vaak in de derde groep. Dat betekent dat zij vaker voor het brede pallet aan klimaatmaatregelen zijn. Zij vallen minder vaak dan mannen in de derde groep die weliswaar voorstander is van klimaatmaatregelen, maar niet van vleestaks of snelheidsbeperking. Zij vallen ook iets vaker dan mannen in de neutrale groep (groep 1).

Mensen in zeer sterk stedelijk gebied vallen vaker in de vierde groep dan gemiddeld (deze groep is voor vrijwel alle klimaatmaatregelen, maar tegen gaswinning op zee) en in de eerste groep. Mensen in zeer sterk stedelijk gebied vallen ook vaker in de eerste groep en minder vaak in groep twee en drie.

Ervaren invloed en betrokkenheid bij beleid

Zie tabel 5.1 aan het einde van dit rapport voor de onderliggende cijfers.

5

KERNPUNTEN

- Slechts een kleine minderheid vindt dat de regering bij het maken van klimaatbeleid luistert naar de wensen van burgers, de belangen van verschillende groepen burgers zorgvuldig afweegt en rekening houdt met de mening van mensen zoals zijzelf.

- Mensen hebben de indruk dat de regering beter luistert naar bedrijven dan naar burgers.

- Terwijl ruim 1 op de 3 mensen vindt dat mensen zoals zij moeten kunnen mee-
- denken over klimaatbeleid, heeft maar 1 op de 7 mensen het gevoel dat dit het geval is.

- De jongste groep (18-25 jaar) vindt iets vaker dan gemiddeld dat de regering rekening houdt met mensen zoals zij, maar in alle leeftijdsgroepen is dat percentage zeer laag.

- Slechts een fractie van de 65-75-jarigen (6%) heeft het gevoel dat de regering rekening houdt met mensen zoals zij.

Slechts een klein deel heeft het gevoel gehoord en gezien te worden bij het maken van klimaatbeleid

Net als in eerder onderzoek beoordelen burgers de ervaren responsiviteit van de overheid bij het maken van klimaatbeleid negatief: slechts een zeer kleine minderheid van de Nederlanders is daar positief over. Deze zeer kleine minderheid heeft wél het gevoel dat de regering bij het maken van klimaatbeleid luistert naar de wensen van burgers (16%), belangen van verschillende groepen zorgvuldig afweegt (13%), rekening houdt met de mening van mensen zoals zijzelf (10%), of dat ze mee mogen denken over klimaatbeleid (14%). Ongeveer de helft van de bevolking heeft dat gevoel niet (45%-53%) en de rest antwoord neutraal.

Een substantiële minderheid van de mensen vindt het wel belangrijk om zelf mee te kunnen denken (34%) o dat mensen zoals zijzelf mee kunnen denken (39%) over klimaatbeleid. Er zijn dus veel meer mensen die het belangrijk vinden om mee te kunnen denken dan mensen die het gevoel hebben dat dat in de praktijk ook het geval is. Het beeld bestaat dat de regering bij het ontwikkelen van klimaatbeleid meer naar de wensen van bedrijven luistert (bijna de helft) en naar natuur- en milieuorganisaties (ruim 1 op de 3), dan naar de wensen van burgers (circa 1 op 6). Mensen lijken dus het gevoel te hebben dat wensen van bedrijven en natuur- en milieuorganisaties meer gehoord worden dan de wensen van burgers.

Voor het vertrouwen van burgers in de regering is een negatief oordeel over de responsiviteit van de regering een risico. Niet-responsief overheidshandelen kan zelfs de legitimiteit aantasten die burgers aan overheidshandelen toekennen (Geurkink en Van Noije 2024).[10] Het adresseren van het negatieve oordeel over de responsiviteit dat we in dit onderzoek vaststellen, blijft dan ook van groot belang.

Verschillen naar opleiding in ervaren en gewenste betrokkenheid bij beleidsontwikkeling

Het verschil tussen de mate waarin mensen mee willen denken en hun beleving van de mate waarin die ruimte er is, is het grootst onder de hbo-/wo-opgeleiden. Zij vinden het vaker dan gemiddeld belangrijk dat mensen zoals zij mee kunnen praten (43%), terwijl slechts een fractie het gevoel heeft dat dat nu zo is (16%). Mensen met een bo-/vmbo-opleiding hebben wat minder vaak het gevoel dat mensen zoals zij mee mogen denken over klimaatbeleid (11%), maar vinden dit ook minder vaak belangrijk (31%) dan gemiddeld. Er zijn geen verschillen naar opleiding in de mate waarin mensen het gevoel hebben dat er rekening wordt gehouden met mensen zoals zij: dat oordeel is in alle groepen ongeveer even negatief (circa 1 op 10 heeft dat gevoel wel, ruim de helft niet).

[10] Het belang van een responsieve overheid werd door Hannah Pitkin in 1966 als volgt beschreven: 'A representative government must not merely be in control, not merely promote the public interest, but must also be responsive to the people' (p. 232-233).

Verschillen naar opleiding in ervaren responsiviteit bij totstandkoming van klimaatbeleid

Hbo-/wo-geschoolden hebben iets vaker dan gemiddeld het gevoel dat de regering bij het maken van klimaatbeleid luistert naar de wensen van burgers, maar ook onder hen is dit een minderheid (slechts 1 op de 5). Zij hebben ook minder vaak dan gemiddeld het gevoel dat een kleine groep klimaatmaatregelen opdringt aan de rest: onder bo-/vmbo-opgeleiden heeft circa 4 op de 10 dat gevoel en onder hbo-/wo-opgeleiden ongeveer een kwart. Hbo-/wo-geschoolden hebben wel vaker (dan gemiddeld) het gevoel dat de regering naar de wensen van bedrijven luistert (ruim 6 op de 10). Bo-/vmbo- en havo-/vwo-/mbo-geschoolden hebben juist wat minder vaak dan gemiddeld het gevoel dat de regering naar de wensen van bedrijven luistert (circa 4 op de 10). Maar alle groepen hebben vaker het gevoel dat de regering naar bedrijven luistert dan naar burgers.

Voor bo-/vmbo-opgeleiden weegt, in het negatieve oordeel over de responsiviteit, mogelijk wat zwaarder het idee mee dat een kleine groep klimaatbeleid opdringt aan de rest. Terwijl bij hbo-/wo-opgeleiden het gevoel dat vooral bedrijven gehoord worden bij de ontwikkeling van klimaatbeleid sterker naar voren komt. Dit gaat samen met het gevoel dat de belangen van verschillende groepen onvoldoende zorgvuldig worden afgewogen.

Verschillen naar leeftijd in oordelen over de responsiviteit van de regering

Hoewel het oordeel in alle leeftijdsgroepen negatief is, heeft de jongste groep (18 tot 25 jaar) iets vaker dan gemiddeld het idee dat de regering luistert naar de wensen van burgers, de belangen van verschillende groepen burgers zorgvuldig afweegt en iets vaker het gevoel dat er rekening wordt gehouden met mensen zoals zij bij het maken van klimaatbeleid. Al zijn ook onder hen die percentages laag (resp. 26%, 20% en 18%).

Rechtvaardigheid

Zie tabel 6.1 en tabel 6.2 aan het einde van dit rapport voor de onderliggende cijfers.

6

KERNPUNTEN

- Een meerderheid vindt dat de kosten van de klimaataanpak oneerlijk zijn verdeeld tussen bedrijven en burgers en tussen arme en rijke Nederlanders.

- Als belangrijkste rechtvaardigheidsprincipes zien zij:
  - Het principe ‘verdeling op basis van de vervuiler betaalt’. Een ruime meerderheid vindt dat met name bedrijven, maar (zij het in mindere mate) ook burgers, die het meeste verbruiken en vervuilen, het meeste moeten betalen.
  - Het principe ‘verdeling op basis van draagkracht’. Een meerderheid vindt dat bedrijven met de meeste inkomsten en het meeste vermogen de zwaarste lasten moeten dragen (in mindere mate vinden ze dat ook van burgers).
  - Het principe ‘verdeling met behoud van minimale ondergrens’. Een meerderheid vindt belangrijk dat de mensen met de laagste inkomens (deels) worden gecompenseerd voor de kosten van klimaatbeleid, zodat zij er niet op achteruitgaan.

- Vooral oudere mensen hechten veel waarde aan een rechtvaardige verdeling, met name op basis van de hierboven genoemde principes. Dit geldt ook, zij het in mindere mate, voor mensen met een hbo-/wo-opleiding (met als belangrijkste rechtvaardigheidsprincipe: ‘de vervuiler betaalt’).

Ervaren onrechtvaardigheid van lastenverdeling klimaataanpak leeft breed

Als mensen de verdeling van de kosten van klimaataanpak als onrechtvaardig ervaren, kan dat de steun voor klimaatbeleid onder druk zetten, en daarmee van invloed zijn op de effectiviteit van beleid (WRR 2023). Een ruime meerderheid vindt dat de kosten van klimaataanpak op di moment oneerlijk verdeeld zijn tussen burgers en bedrijven (82%) en tussen arme en rijke Nederlanders (78%). Ruim de helft verwacht ook dat de energietransitie de verschillen tussen arm en rijk zal uitvergroten. Slechts 5% van de mensen verwacht dat de verschillen kleiner worden. Een eerlijke verdeling van de lasten is dan ook een centraal uitgangspunt in het (ontwerp) Klimaatplan 2025-2035 (KGG 2025). Welke rechtvaardigheidsprincipes vinden burgers van belang? We legden respondenten verschillende principes voor.

Vervuilers en sterkste schouders moeten zwaarste lasten dragen, compensatie voor laagste inkomens

Over wie de kosten moet dragen om klimaatverandering tegen te gaan, zijn mensen relatief eensgezind. Uit eerder onderzoek bleek al dat een meerderheid van de mensen vindt dat bedrijven en burgers die veel vervuilen en veel inkomen en vermogen hebben het meeste bij moeten dragen. Ook bleek dat de meeste mensen vinden dat huishoudens met lage inkomens moeten worden gecompenseerd (Versantvoort et al. 2024). Dat zien we ook nu weer terug. Dit geldt vooral voor het principe ‘de vervuiler betaalt’. Met name bedrijven die veel verbruiken en vervuilen moeten volgens een ruime meerderheid het meeste bijdragen (80%). Ook burgers die meer verbruiken en vervuilen moeten meer bijdragen, zo stelt een meerderheid (71%). Daarnaast is er veel steun voor het idee dat de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen. Er is vooral veel steun (61%) voor de stelling dat bedrijven met meer inkomen of vermogen meer bij moeten dragen. In mindere mate (51%) geldt dat ook voor een grotere bijdrage van burgers met meer inkomen of vermogen. Ook het compenseren van mensen met lage inkomens geniet veel steun (60%).

Verschillen tussen groepen in toegekend belang rechtvaardigheidsprincipes

We zien een sterke samenhang tussen leeftijd en de waarde die mensen hechten aan het principe dat de vervuiler moet betalen, waarbij over het algemeen ouderen (65-plus) dit principe meer steunen. Dit geldt voor het belasten van zowel vervuilende bedrijven als vervuilende burgers. Ouderen vinden ook vaker dan gemiddeld dat bedrijven en mensen met meer inkomen en vermogen meer bij moeten dragen en dat de laagste inkomens moeten worden gecompenseerd. Ouderen hechten dus meer belang dan gemiddeld aan deze drie

rechtvaardigheidsprincipes. Er zijn ook verschillen naar opleiding: mensen met een hbo-/wo-opleiding vinden het vaakst dat bedrijven en burgers die het meest vervuilen en verbruiken ook het meeste moeten betalen.

Mensen met de laagste inkomens vinden vaker dan gemiddeld dat bedrijven en burgers met meer inkomen en vermogen meer moeten bijdragen. De hoogste inkomens steunen dat principe juist wat minder dan gemiddeld, mogelijk omdat zij vrezen dat dit hen zal raken. Mensen in de twee laagste inkomensgroepen vinden het vaker dan gemiddeld belangrijk dat mensen met de laagste inkomens (deels) worden gecompenseerd, zodat deze er niet op achteruitgaan. Mensen in de twee hoogste inkomensgroepen vinden compensatie van mensen met de laagste inkomens juist wat minder belangrijk dan gemiddeld, hoewel ook in deze hogere inkomensgroepen ruim de helft dit belangrijk vindt. Er is geen duidelijk verband tussen inkomen en steun voor het 'vervuiler betaalt'-principe.

Mensen met de laagste inkomens ervaren de grootste onrechtvaardigheid in verdeling van kosten

Mensen met de laagste inkomens ervaren de verdeling van kosten van klimaataanpak vaker dan gemiddeld als oneerlijk. Een ruime meerderheid van die groep vindt de verdeling tussen arme en rijke burgers en tussen burgers en bedrijven oneerlijk (beide 85%). Hoewel ook een groot deel van de mensen met hogere inkomens onrechtvaardigheid ervaart, is dit percentage lager (resp. 67% en 78%).

Het beeld dat de lasten onevenredig op de schouders van de minder vermogenden (en daarmee gemiddeld genomen ook degenen die minder vervuilen) terechtkomen en dat door de energietransitie de verschillen tussen arm en rijk zullen toenemen, staat in contrast met de breed gedragen wens dat de vervuiler en de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen. Dat geldt ook voor de wens die veel mensen hebben dat de laagste inkomens worden gecompenseerd. Een meerderheid vindt het belangrijk dat Nederland de overstap maakt naar duurzame energiebronnen en een bijdrage levert aan het tegengaan van klimaatverandering. De steun voor een grotere bijdrage van grote vervuilende bedrijven is het grootst en het breedst gedragen. Dat geldt (in mindere mate) ook voor een grotere bijdrage van vervuilende burgers. Hoewel er verschillen zijn tussen groepen, steunt een meerderheid van alle groepen het idee dat meer vervuilende bedrijven (en burgers) ook meer betalen. Die steun voor het 'vervuiler betaalt'-principe, ook waar het burgers betreft, betekent overigens niet automatisch dat burgers ook beprijzende maatregelen steunen die hen raken in hun kosten van levensonderhoud. Zo is de steun voor bijvoorbeeld extra belasting op voeding (vleestaks, zuiveltaks) zeer laag (De Kluizenaar et al. 2024). Een grotere (en zichtbare) bijdrage van grote vervuilers, de sterkste schouders de zwaarste lasten laten dragen en compensatie van de laagste inkomens, kan aanknopingspunten bieden om de ervaren onrechtvaardigheid in klimaataanpak te verminderen.

Verantwoordelijk-heidsverdeling

Zie tabel 7.1, 7.2 en 7.3 aan het einde van dit rapport voor de onderliggende cijfers.

7

KERNPUNTEN

- De meeste mensen vinden dat grote bedrijven, de Nederlandse overheid en de EU aan zet zijn om klimaatverandering tegen te gaan. Iets minder vaak, maar nog steeds een meerderheid van de mensen, vindt dat zij ook zelf (enige) verantwoordelijkheid dragen.
- De groep mensen die grote bedrijven verantwoordelijkheid toebedeelt is het grootst. De groep mensen die vindt dat grote bedrijven voldoende doen, is juist het kleinst. Het contrast tussen ‘zouden moeten doen’ en ‘daadwerkelijk doen’ is (in de ogen van burgers) dus het grootst voor bedrijven.
- Hbo-/wo-opgeleiden, de hoogste inkomens en ouderen (66-75 jaar) vinden vaker dan gemiddeld dat alle actoren meer verantwoordelijkheid moeten nemen om klimaatverandering tegen te gaan: zowel grote bedrijven, de Nederlandse overheid en de EU als zijzelf.
- De laagste inkomensgroep vindt juist minder vaak dan gemiddeld dat de verschillende actoren meer verantwoordelijkheid zouden moeten nemen (ook al is dit ook in deze groep nog steeds een ruime meerderheid).

Ervaren verschil tussen verantwoordelijkheid hebben en nemen

Mensen vinden vaker van zowel de overheid, de EU en grote bedrijven als van henzelf dat ze verantwoordelijkheid hebben om klimaatverandering tegen te gaan, dan dat zij vinden dat deze actoren die verantwoordelijkheid ook nemen. Het grootste verschil tussen verantwoordelijkheid *hebben* en *nemen* zien burgers bij grote bedrijven. Het kleinste verschil zien zij bij zichzelf.

Een ruime meerderheid ziet voor alle partijen een zekere verantwoordelijkheid weggelegd: voor grote bedrijven, de Nederlandse overheid, de Europese Unie en in mindere mate ook voor zichzelf. Vooral van grote bedrijven vinden mensen dat deze nog niet voldoende doen (minder dan een derde vindt dit al wel voldoende). Ook de overheid blijft volgens de meeste mensen achter: minder dan de helft vindt dat de overheid al voldoende doet aan klimaatverandering. Wel vinden de meeste mensen (circa twee derde) van zichzelf dat zij al voldoende doen.

Het oordeel over de mate waarin de Nederlandse overheid haar verantwoordelijkheid neemt, is verbeterd in vergelijking met eerdere jaren: terwijl in 2019 minder dan een kwart van de mensen vond dat de overheid al genoeg deed, is dat percentage nu toegenomen naar bijna de helft. Het is aannemelijk dat een deel van die groep vindt dat de regering zelfs te veel doet aan klimaat (zie hoofdstuk 3: circa 4 op de 10 vindt dat de regering te veel doet en dat Nederland al meer doet dan andere landen). Mensen oordelen ook positiever dan voorheen over hun eigen inspanning: terwijl in 2019 nog slechts een derde van de mensen vond dat hun eigen huishouden al genoeg deed aan klimaat, is het oordeel over de eigen bijdrage nu positiever (circa twee derde).[11] Ook de perceptie van de inzet van grote bedrijven is iets minder negatief: in 2019 vond slechts circa 1 op 10 dat grote bedrijven voldoende deden, nu is dat ongeveer 3 op 10 (2019: 12%; 2024: 29%). Hier is dus een beweging zichtbaar: meer dan eerder vinden burgers dat de verschillende actoren voldoende doen om klimaatverandering tegen te gaan. Dit geldt vooral voor henzelf, maar ook voor de overheid en (zij het in veel mindere mate) de grote bedrijven. De vraag is of dit komt doordat mensen vinden dat de verschillende actoren meer zijn gaan doen of doordat mensen minder hoge eisen stellen dan voorheen.

[11] Let op: deze bevindingen moeten met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd, aangezien de percentages niet helemaal vergelijkbaar zijn door kleine verschillen in de vraagstelling. Zo had de vraag uit 2019 betrekking op het eigen huishouden terwijl nu is gevraagd naar het oordeel over de eigen inspanning.

Burgers kijken vooral naar de overheid voor compensatie van overstromingsschade

In dit onderzoek keken we ook naar visies op de verantwoordelijkheidsverdeling rond klimaatadaptatie, in het bijzonder rond overstromingsrisico's. Slechts een klein deel van de mensen vindt dat burgers zelf verantwoordelijk zijn voor schade door overstromingen (ongeveer een zesde vindt dat burgers dit zelf moeten betalen of een verzekering moeten afsluiten). Ook het aandeel mensen dat vindt dat burgers er zelf verantwoordelijk voor zijn dat ze niet gaan wonen in een gebied met hoog overstromingsrisico is klein (iets minder dan een derde). Ruim 4 op de 10 mensen vindt dat die verantwoordelijkheid niet bij burgers ligt.

Voor compensatie van overstromingsschade onder burgers, is bijna de helft het eens met de stelling dat de overheid burgers een vergoeding moet betalen voor geleden schade, ook als dit leidt tot hogere belastingen (minder dan een vijfde is het daarmee oneens en een deel antwoordt neutraal). Een meerderheid vindt daarbij dat de overheid moet zorgen dat er geen woningen worden gebouwd in gebieden met een hoog overstromingsrisico (ruim twee derde). Een zeer kleine minderheid (1 op 10) vindt dat de overheid daar niet voor hoeft te zorgen.

Voor bedrijven zien burgers meer eigen verantwoordelijkheid rond overstromingsrisico's

Burgers wijzen bedrijven meer verantwoordelijkheid toe rond overstromingsrisico's, meer dan dat ze burgers verantwoordelijk stellen. Men vindt vaker dat bedrijven zich moeten verzekeren tegen overstromingsrisico's, hoewel de groep die dat niet vindt ongeveer even groot is (beide circa een derde). Burgers vinden ook vaker dat bedrijven rekening moeten houden met deze risico's bij de keuze van hun standplaats (ruim 4 op de 10 vindt dit, terwijl iets meer dan een kwart het daar niet mee eens is). Meningen over compensatie van overstromingsschade van bedrijven door de overheid zijn ook verdeeld: de groepen die het daarmee eens en oneens zijn, zijn ongeveer even klein (beide iets minder dan 3 op 10). Maar op alle punten is de verantwoordelijkheid die burgers bedrijven toekennen groter dan de verantwoordelijkheid die zij zien voor burgers.

Ouderen, hbo-/wo-geschoolden en mensen met hoge inkomens zien vaker verantwoordelijkheid voor alle actoren

In alle subgroepen naar opleiding, inkomen, geslacht en leeftijd vindt een (ruime) meerderheid dat zowel grote bedrijven, als de overheid, als de EU, als zijzelf verantwoordelijkheid moeten nemen voor het tegengaan van klimaatverandering. Wel zijn er kleine verschillen tussen groepen. Zo leggen de 66-75-jarigen nog iets vaker dan gemiddeld verantwoordelijkheid bij de verschillende actoren. De jongvolwassenen (18-25 jaar) kennen bedrijven, de EU en vooral zichzelf juist net iets minder

vaak verantwoordelijkheid toe dan gemiddeld. Toch vindt ook in de jongste groep nog steeds een (ruime) meerderheid dat zowel grote bedrijven, als de landelijke overheid, als de EU als zijzelf verantwoordelijkheid moeten nemen. In de jongste groepen is vooral het deel dat verantwoordelijkheid voor zichzelf ziet wat lager dan in de oudere leeftijdsgroepen (circa 6 op de 10 in de jongste groep vs. ruim driekwart in de twee oudste groepen). Ook hbo-/wo-opgeleiden en de hoogste inkomensgroep zien vaker dan gemiddeld een verantwoordelijkheid voor de verschillende actoren (overheid, grote bedrijven, de EU en zichzelf).

Mensen met een hbo-/wo-opleiding vinden minder vaak dan gemiddeld dat grote bedrijven en de overheid al voldoende doen. Van zichzelf vinden zij juist vaker dan gemiddeld dat zij al genoeg doen (twee derde vindt dat zij zelf al voldoende doet). Alle opleidingsgroepen vinden vaker dat grote bedrijven verantwoordelijkheid hebben, dan dat bedrijven die nemen. Voor hbo-/wo-opgeleiden is dat verschil echter met afstand het grootst. We zagen in hoofdstuk 6 ook al dat deze opleidingsgroep in meerderheid vindt dat de regering vooral naar de wensen van bedrijven luistert bij het ontwikkelen van klimaatbeleid. Dat impliceert mogelijk dat vooral zij vinden dat belangen van grote bedrijven een (te) grote rol spelen in de klimaataanpak. De jongste groep vindt minder vaak dan gemiddeld dat zijzelf al voldoende doen (iets minder dan de helft), terwijl zij iets vaker dan gemiddeld vindt dat de overheid al voldoende doet (iets meer dan de helft).

Gedrag en gedragsintenties

Zie tabel 8.1, 8.2, 8.3 en 8.4 aan het einde van dit rapport voor de onderliggende cijfers.

8

KERNPUNTEN

- Circa de helft van de mensen geeft aan dat zij in haar dagelijks gedrag rekeninghouden met het klimaat. En een meerderheid vindt dat zij zelf al voldoende doet.
- Een meerderheid geeft aan energie te besparen, voedselverspilling tegen te gaan, minder nieuwe spullen of kleding te kopen, minder te vliegen en minder vlees te eten.
- Een meerderheid geeft aan bereid te zijn om (nog) meer energie te besparen, voedselverspilling tegen te gaan, minder nieuwe spullen of kleding te kopen, minder te vliegen en minder vlees te eten.
- Ouderen (65-plus) geven vaker dan gemiddeld aan zich al duurzaam te gedragen (minder vlees eten, minder vliegen, minder spullen kopen, energie besparen en zuiniger met voedsel omgaan).
- Hbo-/wo-geschoolden geven vaker dan gemiddeld aan zich al duurzamer te gedragen op de meeste vlakken (maar zelfgerapporteerd vlieg- en douchegedrag verschilt niet significant van het gemiddelde).
- Ook de laagste inkomensgroep geeft op een aantal vlakken vaker dan gemiddeld aan zich nu al duurzamer te gedragen. Zij geven vaker aan al minder vlees te eten, minder te vliegen, minder nieuwe spullen te kopen en energie te besparen bij het gebruik van apparaten.
- Vooral jongvolwassenen en mensen met hogere inkomens geven vaker aan bereidheid te zijn tot duurzaam gedrag (dit meer willen doen) dan dat zij aangeven dit nu al te doen.

Mensen rapporteren veel (bereidheid tot) duurzaam gedrag

Een grote meerderheid van de mensen geeft aan dat zij op verschillende manieren rekening houden met duurzaamheid in hun gedrag. Zo geeft een (ruime) meerderheid van de mensen aan energie te besparen, zuiniger met voedsel om te gaan, minder spullen of kleren te kopen, minder te vliegen en minder vlees te eten. Ook geeft een meerderheid van de mensen aan dit meer te willen doen. Hoofdstuk 2 liet zien dat mensen zeggen dat ze het belangrijk vinden om zelf een bijdrage te leveren aan het tegengaan van klimaatverandering. Ze geven daarbij ook vaak aan de daad al bij het woord te voegen en bereid te zijn dat (nog) meer te doen. Hoofdstuk 4 liet zien dat mensen belonende maatregelen meer steunen dan beperkende maatregelen. Er is dus vooral steun voor beleid waarbij mensen worden gestimuleerd en geholpen om duurzame(re) keuzes te maken, zonder dat zij daartoe worden verplicht of worden bestraft voor het maken van niet-duurzame keuzes.

Groepsverschillen tussen gerapporteerd gedrag en bereidheid

Er zijn vooral duidelijke verschillen in gerapporteerd gedrag naar leeftijd en naar opleiding. Vooral het contrast tussen de jongvolwassenen (18-25-jarigen) en ouderen (75-plussers) is groot. Hbo-/wo-geschoolden, vrouwen en ouderen geven vaker dan gemiddeld aan dat zij al energie besparen, zuiniger met voedsel omgaan, minder spullen of kleren kopen en minder vlees eten. De laagste inkomensgroepen, vrouwen en ouderen geven daarnaast ook vaker aan dan gemiddeld dat zij al minder vliegen dan voorheen. Mensen in de laagste inkomensgroep geven ook vaker dan gemiddeld aan dat zij al minder vlees eten, minder vliegen, minder nieuwe spullen en kleren kopen en energie besparen bij het gebruik van apparaten.

Er zijn verschillen tussen leeftijdsgroepen in hun zelfgerapporteerde bereidheid om (nog) verder te minderen of besparen. Daarbij zijn er verschillen per maatregel. Zo zijn ouderen (65-plus) bijvoorbeeld wel vaker dan gemiddeld bereid om minder vlees te eten, maar zijn zij op andere vlakken niet duidelijk meer dan gemiddeld bereid tot (nog) duurzamer gedrag. Hbo-/wo-geschoolden rapporteren meer bereid dan gemiddeld tot (nog) duurzamer gedrag wat betreft alle voorgelegde gedragingen: minder vlees eten, minder vliegen, minder nieuwe spullen kopen, energie besparen en zuiniger met voedsel omgaan. Hogere inkomens zijn meer bereid dan gemiddeld tot (nog) duurzamer gedrag op het vlak van: minder vliegen, minder nieuwe spullen kopen, energie besparen en zuiniger met voedsel omgaan. Vooral de jongste leeftijdsgroep geeft voor verschillende gedragingen vaker aan dit meer te willen doen dan dit daadwerkelijk al te doen: de *intention-behaviour gap* lijkt daar groot. Iets vergelijkbaars zien we bij de hoogste inkomensgroep. Zo geeft bijvoorbeeld 79% aan bereid te zijn om minder nieuwe spullen of kleren te kopen, terwijl het deel dat zegt dit nu al te doen kleiner is (63%). In de laagste inkomensgroep is het verschil vaak omgekeerd: zo geeft in de laagste inkomensgroep 73% aan al minder te vliegen,

en geeft 53% aan bereid te zijn dit (nog) minder vaak te doen. Ook geeft 73% aan al minder nieuwe spullen of kleren te kopen, terwijl 68% bereid is dit (nog) minder te doen. Het is aannemelijk dat deze verschillen verklaard worden doordat deze laagste inkomensgroep niet of veel minder in staat is tot (luxe) consumptie dan de hogere-inkomensgroepen. Terwijl voor de hoogste inkomensgroep, die makkelijker in staat is tot vliegen en consumptie, de bereidheid er misschien wel is om te minderen, maar het tegelijkertijd niet altijd lukt om de verleiding te weerstaan.

De verschillen tussen (al) doen en (nog meer) willen doen zijn kleiner naar opleiding: mensen met een hbo-/wo-opleiding zeggen zowel bovengemiddeld vaak al duurzaam te doen als bovengemiddeld vaak bereid te zijn om (nog) meer te doen. Wel is er in die groep een verschil tussen doen en willen waar het gaat om korter douchen en minder vliegen. Daar rapporteren zij wel bovengemiddelde bereidheid maar niet bovengemiddeld meer duurzaam gedrag. Eerdere studies lieten zien dat mensen met de hoogste inkomens het meest bijdragen aan CO_2-emissies, onder meer door het verwarmen van grotere woningen, meer fossiele autokilometers en meer vliegen (Ecorys 2022; Sovacool et al. 2022). Als het die groep lukt haar bereidheid tot duurzamer gedrag om te zetten in actie, is daar in potentie dus de grootste CO_2-reductie te behalen (binnen het deel dat huishoudens bijdragen aan de totale CO_2-uitstoot).

Daarbij is de eerdergenoemde *intention-behaviour gap* een belangrijk aandachtspunt. Er is vaak sprake van inconsistentie tussen de gedragsintenties van mensen en hun daadwerkelijke gedrag (bv. Shin et al. 2022; Yuan et al. 2023).[12] Dagevos en Onwezen (2025) noemen in dit verband verschillende gedragsmechanismen die gedragsverandering bemoeilijken, zoals 'de macht der gewoonte', verliesaversie (angst voor verlies is vaak sterker dan de wil om iets te verkrijgen) en sociale en materiële factoren die de status quo handhaven. Daarnaast noemen onderzoekers vanuit verschillende disciplines, waaronder de Nederlandse sociale wetenschapper Hans Boutellier (2021), identiteit als een belangrijke reden voor inconsistenties in menselijk gedrag. Mensen hebben verschillende sociale rollen doordat ze zich identificeren met verschillende sociale groepen, zoals hun familie, vriendengroep, een politieke partij en cultuur (Assmann 2006; Huttunen et al. 2021; Sovacool et al. 2022). Zo kan het zijn dat iemand vanuit diens rol in een milieuclub hartstochtelijk pleitbezorger is van minder vliegen, maar evengoed meerdere keren per jaar in het vliegtuig stapt om vrienden of familie te bezoeken.[13]

[12] Sutton (1998) laat op basis van een meta-analyse zien dat intenties 19% tot 38% van de verklaring voor het gedrag van mensen vormen.

[13] Bij klimaatgedrag spelen ook verschillende waarden een rol, in het bijzonder biosferische, altruïstische, hedonistische en egoïstische waarden (zie bv. Bouwman, T., L. Steg en G. Perlaviciute (2021). From values to climate action. In: Current Opinion in Psychology, Vol 42, p102-107). We hebben deelnemers aan deze studie gevraagd hoe belangrijk deze verschillende waarden voor hen zijn als leidraad in hun leven. Tabel 11 geeft deze zelf-gerapporteerde waarden weer voor de populatie als geheel en voor deelgroepen.

Sociale normen

Zie tabel 9.1 en tabel 11 aan het einde van dit rapport voor de onderliggende cijfers.

9

KERNPUNTEN

- Ruim een derde van de mensen stoort zich niet aan anderen die veel bezig zijn met milieu, klimaat of duurzaamheid. Een ongeveer even grote groep stoort zich wat dit betreft wel aan anderen.

- De meerderheid van de mensen stoort zich juist aan anderen die helemaal geen rekening houden met milieu, klimaat of duurzaamheid.

- Met name de hbo-/wo-opgeleiden, vrouwen en oudere mensen geven aan zich soms te storen aan mensen die geen rekening houden met milieu, klimaat of duurzaamheid.

Mensen eensgezind in ergernis over niet-duurzaam gedrag, maar verdeeld over duurzaam gedrag

De meningen zijn verdeeld over de mate waarin mensen zich storen aan anderen die veel bezig zijn met milieu, klimaat of duurzaamheid: Ongeveer evenveel mensen storen zich soms aan anderen die daar heel erg mee bezig zijn, als mensen die zich hier niet of nauwelijks aan storen (resp. 35% en 38%). Het percentage schommelt wat in de tijd, maar is in ordegrootte vergelijkbaar met eerdere jaren (2019: 41%; 2022: 28%; 2024: 35%) (De Kluizenaar en Flore 2021; De Kluizenaar en Van der Torre 2023). Meer consensus zien we onder mensen als het gaat om de stelling dat zij zich soms storen aan anderen die helemaal geen rekening houden met milieu, klimaat of duurzaamheid. De meerderheid stoort zich daar soms aan (64%), een minderheid niet (11%). Ook dit percentage is in ordegrootte vergelijkbaar met eerdere jaren (2019: 65%; 2022: 70%; 2024: 64%) (De Kluizenaar en Flore 2021; De Kluizenaar en Van der Torre 2023).

Vergeleken met eerdere studies zien we dus een vergelijkbaar beeld: een ruime meerderheid stoort zich soms aan mensen die geen rekening houden met milieu, klimaat of duurzaamheid, terwijl een substantiële minderheid zich soms juist soort aan mensen die hier heel erg mee bezig zijn.

Op dit laatste punt tekenen de tegenstellingen zich af. Dit roept de vraag op waarom sommige mensen zich zo storen aan een duurzame houding of duurzaam gedrag van anderen. Mensen die wij vroegen naar de reden van hun boosheid over de prioritering van klimaat, noemen vaak dat ze meer aandacht willen voor de aanpak van andere problemen, zoals woningnood, immigratie en armoede in Nederland. Zij uiten soms ook onvrede over offers die Nederlandse burgers moeten brengen, terwijl grote vervuilers in hun ogen onvoldoende worden aangepakt en andere landen weinig doen. Zij betwijfelen soms ook de zin van een Nederlandse bijdrage. Enkele respondenten spreken hun ergernis uit over klimaatprotesten en klimaatactivisten. Een substantiële minderheid (ruim een derde) heeft het gevoel dat een kleine groep de klimaataanpak opdringt aan de rest en een ongeveer even groot deel heeft soms het gevoel nergens meer van te mogen genieten door alle discussie over milieu en klimaat. Dergelijke gevoelens spelen mogelijk een rol bij de ergernis aan mensen die heel erg bezig zijn met milieu, klimaat of duurzaamheid.

Vooral hbo-/wo-opgeleiden, vrouwen en ouderen storen zich aan niet-duurzaam gedrag

Mensen met een hbo-/wo-opleiding storen zich vaker dan gemiddeld aan anderen die geen rekening houden met milieu, klimaat of duurzaamheid (74%) en storen zich juist minder vaak dan gemiddeld aan mensen die daar wel erg mee bezig zijn. Mensen met een bo-/vmbo-opleiding storen zich juist minder vaak dan gemiddeld aan niet-duurzaam gedrag van anderen. Toch stoort ook een substantiële minderheid van de hbo-/wo-geschoolden zich weleens aan mensen die heel erg bezig zijn met milieu, klimaat of duurzaamheid (29%). Havo-/vwo-/

mbo-geschoolden en mannen storen zich wat vaker dan gemiddeld aan duurzaam gedrag (resp. 38% en 40%) en vrouwen storen zich juist wat vaker dan gemiddeld aan niet-duurzaam gedrag (66%). Ook ouderen (65-plus) storen zich vaker dan gemiddeld aan anderen die zich niet duurzaam gedragen (74%).

Verschillen tekenen zich hier vooral af tussen jong en oud, en tussen bo-/vmbo- en hbo-/wo-geschoolden. Om deze tegenstellingen te overbruggen, is beter begrip nodig van waar deze uit voortkomen. Het faciliteren van contact tussen andersdenkenden kan hierbij helpen. Ook is van belang om de perspectieven van verschillende groepen burgers mee te wegen in de ontwikkeling van beleid. Het Nationaal Burgerberaad Klimaat is een stap in die richting.

Klimaatadaptatie

Zie tabel 10.1, 10.2 en 10.3 aan het einde van dit rapport voor de onderliggende cijfers.

10

KERNPUNTEN

- De meeste mensen zijn bezorgd over toename van overstromingen (7 op de 10).
- Relatief weinig mensen zijn bezorgd over de overstroming van hun eigen huis.
- Zeer weinig mensen zijn op een overstroming voorbereid door het in huis hebben van een noodpakket, of hebben rekening gehouden met dit risico bij de keuze voor hun woning. Dat geldt óók voor de mensen die wonen in gebieden met overstromingsrisico.
- Mensen met een hbo-/wo-opleiding zoeken vaker dan gemiddeld informatie op over het overstromingsrisico van hun eigen woning en houden in de keuze voor hun woning vaker dan gemiddeld rekening met die informatie.
- Jongvolwassenen (18-25 jaar) zijn minder goed voorbereid op een mogelijke overstroming, door het in huis hebben van een noodpakket, dan gemiddeld.
- De meeste mensen vinden dat de overheid moet zorgen dat er geen woningen meer worden gebouwd in gebieden met een hoog overstromingsrisico.
- Minder dan de helft van de mensen geeft aan er volledig op te vertrouwen dat de overheid voldoende zicht heeft op overstromingsrisico's en de bevolking daar voldoende tegen beschermt.
- Ouderen en hbo-/wo-geschoolden zijn bezorgder over overstromingsrisico's dan gemiddeld. Ouderen geven ook vaker dan gemiddeld aan dat ze voorzorgsmaatregelen hebben getroffen.

Zorgen over gevolgen klimaatverandering leven breed

Hoofdstuk 1 liet zien dat een ruime meerderheid (in enige mate) bezorgd is over het vaker voorkomen van extreem weer (hittegolven, droogte, wateroverlast door zware neerslag) en overstromingen. Maar het deel van de mensen dat bezorgd is over de gevolgen daarvan voor het eigen leven is kleiner. Zo geeft bijvoorbeeld 70% van de mensen aan zich zorgen te maken dat we vaker met overstromingen te maken krijgen, maar geeft slechts 32% van de mensen aan ook bezorgd te zijn over overstroming van de eigen woning. Tegelijkertijd durft minder dan de helft van de mensen er volledig op te vertrouwen dat de overheid voldoende zicht heeft op overstromingsrisico's en burgers daartegen beschermt (circa 4 op 10).

Een meerderheid vindt het belangrijk dat mensen beter voorbereid zijn op een overstroming door een noodvoorraad in huis te hebben (71%), maar slechts een kleine minderheid heeft dat zelf (16%). Zo heeft ook een meerderheid geen informatie opgezocht over het overstromingsrisico van de eigen woning (74%), slechts 26% heeft dat wel gedaan. De meeste mensen hebben ook geen rekening gehouden met dit risico bij de keuze voor hun woonomgeving (86%), slechts 14% heeft dat wel gedaan.

Recent gepubliceerde bevindingen uit de Europese Eurobarometer-survey, lieten zien dat weliswaar veel mensen in Nederland kaarsen en een zaklamp in huis hebben (ruim twee derde), maar dat verdere voorbereiding beperkt is (EC 2024).

De kosten van aanpassingen van Nederland aan een veranderend klimaat zullen de komende decennia naar verwachting sterk toenemen, net als de lasten van schade (TK 2022/2023). We zien dat burgers op dit vlak veel verwachten van de overheid. Zij verwachten vooral van de overheid dat die de door burgers geleden overstromingsschade vergoedt en veel minder dat burgers dit risico zelf dragen (door schade zelf te betalen of zich tegen schade te verzekeren). Het is de vraag hoe realistisch zulke verwachtingen zijn. Schade wordt op dit moment vooral opgevangen door verzekeringen. Bij rampen kan de overheid een tegemoetkoming geven bij schade die niet redelijkerwijs verzekerbaar is. De Wet tegemoetkoming schade bij rampen (Wts) heeft de functie van vangnet en kan geen volledige vergoeding van schade bieden (TK 2022/2023). Onderzoek heeft ook gesignaleerd dat de Wts in de huidige vorm niet toekomstbestendig is (Engelhard et al. 2024).

De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) stelt in haar advies 'Ruimtelijke ordening in een veranderend klimaat' dat in een veranderend klimaat het ruimtegebruik gaandeweg moet worden aangepast aan veranderende omstandigheden ('niet alles kan overal' en 'niet alles kan voor altijd'). En dat vroeg of laat klimaatverandering grenzen stelt aan wat de samenleving van de overheid kan verwachten in het waarborgen van waterveiligheid, waterbeschikbaarheid, bescherming tegen wateroverlast en compensatie van schade. Rli pleit er dan ook voor om alle ruimtelijke visies, plannen en besluiten van de overheid te toetsen op klimaatbestendigheid (Rli 2024).

We zien dat een meerderheid vindt dat de overheid ervoor moet zorgen dat er geen woningen meer worden gebouwd in gebieden met een hoog overstromingsrisico (64%).

De steun voor grotere overheidsinvesteringen in klimaatadaptatiemaatregelen (dijkverhoging en stedelijke vergroening) is groot (> 80%) en is over het algemeen hoger dan de steun voor de meeste klimaatmitigatiemaatregelen (zie hoofdstuk 4). Mogelijk wordt dit verschil in steun voor mitigatie- versus adaptatiemaatregelen deels verklaard door het feit dat burgers in hun dagelijks leven meer merken van het mitigatiebeleid en de concrete maatregelen die daaronder vallen. Zo zijn diverse klimaatmaatregelen direct van invloed op het dagelijks leven van burgers (bv. maatregelen rond woningverduurzaming, mobiliteit en het beprijzen van consumptie door een vlees- of vliegtaks). Deels gaat het daarbij ook om beperkende/bestraffende maatregelen. Daarvan is bekend dat de steun voor dat type maatregelen in de regel lager is dan voor maatregelen met een belonend karakter. De hier voorgelegde klimaatadaptatiemaatregelen betroffen overheidsinvesteringen (in verhogen van dijken en stedelijke vergroening). Het zijn bovendien investeringen die burgers iets opleveren: een veiligere woonomgeving en verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving. De steun voor dat type maatregelen is in het algemeen hoger dan de steun voor bestraffende of beperkende maatregelen. Een andere verklaring is de ervaren onvermijdelijkheid van de gevolgen van klimaatverandering als mondiaal probleem waar Nederland maar beperkt invloed op heeft. Nederland heeft meer invloed op de bescherming van Nederland tegen die gevolgen (en op het verduurzamen van het eigen energiesysteem) dan op de mondiale temperatuur- of zeespiegelstijging.

Ouderen en hbo-/wo-geschoolden bezorgder over collectieve gevolgen van klimaatverandering

Ouderen (65-plus) zijn vaker dan gemiddeld bezorgd over de toename van het overstromingsrisico en extreem weer en hechten er ook vaker dan gemiddeld belang aan dat mensen beter zijn voorbereid op overstromingen. Maar 75-plussers zijn juist wat minder vaak bezorgd over het overstromingsrisico van hun eigen woning. Vergelijkbaar hiermee zien we ook dat hbo-/wo-geschoolden wat vaker bezorgd zijn dan gemiddeld over deze risico's in algemene zin, maar vaker dan gemiddeld bezorgd zijn over hun eigen situatie. Het verschil tussen zorgen over collectieve en individuele gevolgen, die ook in hoofdstuk 1 naar voren kwam, is voor overstromingsrisico's vooral bij deze groepen duidelijk te zien.

Ouderen hechten meer belang aan overstromingspreventie en paraatheid

Het belang van klimaatadaptatie lijkt meer gevoeld te worden onder ouderen (65-plus). Zo vinden zij het bijvoorbeeld vaker dan gemiddeld belangrijk dat de overheid meer geld uitgeeft aan het verhogen van dijken (94%) en stedelijke vergroening (93%) dan de jongste leeftijdsgroep (18-25 jaar) (respectievelijk 67% en 74%). Jongvolwassenen vertrouwen er bovendien wat vaker

op dat de overheid genoeg zicht heeft op overstromings-risico's en burgers daartegen beschermt (53%) dan 65-75 jarigen (37%).

Ouderen kennen burgers en bedrijven wat meer eigen verantwoordelijkheid toe dan gemiddeld, als het gaat om wonen of zich vestigen in een overstromingsrisicogebied. Ouderen zien tegelijkertijd ook grotere verantwoordelijk-heid voor de overheid om ervoor te zorgen dat er niet meer gebouwd wordt in overstromingsrisicogebied. De 18-25-jarigen vinden minder vaak dat de overheid ervoor moet zorgen dat er geen woningen meer gebouwd worden in gebieden met een groot overstromingsrisico. Dit contrast is opvallend groot (75-plus: 88%; 18-25-jarigen: 40%). Ouderen (65-plus) vinden het ook vaker belangrijk dat mensen een noodvoorraad in huis hebben (81%) dan jongvolwassenen (62%) en hebben ook zelf vaker een noodvoorraad in huis dan de twee oudste groepen (22% en 21%) dan jongvolwassenen van 18-25 jaar (8%). Ouderen vinden het beperken van dit risico dus niet alleen belangrijker, zij handelen er ook wat meer naar. Hoewel dus ook onder ouderen slechts een kleine minderheid een noodvoorraad in huis heeft (het percentage ouderen dat dit belangrijk vindt is aanmerkelijk groter dan het deel dat hier zelf ook naar handelt).

Hbo-/wo-geschoolden hechten meer belang aan overstromingspreventie en paraatheid

Vergelijkbaar hiermee geldt voor hbo-/wo-geschoolden, dat zij ook klimaatadaptatiemaatregelen (dijken, stedelijke vergroening) meer belang toekennen dan gemiddeld. Ook kennen zij de overheid vaker dan gemiddeld de verantwoordelijkheid toe te zorgen dat niet meer gebouwd wordt in gebieden met hoog overstromings-risico. Deze groep heeft vaker dan gemiddeld informatie opgezocht over het overstromingsrisico van hun eigen woning (ruim een derde) en heeft ook vaker in de keuze van hun woning rekening gehouden met dit risico (ook al heeft ook minder dan 1 op 5 in deze groep dit gedaan). Toch hebben zij niet veel vaker een noodvoorraad in huis.

Verschillen naar overstromingsrisico

Klimaatrisico's zijn ongelijk verdeeld tussen groepen, generaties en gebieden (Parsons et al. 2024). Het PBL bracht in 2024 de klimaatrisico's in Nederland in kaart, waaronder overstromingsrisico's (PBL 2024a). Het PBL laat zien dat de klimaateffecten in Nederland per regio zullen verschillen. Zo vormen de stijgende zeespiegel en verzilting door indringend zeewater vooral een risico voor het westen van Nederland, terwijl op andere plekken vooral verdroging of overstroming van rivieren tot problemen kunnen leiden (PBL 2024a). We kijken hier verkennend naar verschillen tussen groepen in opvattingen over gevolgen van klimaatverandering, bij een verschillend overstromingsrisico. Daartoe hebben we gebruik gemaakt van hiervoor genoemde ruimtelijke gegevens over overstromingsrisico van Deltares (2009) (De Bruin en Klijn 2009) zoals weergegeven in PBL (2024a).

Mensen die wonen in een gebied met (enig) overstromingsgevaar zijn niet vaker bezorgd over de gevolgen van klimaatverandering (ook voor hun eigen leven) of voor het vaker voorkomen van overstromingen in algemene zin, dan mensen die wonen in een gebied zonder overstromingsgevaar. Ze hechten ook niet duidelijk meer belang aan de klimaataanpak, het verhogen van dijken of het in huis hebben van een noodvoorraad. Zij lijken wél wat vaker bezorgd dan gemiddeld over mogelijke overstroming van hun eigen woning (35%), hoewel ook een deel van de mensen dat in een gebied zonder overstromingsrisico woont, daar in enige mate bezorgd over is (26%). De risicoperceptie lijkt dus niet zo sterk samen te hangen met het feitelijke risico.

Mensen die wonen in een gebied zonder overstromingsrisico vinden wat minder vaak dat de overheid burgers een vergoeding moet betalen voor schade door overstromingen (41% tegen 45% gemiddeld). Ze vinden ook iets vaker dat burgers er zelf voor verantwoordelijk zijn niet in een hoog-risico-gebied te gaan wonen (33% tegen 30% gemiddeld). Mensen die wonen in een gebied zonder overstromingsrisico zijn het ook wat vaker eens met de stelling dat bedrijven zelf verantwoordelijk zijn om zich (niet) te vestigen in een gebied met een hoog overstromingsrisico (48% tegen 43% gemiddeld). Zij neigen er dus iets meer naar de verantwoordelijkheid bij de mensen en bedrijven zelf te leggen. Maar de verschillen in opvattingen tussen mensen die wonen in een gebied met en zonder overstromingsrisico zijn in het algemeen klein.

Literatuur

Assmann, A. (2006). Memory, individual and collective. In: R. Goodin en C. Tilly (red.), *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis* (p. 210-224). Oxford: Oxford University Press.

Augenstein, K. en A. Palzkill (2016). The Dilemma of Incumbents in Sustainability Transitions: A Narrative Approach. In: *Administrative Sciences*, vol. 6, nr. 1 (doi.org/10.3390/admsci6010001).

Berge, G. ten (2024). Memory in energy transitions: individual agency through historical narratives in the energy transition to gas and electricity in the Dutch household. In: *Sustainability Science*, vol. 19, nr. 3, p. 763-775.

Bokhorst, M., N. Ruckert, M. Klip en T. van Manen Kooij (2022). *Ongelijke toegang tot de energietransitie. Laagdrempeliger voorzieningen voor alle huishoudens*. Den Haag: Nationale Ombudsman.

Bouma, J., G. de Hollander, D. van Doren en A. Martens (2023). *Betrokken burgers – Onmisbaar voor een toekomstbestendige leefomgeving*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.

Boutellier, H. (2021). *Het nieuwe westen: De identitaire strijd om de sociale verbeelding*. Amsterdam: Van Gennep.

Bruijn, K. de en F. Klijn (2009). Risky places in the Netherlands: a first approximation for floods. In: *Journal of Flood Risk Management*, vol. 2, nr. 1, p. 58-67.

CBS (2023a). Kloosterman, R., M. Akkermans, E. Vandewal, M. Tummers-van der Aa, C. Reep en H. Molnar-in 't Veld. *Klimaatverandering en energietransitie – Opvattingen en gedrag van Nederlanders in 2023*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek. CBS (2023b).

Vooral huishoudens met hoog inkomen hebben een stekkerauto. Geraadpleegd 20 februari 2025 via cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/47/vooral-huishoudens-met-hoog-inkomen-hebben-een-stekkerauto.

Dagevos, H. en M. Onwezen (2025). Toward consumer-focused food policies: a toolbox for encouraging the protein transition. In: *Sustainability: Science, Practice and Policy*, vol 21, nr. 1, 2454060.

Diekmann, A. en P. Preisendörfer (2003). Green and greenback: The behavioral effects of environmental attitudes in low-cost and high-cost situations. In: *Rationality and Society*, jg. 15, nr. 4, p. 441-472.

DNE (2025a). *Nationaal Solar Trendrapport*. Heerhugowaard: Dutch New Energy Research en Solar365.

DNE (2025b). *Nationaal Warmtepomp Trendrapport 24/25*. Heerhugowaard: Dutch New Energy Research en Solar365.

Dröes, M. en Y. van der Straten (2025). Verduurzamingssubsidies bereiken armere huishoudens het minst. In: *ESB* (te verschijnen).

Ecorys (2022). *Onderzoek Nederlandse inkomens en CO_2 voetafdruk*. Inzichten uit bestaande databronnen. Rotterdam: Ecorys.

Engelhard, E., E. de Jong, M. Faure en W. van der Meulen (2024). *Toekomstbestendigheid en werkingsgebied wet tegemoetkoming schade bij rampenm (Wts) - Eindrapport voor het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC)*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

European Commission (2024). *Disaster risk awareness and preparedness of the EU population – The Netherlands*. Geraadpleegd 21 maart 2025 via europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3228.

European Environment Agency (2024). *European Climate Risk Assessment. EEA Report 01/2024*. Kopenhagen: European Environment Agency.

Feola, G., M. Goodman, J. Suzunaga en J. Soler (2023). Collective memories, place-framing and the politics of imaginary futures in sustainability transitions and transformation. In: *Geoforum*, vol. 138, nr. 103668.

Geurkink, B., E. Miltenburg en J. den Ridder (2023). *Burgerperspectieven 2023 | Extra verkiezingsbericht*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Geurkink, B. en L. van Noije (2024). Ervaren overheidsfunctioneren als verklaring voor groepsverschillen in vertrouwen. In: L. Vermeij, Y. de Kluizenaar, M. Reijnders, M. Coenders (red.). *Koersen op kwaliteit van de samenleving. Sociale en Culturele Ontwikkelingen 2024* (hoofdstuk 10). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Geurkink, B en J. den Ridder (2025). *Burgerperspectieven 2025|1*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Literatuur

Gezondheidsraad (2020). *Gezonde energietransitie in de gebouwde omgeving*. Aan: de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Economische Zaken en Klimaat en de staatssecretarissen van Infrastructuur en Waterstaat en Volksgezondheid, Welzijn en Sport, nr. 2020/13. Den Haag: Gezondheidsraad.

Goerg, S., A. Pondorfer en V. Stöhr (2025). Public support for more ambitious climate policies: Empirical evidence from Germany. In: *Ecological economics*, vol. 231, nr. 108538, p. 1-12.

Huttunen, S., M. Kaljonen, A. Lonkila, S. Rantala, A. Rekola en R. Paloniemi (2021). Pluralising agency to understand behaviour change in sustainability transitions. In: *Energy research and social science*, vol. 76, 102067.

ING (2025). *Zakelijke rijder houdt autoverkoop en elektrificatie gaande in 2025*. Geraadpleegd 18 februari 2025 via www.ing.nl/zakelijk/sector/transport-logistics-mobility/outlook-automotive.

Keller, E., J. Marsh, B. Richardson en L. Ball (2022). A systematic review of the psychological distance of climate change: Towards the development of an evidence-based construct. In: *Journal of Environmental Psychology*, vol., 81, nr. 101822, p. 1-19.

KGG (2024). *Ontwerp-Klimaatplan 2025-2035; Op weg naar een klimaatneutraal Nederland*. Den Haag: Ministerie van Klimaat en Groene Groei.

KNMI (2023). *KNMI'23-klimaatscenario's*. Geraadpleegd 21 maart 2025 via knmi.nl/kennis-en-datacentrum/achtergrond/knmi-23-klimaatscenario-s.

Kluizenaar, Y. de en P. Flore (2021). *Klimaataanpak: toekomstbepalende keuzes voor onze samenleving - De energietransitie vanuit burgerperspectief*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kluizenaar, Y. de en A. van der Torre (2023). Verduurzaming vanuit burger-perspectief. In: D. Verbeek-Oudijk, S. Hardus, A. van den Broek, M. Reijnders (red.), *Sociale en Culturele Ontwikkelingen: Stand van Nederland 2023* (hoofdstuk 5). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kluizenaar, Y. de en A. van der Heide (2023). Verduurzaming als sociaal-maatschappelijke opgave. In: W. Huijink, D. Verbeek-Oudijk en R. Willems (red.), *Kwesties voor het kiezen. Maatschappelijke thema's voor de Tweede Kamerverkiezingen 2023* (p. 49-58). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kluizenaar, Y. de, A. van der Heide en Y. Iedema (2024). Verduurzaming als sociaal-maatschappelijke opgave. In: L. Vermeij, Y. de Kluizenaar, M. Reijnders, M. Coenders (red.), *Koersen op kwaliteit van de samenleving. Sociale en Culturele Ontwikkelingen 2024* (hoofdstuk 6). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kunseler, E., L. Verwoerd, L. Vandenbussche, H. Boonstra, S. Swinkels en S. van der Hel (2024). *Klimaatbeleid richten op maatschappelijke transformatie – eindrapport van de lerende evaluatie klimaatbeleid*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.

Kunst, S., B. Geurkink, A. Kuschel en E. Miltenburg (2024). *Burgerperspectieven 2024|3*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Lange, P. van en A. Huckelba (2021). Psychological distance: how to make climate change less abstract and closer to the self. In: *Current Opinion in Psychology*, vol. 42, p. 49-53 (doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.03.011).

Liu, G., C. Huizhen, Y. Yuan en C. Song (2024). Indoor thermal environment and human health: A systematic review. In: *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, vol. 191, nr. 114164.

Maiella, R., P. La Malva, D. Marchetti, E. Pomarico, A. Di Crosta, R. Palumbo, L. Cetara, A. Di Domenico en M. Verocchio. The Psychological Distance and Climate Change: A Systematic Review on the Mitigation and Adaptation Behaviors. In: *Frontiers in Psychology*, vol. 11, nr. 568899, p. 1-14.

Martens, A., J. Porsius, A. Rottenberg, C. Herbstritt, A. Steenbekkers en K. Vringer (2024). *Aardgasvrij: een goed idee, maar … Hoe legitiem vinden burgers beleidskeuzes in de warmtetransitie?* Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.

Mata, M. de la, M. Cala en A. Sala (2022). Facing dominant master narratives on gender and sexuality: Identity reconstruction of women in situations of inequality. In: *Memory Studies*, vol. 15, nr. 1, p. 120-138.

Mommers, J. (2023). *Miljoenen zonnepanelen maken nog geen rechtvaardige samenleving*. Amsterdam: De Correspondent.

Parsons, E., A. Jowell, E. Veidis, M.Barry en S. Thadaney Israni (2024). Climate change and inequality. In: *Pediatric Research* (doi.org/10.1038/s41390-024-03153-z).

PBL, TNO, CBS en RIVM (2023). *Klimaat- en Energieverkenning 2023 Ramingen van broeikasgasemissies, energiebesparing en hernieuwbare energie op hoofdlijnen*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.

PBL (2024a). *Klimaatrisico's in Nederland: De huidige stand van zaken*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.

PBL, TNO, CBS en RIVM (2024b). *Klimaat- en Energieverkenning 2024*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.

Literatuur

RIVM (2024). Auteurs: Broeder, L. den, H. Hilderink, J. Polder, B. Staatsen, L. Dekker, T. Jansen-van Eijndt, F. van der Lucht, A. Spijkerman, M. van Bakel, C. Deuning, N. Kupper en C. Couwenbergh. *Veranderend klimaat en veranderende leefomgeving*. In: *Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2024 - Kiezen voor een gezonde toekomst*. Bilthoven: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu.

Rli (2024). *Ruimtelijke ordening in een veranderend klimaat*. Den Haag: Raad voor de leefomgeving en infrastructuur.

Schellen, L., W. van Marken Lichtenbelt, M. Loomans, J. Toftum en M. de Wit (2010). Differences between young adults and elderly in thermal comfort, productivity, and thermal physiology in response to a moderate temperature drift and a steady-state condition. In: *Indoor Air*, vol. 20, nr. 4, p. 273-283.

Scholte, S., Y. de Kluizenaar, T. de Wilde, A. Steenbekkers en C. Carabain (2020). *Op weg naar aardgasvrij wonen. De energietransitie vanuit burgerperspectief*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Schotten, G., G. Brouwer, B. Heerma van Voss en F. van Hoenselaar (2023). *Isoleren en compenseren: reactie van huishoudens op de energiecrisis*. Amsterdam: De Nederlandsche Bank.

Shin, Y. en S. Kim (2022). Searching for new human behavior model in the climate change age: analyzing the impact of risk perception and government factors on intention-action consistency in particulate matter mitigation. In: *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 19, nr. 17, 11068.

Sovacool, B., P. Newell, S. Carley en J. Fanzo (2022). Equity, technological innovation and sustainable behaviour in a low-carbon future. In: *Nature human behaviour*, vol. 6, nr. 3, p. 326-337.

Steenbekkers, A., R. Fransman, Y. de Kluizenaar en P. Flore (2021). *Woningverduurzaming: willen en kunnen betekent nog niet doen. Drijfveren en ervaren barrières bij woningeigenaren*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Sutton, S. (1998). Predicting and explaining intentions and behavior: How well are we doing? In: *Journal of applied social psychology*, vol. 28, nr. 15, p. 1317-1338.

TK (2022/2023). *Kabinetsappreciatie WRR-rapport Rechtvaardigheid in klimaatbeleid*. Brief van de minister van Economische Zaken en Klimaat van 2 juni 2023. Tweede Kamer, vergaderjaar 2022/2023, 32813, nr. 1236.

TK (2025). *Debat over gevolgen verduurzaming voor de Nederlandse industrie*, 20 maart 2025. Geraadpleegd 27 maart 2025 via: www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/kamer_in_het_kort/debat-over-gevolgen-verduurzaming-voor-de.

Tunderman, S., Y. de Kluizenaar, D. Visser, S. de Bruyn en F. van de Poll (2024). *Bredewelvaartsanalyse van woningisolatie – Een beschouwing van het Nationaal Isolatie Programma*. Den Haag: Centraal Planbureau, Planbureau voor de Leefomgeving, Sociaal en Cultureel Planbureau.

Versantvoort, M., M. Klomp, M. Elsen, T. Tromp, N. Kieruj, Y. de Kluizenaar, J. Iedema, L. Heil en I. van den Heuvel (2024). *Tussen duurzaam denken en doen - Houding, gedrag en veranderbereidheid van religieuze en niet-religieuze Nederlanders als het gaat om klimaat*. Den Haag, Amsterdam: Sociaal en Cultureel Planbureau, Protestantse Theologische Universiteit.

WHO (2009). WHO guidelines for indoor air quality: dampness and mould. *WHO Team: Air Quality, Energy and Health (AQE), Radiation and health (RAD)*. Kopenhagen: World Health Organization, WHO Regional Office for Europe.

Yuan, Y., R. Sun, J. Zuo en X. Chen (2023). A new explanation for the attitude-behavior inconsistency based on the contextualized attitude. In: *Behavioral Sciences*, vol. 13, nr. 3, p. 223.

WRR (2023). *Rechtvaardigheid in klimaatbeleid. Over de verdeling van klimaatkosten*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

WRR (2025, te verschijnen). *Mens en klimaat. De kracht van sociale infrastructuur bij adaptatie*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Wyss, A., D. Knoch en S. Berger (2022). When and how pro-environmental attitudes turn into behavior: The role of costs, benefits, and self-control. In: *Journal of Environmental Psychology*, vol. 79, nr. 101748, p. 1-8.

Quotes van ‘ontevredenen’

“Deze regering dreigt de noodzakelijke maatregelen op de lange(re) baan te schuiven. Bovendien is een fonds van enkele tientallen miljarden voor het nemen van klimaatmaatregelen door deze regering geschrapt. We moeten als Nederland nu echt aan de bak. We hebben al te lang geaarzeld.”

“De overheid moet eens doorpakken, gaan staan voor wat echt belangrijk is en niet altijd maar met elkaar in conflict liggen. Ze verprutsen daardoor kostbare tijd. Over dingen anders doen: bijvoorbeeld de echte vervuilers bij bedrijven aanpakken zodat het probleem bij de kern wordt aangepakt. Anders blijft het dweilen met de kraan open en schiet het niet op.”

“We kijken veel te veel naar de burger om door middel van afvalscheiding of de kachel lager te zetten bij te dragen aan het klimaat maar de grote industrieën en megastallen worden nog steeds gesubsidieerd of niet tegengewerkt. We moeten groter gaan denken en grotere/verregaande maatregelen nemen. Een beter milieu begint bij het bedrijfsleven.”

“Kort termijnvisie. Worden geen plannen ontwikkeld voor de toekomst. Zeer wispelturig in besluitvorming. Mensen “warm” maken voor zonnepanelen en vervolgens de rem erop :(”

“Transitiebeleid moet voor langere termijn gelden; eerst mensen bewegen om zonnepanelen aan te schaffen en dan de voordelen ervan weer wegnemen!!”

“Persoonlijk mis ik in het klimaatbeleid het onderzoek naar elektrische auto’s. Zonnepanelen, windmolens, zijn ze echt milieuvriendelijk en goed voor het klimaat? Eerst de burger verleiden tot, en daarna afstraffen. Dat is wat de regering doet.”

“Ze wisselen te snel van beleid. Eerst moeten wij allemaal ‘groen’ worden. Vervolgens moet je nu meer betalen met zonnepanelen of een warmte pomp. Ik vind dat halve werk uiterst vervelend.”

“Het beleid zwalkt nogal eens..... Voorbeeld: eerst subsidie EV-auto’s, later weer afstraffen.”

“Het continu wisselende klimaatbeleid van de regering zet geen zoden aan de dijk; op dit moment weet niemand meer wat de bedoeling is en welke investering gesubsidieerd of belast wordt. Hierdoor is er in elk geval geen houdbaar plan voor de middellange en lange termijn...”

“Geen zigzagbeleid voeren. Gas niet goedkoper maar duurder maken. Niet 130 km rijden toestaan, dit gebruikt te veel energie. Niet elektrische auto’s ontmoedigen door hoge wegenbelasting door zwaardere accu. Niet na heel zorgvuldige procedure toch weer uitstel van toelaten vervuilende dieselauto’s in steden. Niet aankoop zonnepanelen ontmoedigen. Niet ontmoedigen aankoop warmtepomp doordat de gas cv-ketel toch weer langer wordt toegestaan.”

“Keuzes worden nu veelal gemaakt voor de korte termijn die dan weer snel worden bijgesteld. Visie is per kabinet verschillend wat het moeilijk maakt voor mensen en bedrijven om op te bouwen. Huidige regering ontkent klimaatverandering. Dat lijkt me zeer ernstig. Het zou prettig zijn om daarmee te stoppen. We hebben op te grootte voet geleefd (ten koste van de aarde) en dat gaat nu zeer doen of later heel erg zeer.”

“Deze regering ontkent het klimaatprobleem. Zo wordt het alleen maar groter.”

“Nederland is slechts een klein land op de wereld-bol. Als landen als de Verenigde Staten, China, Rusland en India niet meedoen, dan is elke euro die wij eraan besteden weggegooid geld. Klimaat verbeteren zullen we wereldwijd samen moeten doen.”

“Als klein land is ons klimaatbeleid een druppel op een gloeiende plaat. Vlak over de grens worden andere eisen gesteld aan het klimaatbeleid wat ons beleid tenietdoet. De gewone man is weer de pineut van alle onnodige maatregelen van onze regering!”

Quotes van ‘neutralen’

“Ik heb te weinig zicht/kennis van wat deze huidige regering doet om de klimaatdoelen te bereiken, het gaat voornamelijk over het asielbeleid.”

“De regering doet genoeg om klimaatverandering tegen te gaan, maar ze slaan wel door. Natuurlijk moet er iets gebeuren als het gaat om klimaat, maar zolang landen als China en India niets doen aan klimaat heeft het voor ons weinig zin.”

“Er zijn al heel wat dingen wel bereikt, maar er zijn nog genoeg punten waaraan gewerkt kan worden.”

Quotes van ‘tevredenen’

“Voor mijn gevoel gaat het prima stapsgewijs, minder focussen op uitstoot en meer op herbruiken van artikelen zou beter zijn. Vooral het aanpakken van grote bedrijven mag beter, en stoppen met het aanpakken van de burger.”

“Ik ben tevreden met wat de regering probeert te doen. Het zal altijd meer kunnen, maar dat gaat ook ten koste van andere dingen en dat willen de mensen ook niet altijd.”

Tabellen

Terug

Tabel 1.1 Zorgen over klimaat en energie, natuur en milieu in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d]

		Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
VRAAGSTELLING: hoe bezorgd bent u...	totaal	bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
...over klimaatverandering?	73	**66**	72	**80**	74	72	76	73	77	**69**	**78**	69	74	70	**67**	76	**80**	**79**
...dat klimaatverandering gevolgen heeft voor uw eigen leven?	59	**56**	59	**63**	59	56	**63**	58	59	**54**	**64**	59	63	62	56	58	60	55
...dat we vaker te maken krijgen met extreem weer (hittegolven, droogte, wateroverlast door zware regen)?	74	**71**	**72**	**80**	77	73	75	72	77	**68**	**80**	**69**	74	72	**69**	75	**81**	**82**
...dat we vaker te maken krijgen met overstromingen?	70	67	**67**	**75**	72	69	74	69	67	**62**	**77**	**61**	68	69	**64**	72	**78**	**80**
...over mogelijke overstroming van uw woning?	32	35	30	32	32	30	31	32	31	**28**	**35**	35	**38**	34	28	28	31	**24**
...over de afhankelijkheid van Nederland van buitenlandse energiebronnen?	59	**54**	58	**65**	60	**63**	61	56	55	58	60	**44**	**54**	54	**53**	**66**	**72**	**73**
...over het opraken van grondstoffen?	57	**53**	57	**60**	60	59	59	**53**	56	**53**	**61**	**52**	57	52	**50**	57	**67**	**68**
...over de achteruitgang van de natuur?	76	**69**	75	**84**	79	76	80	76	76	**72**	**80**	72	78	74	**71**	78	**82**	**82**
...dat het aantal plant- en diersoorten achteruitgaat?	72	**66**	71	**78**	75	72	74	72	70	**68**	**76**	**67**	72	70	68	75	**77**	**77**
...dat de kwaliteit van het milieu (water-, bodem- of luchtkwaliteit) achteruitgaat?	78	**72**	77	**85**	79	79	82	78	78	**75**	**81**	74	76	74	75	81	**84**	**85**

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0{,}05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage 'bezorgd'-'heel erg bezorgd'.
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)

Tabel 1.2 Zorgen over gevolgen van klimaatmaatregelen in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d]

		Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
VRAAGSTELLING: **hoe bezorgd bent u dat maatregelen tegen klimaatverandering...**	**totaal**	**bo, mavo**	**mbo, havo, vwo**	**hbo, wo**	**1e**	**2e**	**3e**	**4e**	**5e**	**man**	**vrouw**	**18-25**	**26-35**	**36-45**	**46-55**	**56-65**	**66-75**	**> 75**
...niet voldoende zullen zijn om het klimaatprobleem op te lossen?	69	**64**	68	**76**	71	69	74	69	71	**65**	**74**	64	71	67	**60**	71	**78**	**77**
...uw leven duurder zullen maken?	70	**73**	**74**	**62**	**76**	72	**66**	71	**63**	69	71	71	72	70	70	70	70	67
...ervoor zullen zorgen dat u anders moet gaan leven?	49	**53**	51	**43**	**53**	47	48	46	48	48	50	50	51	51	50	45	50	46

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0{,}05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage 'bezorgd'-'heel erg bezorgd'.
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)

Tabel 2.1 Klimaat en energie, natuur en milieu: ervaren belang van aanpak in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d]

		Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
VRAAGSTELLING: **hoe belangrijk of onbelangrijk vindt u het dat...**	**totaal**	**bo, mavo**	**mbo, havo, vwo**	**hbo, wo**	**1e**	**2e**	**3e**	**4e**	**5e**	**man**	**vrouw**	**18-25**	**26-35**	**36-45**	**46-55**	**56-65**	**66-75**	**> 75**
...u zelf een bijdrage levert aan het tegengaan van klimaatverandering?	71	**61**	71	**78**	70	70	72	75	75	**67**	**74**	**63**	69	**66**	71	**76**	**77**	72
...Nederland minder afhankelijk wordt van buitenlandse energiebronnen?	75	**70**	74	**82**	74	75	77	78	78	76	75	**62**	**67**	74	76	**82**	**86**	**81**
...er overgegaan wordt van kolen, olie en gas naar groene energie (zoals zon- en windenergie)?	73	**64**	71	**82**	70	75	73	77	75	72	73	**64**	69	70	70	**77**	**82**	**79**
...we zo min mogelijk afval produceren?	81	**73**	**79**	**89**	**78**	82	84	82	83	**79**	**82**	**71**	**75**	79	79	**84**	**90**	**90**
...we spullen en grondstoffen zoveel mogelijk hergebruiken?	86	**79**	84	**93**	84	88	88	84	86	85	86	**79**	**80**	83	84	**90**	**92**	**93**
...ervoor gezorgd wordt dat de natuur in Nederland niet verder achteruitgaat?	83	**76**	81	**90**	82	84	83	83	**87**	**81**	**84**	**78**	79	81	82	85	**89**	86
...er anders geleefd gaat worden om klimaatverandering tegen te gaan?	75	**68**	74	**84**	**72**	78	78	75	79	**72**	**79**	71	**71**	**71**	74	78	**83**	**84**
...Nederland bijdraagt aan het tegengaan van klimaatverandering?	75	**68**	73	**83**	74	76	78	76	77	**71**	**79**	76	**71**	**71**	70	76	**83**	**82**
...mensen beter voorbereid zijn op een overstroming (bv. door een voorraad drinken, lang houdbaar eten en medicijnen in huis te hebben)?	71	**67**	71	**74**	71	75	75	68	69	**68**	**74**	**62**	**64**	**68**	70	74	**81**	**81**

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0{,}05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage 'in enige mate belangrijk'–'heel belangrijk' (antwoordscore 6 t/m 10).
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)

Tabel 3.1 Ervaren (on)tevredenheid en ervaren urgentie rond klimaataanpak in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d e]

			Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
VRAAGSTELLING		totaal	bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
De mensheid moet zo snel mogelijk in actie komen tegen klimaatverandering, anders is het te laat[c]	eens	63	**53**	**58**	**73**	64	60	60	62	**67**	62	**64**	66	64	61	59	68	61	62
	oneens	13	**17**	**16**	**8**	14	14	**16**	**10**	11	**15**	**10**	11	14	13	14	10	12	16
Hoe belangrijk of onbelangrijk vindt u het dat... Nederland bijdraagt aan het tegengaan van klimaatverandering?	belangrijk	75	**68**	73	**83**	74	76	78	76	77	**71**	**79**	**76**	**71**	**71**	**70**	76	**83**	**82**
	onbelangrijk	25	**32**	27	**17**	26	24	22	24	23	**29**	**21**	**24**	**29**	**29**	**30**	24	**17**	**18**
Er is in Nederland discussie over de vraag in hoeverre we maatregelen moeten nemen tegen klimaatverandering. Sommige mensen vinden dat de Nederlandse regering te veel doet om klimaatverandering tegen te gaan. Anderen vinden dat de Nederlandse regering te weinig doet. Waar zou u uzelf plaatsen?																			
Te veel		38	**43**	**41**	**29**	35	41	41	37	35	**41**	**34**	33	**33**	40	**45**	41	34	36
Te weinig		62	**57**	**59**	**71**	65	59	59	63	65	**59**	**66**	67	**67**	60	**55**	59	66	64
Nederland doet al veel meer dan andere landen aan het tegengaan van klimaatverandering	eens	41	42	**45**	**33**	39	40	39	44	43	**44**	**37**	40	44	41	45	39	39	**35**
	oneens	20	**13**	**15**	**33**	20	20	21	21	22	21	20	19	22	20	17	21	23	19
De bijdrage van Nederland aan de totale vervuiling op deze wereld is zo klein dat het weinig zin heeft dat de Nederlandse regering maatregelen neemt	eens	26	29	**31**	**19**	25	27	25	27	28	**32**	**21**	28	30	25	30	25	**23**	23
	oneens	44	**32**	**41**	**59**	44	45	47	45	48	**40**	**48**	44	40	42	40	46	**52**	46

Terug

VRAAGSTELLING		totaal	Opleiding: bo, mavo	Opleiding: mbo, havo, vwo	Opleiding: hbo, wo	Netto huishoudinkomen in kwintielen: 1e	2e	3e	4e	5e	Geslacht: man	vrouw	Leeftijd: 18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Ik heb het gevoel dat een kleine groep Nederlanders maatregelen tegen klimaatverandering opdringt aan de rest	eens	35	**41**	**37**	**27**	32	**40**	35	33	33	**41**	**28**	32	30	32	38	36	**39**	37
	oneens	36	**22**	**33**	**51**	35	**30**	36	40	**42**	**33**	**38**	36	**42**	37	**31**	36	36	**30**
Ik maak me boos over al die aandacht voor het klimaat terwijl er belangrijkere problemen zijn die opgelost moeten worden	eens	24	**29**	**28**	**15**	25	28	24	24	24	**30**	**19**	22	**20**	22	26	27	26	**29**
	oneens	43	**29**	**38**	**60**	43	**40**	41	45	**50**	**40**	**45**	45	**49**	42	**38**	42	41	41
Ik vertrouw erop dat de overheid genoeg zicht heeft op overstromingsrisico's en mij daartegen beschermt	eens	43	43	44	41	40	42	41	44	**51**	**45**	**41**	**53**	44	44	41	40	**37**	42
	oneens	22	**18**	**20**	**28**	22	24	23	22	20	22	22	**16**	24	21	20	25	25	21
Ik ben tevreden over wat de regering bereikt met haar klimaatbeleid	eens	11	**13**	12	**7**	10	11	9	10	13	**13**	**9**	**17**	9	12	**8**	10	9	14
	oneens	44	**33**	**41**	**58**	44	43	48	46	45	**47**	**41**	**37**	48	44	42	46	46	42

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0{,}05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage 'eens'-'helemaal mee eens'; het percentage 'oneens'-'helemaal mee oneens'; het percentage 'in enige mate belangrijk' (score 6 t/m 10); het percentage 'in enige mate onbelangrijk' (score 1 t/m 5); het percentage 'te weinig' (score 1 t/m 5) en het percentage 'te veel' (score 6 t/m 10).
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
e Databron: Nederland in Beeld (NiB'24). N =2249.
Bron: SCP (KES 2024) en NiB'24

Terug

Tabel 4.1 Steun voor klimaatmaatregelen in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d]

			Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
VRAAGSTELLING[b]		totaal	bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
In welke mate bent u voor of tegen het plan dat alle woningen in 2050 aardgasvrij moeten zijn?	voor	49	**38**	**47**	**62**	50	48	48	53	**56**	50	49	51	**57**	48	**41**	50	50	46
	tegen	27	29	**29**	**22**	25	28	29	25	27	**29**	**25**	**17**	**20**	27	**32**	**32**	**31**	27
In welke mate bent u voor of tegen de volgende mogelijke klimaat- en energiemaatregelen?																			
het winnen van meer aardgas op de Noordzee	voor	32	32	34	30	**29**	35	36	32	34	**40**	**24**	**26**	30	30	29	34	**38**	36
	tegen	35	**27**	33	**43**	36	33	35	36	36	33	36	31	34	36	33	38	38	31
dat oude cv-ketels die aan vervanging toe zijn, moeten worden vervangen voor een schoner alternatief, zoals een (hybride) warmtepomp	voor	58	**52**	**56**	**67**	59	56	**54**	**65**	**65**	**56**	**61**	**66**	**65**	57	**49**	56	59	60
	tegen	19	20	**22**	**15**	17	22	**23**	16	17	**21**	**17**	**12**	**12**	18	**29**	22	21	19
subsidie voor burgers die een warmtepomp kopen	voor	65	**55**	64	**73**	**62**	62	**61**	**72**	**73**	64	65	62	**73**	64	61	66	65	60
	tegen	11	13	12	**9**	10	**14**	12	**8**	8	**13**	**10**	10	9	11	**16**	11	9	11
dat mensen die weinig gas gebruiken (tot 1.000 kuub per jaar) minder energiebelasting betalen	voor	69	**66**	68	**73**	71	69	70	72	68	69	69	69	72	69	**65**	72	71	65
	tegen	11	11	11	11	**8**	12	12	12	11	**12**	**10**	9	10	12	13	10	12	11

Vervolg

Terug

VRAAGSTELLING[b]		totaal	Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
			bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
dat mensen die veel gas gebruiken (meer dan 1.000 kuub per jaar) over het extra gebruik meer energiebelasting betalen	voor	56	**47**	55	**65**	55	54	59	58	60	57	56	56	60	57	53	57	57	51
	tegen	20	22	21	**16**	19	21	18	22	18	21	19	21	17	21	20	19	20	21
subsidie voor burgers die hun woning isoleren	voor	76	**69**	75	**82**	**73**	75	77	80	**83**	76	76	**69**	78	**72**	74	78	**80**	79
	tegen	6	6	7	6	5	8	5	5	7	7	5	6	5	**9**	7	5	**4**	6
de salderingsregeling voor burgers met zonnepanelen	voor	66	**55**	68	**72**	**60**	**62**	64	**74**	**73**	68	64	**58**	**73**	70	64	67	66	**58**
	tegen	11	**13**	**9**	10	10	**14**	12	9	9	11	10	8	**7**	10	**14**	10	12	13
het verhogen van de prijs van vlees	voor	33	**19**	**28**	**51**	**29**	**29**	37	35	**43**	**30**	**36**	31	37	29	30	34	**38**	31
	tegen	46	**57**	**52**	**31**	**50**	50	43	45	43	**50**	**43**	47	48	50	45	47	43	44
het verhogen van de prijs van vliegtickets	voor	55	**51**	**51**	**64**	**51**	57	**60**	56	57	55	55	**42**	**44**	**49**	55	**61**	**71**	**70**
	tegen	26	29	**29**	**21**	27	28	**22**	27	26	28	25	**37**	**34**	**31**	25	**23**	**16**	**16**

Vervolg

Terug

VRAAGSTELLING[b]		totaal	Opleiding: bo, mavo	Opleiding: mbo, havo, vwo	Opleiding: hbo, wo	Netto huishoudinkomen in kwintielen: 1e	2e	3e	4e	5e	Geslacht: man	vrouw	Leeftijd: 18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
het verhogen van de prijs van vliegtickets afhankelijk van de vliegafstand: hoe langer de vlucht, hoe hoger de vliegbelasting	voor	54	54	**50**	**58**	54	55	57	55	54	52	55	**43**	**42**	**49**	53	57	**69**	**68**
	tegen	26	24	28	26	24	28	**22**	28	28	**29**	**24**	**32**	**36**	29	27	24	**16**	**17**
dat de Nederlandse regering investeert in het verduurzamen van de industrie in Nederland	voor	73	**64**	72	**82**	**69**	75	76	74	**78**	74	72	**67**	70	72	70	75	**80**	**78**
	tegen	7	**9**	7	5	8	8	6	8	**4**	**8**	**5**	8	7	7	7	7	6	6
dat de Nederlandse regering de belasting verhoogt voor vervuilende bedrijven in Nederland	voor	80	**74**	79	**87**	80	83	81	82	84	79	81	**73**	**76**	**75**	81	83	**90**	**85**
	tegen	6	**9**	6	**4**	7	5	6	6	6	**8**	**4**	**10**	**9**	7	5	5	**2**	5
het verlagen van de maximum snelheid op snelwegen van 130 naar 100 kilometer per uur	voor	41	**37**	**36**	**51**	40	**49**	44	**38**	39	**38**	**44**	**32**	**31**	**32**	**31**	**45**	**61**	**62**
	tegen	34	36	**38**	**27**	30	31	32	**38**	36	**39**	**29**	38	**42**	**41**	**42**	**30**	**21**	**17**
dat de Nederlandse overheid investeert in de bouw van nieuwe kerncentrales als bron van energie	voor	50	**47**	51	53	**44**	54	51	53	**56**	**63**	**38**	**44**	50	**43**	50	52	**56**	**62**
	tegen	24	**20**	24	26	**29**	23	25	21	**19**	**18**	**29**	22	23	27	23	25	25	**18**

Vervolg

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0{,}05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage een beetje voor – sterk voor en het percentage een beetje tegen – sterk tegen.
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.

Bron: SCP (KES 2024)

			Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
VRAAGSTELLING[b]		totaal	bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
dat de Nederlandse overheid investeert in groene waterstof als bron van energie	voor	71	**59**	72	**79**	69	72	70	77	74	**76**	**66**	67	74	**65**	**66**	74	**78**	70
	tegen	5	6	4	4	4	3	5	4	4	5	4	5	3	**7**	4	4	**3**	6
dat de Nederlandse overheid investeert in de ontwikkeling en bouw van grote batterijen om energie op te slaan	voor	60	**50**	59	**68**	**54**	58	62	64	**68**	**68**	**52**	**49**	58	57	59	**65**	**66**	61
	tegen	11	12	**13**	**9**	13	12	11	10	9	**10**	**13**	11	13	13	11	9	10	11
dat de Nederlandse overheid investeert in ondergrondse opslag van broeikasgassen	voor	35	**30**	35	**39**	**29**	33	36	**40**	38	**40**	**29**	35	38	32	**28**	35	38	37
	tegen	26	25	26	28	27	29	27	24	24	26	26	**19**	22	25	30	**30**	27	28
dat de Nederlandse overheid investeert in verbetering van het openbaar vervoer	voor	80	**74**	81	**85**	78	84	82	81	82	81	80	78	80	**72**	**76**	83	**88**	**87**
	tegen	3	**4**	2	2	3	1	2	2	3	3	2	3	1	**5**	3	2	2	**1**
dat de Nederlandse overheid meer geld uitgeeft aan het verhogen van de dijken om het risico op overstromingen te verlagen	voor	82	81	81	**86**	**80**	86	84	84	87	82	83	**67**	**78**	**78**	83	**88**	**92**	**94**
	tegen	3	3	3	2	2	2	3	3	1	**4**	**2**	**6**	4	3	2	2	**1**	**1**
dat de Nederlandse overheid zorgt voor meer groen in steden om hitte en wateroverlast tegen te gaan	voor	85	**80**	84	**90**	84	87	87	85	**90**	85	85	**74**	84	**81**	82	**90**	**92**	**93**
	tegen	2	**4**	2	2	2	3	3	3	**0**	3	2	**5**	2	3	3	2	**1**	1

Tabel 4.2 Ervaren binnenmilieukwaliteit en geluidhinder in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d]

		Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
VRAAGSTELLING	totaal	bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Kunt u aangeven wat van toepassing is op uw situatie?																		
ik heb in de winter vaak last van koude tocht in mijn woning	53	52	**56**	**49**	**61**	50	55	**46**	49	**50**	**55**	**71**	**64**	**62**	52	**43**	**38**	**32**
ik heb in mijn woon- of slaapkamer last van vocht of schimmel op de muren	26	28	27	**23**	**31**	24	27	**21**	21	25	26	**45**	**35**	30	27	**16**	**14**	**8**
ik kan mijn woning in de winter vaak moeilijk lekker warm krijgen	39	39	**43**	**34**	**51**	36	40	**28**	34	37	40	**56**	**46**	41	39	**33**	**28**	**25**
mijn woning wordt in de zomer vaak te warm	61	**56**	**64**	61	**66**	60	60	59	**56**	61	60	**77**	**68**	**69**	65	**55**	**44**	**42**
Denk bij deze vraag aan de afgelopen 12 maanden. Welk getal van 0 t/m 10 geeft het beste aan in welke mate geluid van de onderstaande bronnen u hindert, stoort of ergert wanneer u thuis bent?																		
het ventilatiesysteem in uw woning	22	24	22	20	**27**	20	22	20	**17**	20	23	**26**	**30**	**30**	22	**17**	**13**	**8**
warmtepomp of airconditioning in uw woning	12	11	**14**	**9**	13	9	10	13	12	12	11	**19**	**16**	**16**	12	**7**	**4**	**5**
warmtepompen of airconditioning in de omgeving	11	12	11	**9**	12	9	11	11	8	10	11	**17**	9	**14**	13	9	**7**	**4**
windturbines, windmolen	7	**10**	7	**4**	6	6	8	6	5	7	7	**14**	7	**10**	8	**5**	**2**	**2**

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0{,}05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage 'hinder' ('enige hinder'-'ernstige hinder') (score 3 t/m 10).
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)

Tabel 5.1 Ervaren responsiviteit en burgerbetrokkenheid bij klimaatbeleid in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d]

			Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
STELLING		totaal	bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
ik vind het belangrijk dat mensen zoals ik mee kunnen denken bij het maken van klimaatbeleid	eens	39	**31**	41	**43**	38	41	41	37	41	**41**	**36**	44	39	37	35	40	39	39
	oneens	17	18	16	19	17	**14**	17	**21**	18	**19**	**16**	18	**22**	20	19	15	**12**	**13**
ik vind het belangrijk om zelf mee te kunnen denken met het klimaatbeleid	eens	34	**30**	34	35	33	38	36	32	33	**36**	**31**	36	**29**	31	32	36	36	38
	oneens	24	21	24	25	22	**18**	25	**29**	26	24	24	25	**33**	26	25	22	**16**	**17**
bij het maken van het klimaatbeleid luistert de regering naar de wensen van burgers	eens	16	15	**13**	**20**	13	17	**13**	16	**20**	17	15	**26**	17	16	**12**	14	**13**	13
	oneens	45	46	**47**	**41**	45	45	48	45	**40**	46	43	**33**	45	44	46	48	**50**	43
bij het maken van het klimaatbeleid luistert de regering naar de wensen van bedrijven	eens	49	**40**	**43**	**63**	47	49	48	52	53	50	47	49	49	51	**44**	**53**	50	**43**
	oneens	18	**24**	**20**	12	17	20	19	17	16	20	17	19	19	**15**	21	18	19	18
bij het maken van het klimaatbeleid luistert de regering naar de wensen van natuur- en milieuorganisaties	eens	36	36	36	36	33	35	36	37	39	**38**	**34**	**42**	34	38	35	34	35	34
	oneens	27	**23**	25	**33**	27	29	29	27	27	27	27	24	28	24	24	30	**31**	26

Terug

STELLING		totaal	Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
			bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
in het klimaatbeleid weegt de regering de belangen van verschillende groepen burgers zorgvuldig af	eens	13	13	12	14	13	14	**10**	12	16	14	12	**20**	14	15	13	**9**	**9**	12
	oneens	47	**42**	47	**51**	48	48	51	50	45	**51**	**44**	42	49	45	46	50	51	46
mensen zoals ik mogen meedenken over klimaatbeleid	eens	14	**11**	14	**16**	14	14	12	14	17	15	13	18	**19**	10	12	13	13	14
	oneens	47	48	48	46	47	48	50	47	45	**50**	**44**	**41**	47	47	51	50	47	46
er wordt rekening gehouden met de mening van mensen zoals ik bij het maken van klimaatbeleid	eens	10	10	9	11	8	11	**6**	9	**12**	11	9	**18**	12	10	9	**7**	**6**	**7**
	oneens	53	51	54	52	54	54	55	54	50	**57**	**49**	**41**	49	52	55	**58**	**59**	54
ik heb het gevoel dat een kleine groep Nederlanders maatregelen tegen klimaatverandering opdringt aan de rest	eens	35	**41**	**37**	**27**	32	**40**	35	33	33	**41**	**28**	32	30	32	38	36	**39**	37
	oneens	36	**22**	**33**	**51**	35	**30**	36	40	**42**	**33**	**38**	36	**42**	37	**31**	36	36	**30**

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage 'eens' ('eens'-'helemaal mee eens') en het percentage 'oneens' ('oneens'-'helemaal mee oneens').
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)

Tabel 6.1 Verwachtingen over verdelingseffecten en ervaren distributieve rechtvaardigheid in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d]

			Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
VRAAGSTELLING		totaal	bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Nederland stapt langzaam over van fossiele brandstoffen (bv. aardgas, olie, kolen) naar duurzame bronnen van energie. Als Nederland overstapt op duurzame energie, wordt het verschil tussen arm en rijk in Nederland volgens u...																			
...kleiner		5	5	5	6	**7**	3	4	6	4	5	5	7	7	6	**3**	4	4	4
...hetzelfde		23	23	23	24	21	22	24	22	**27**	**25**	**21**	23	22	26	24	23	22	24
...groter		56	54	57	56	54	59	59	57	54	**59**	**53**	**48**	54	53	58	58	**60**	58
Hoe eerlijk of oneerlijk zijn volgens u de kosten van het tegengaan van klimaatverandering verdeeld tussen...																			
...arme en rijke Nederlanders?	oneerlijk	78	80	78	76	**85**	81	78	77	**67**	76	79	74	78	75	77	**81**	80	77
...burgers en bedrijven?	oneerlijk	82	82	81	83	**85**	81	82	82	**78**	82	81	78	83	81	80	**85**	**85**	78

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0{,}05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage 'kleiner' ('iets kleiner'-'heel veel kleiner'); het percentage 'hetzelfde'; het percentage 'groter' ('iets groter'-'heel veel groter') en het percentage 'oneerlijk' (score 1 t/m 5).
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)

Terug

Tabel 6.2 Belangrijkste rechtvaardigheidsprincipes volgens respondenten; toegekend belang in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d]

			Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
VRAAGSTELLING: **hoe belangrijk vindt u dat...**		totaal	bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
...ieder mens evenveel betaalt voor klimaatbeleid, zonder dat gelet wordt op hoeveel geld iemand kan missen of hoeveel iemand zich inspant	niet belangrijk	44	**33**	44	**55**	45	43	44	49	46	45	44	48	**51**	48	47	45	**39**	**25**
	belangrijk	20	**22**	21	**15**	19	20	21	19	23	21	19	19	**14**	18	17	22	21	**31**
...ieder bedrijf evenveel betaalt voor klimaatbeleid, zonder dat gelet wordt op hoeveel geld een bedrijf kan missen of hoeveel een bedrijf zich inspant	niet belangrijk	42	**29**	41	**54**	40	41	40	47	**49**	44	41	**51**	**50**	43	45	42	**33**	**23**
	belangrijk	25	**32**	25	**19**	26	26	27	23	24	26	24	**20**	**19**	23	**21**	27	**30**	**40**
...de mensen met de laagste inkomens voor een deel worden terugbetaald voor de kosten van klimaatbeleid, zodat zij er niet op achteruitgaan	niet belangrijk	11	**7**	12	**14**	**7**	**8**	12	15	**14**	**13**	**10**	14	**15**	13	**15**	9	**6**	**5**
	belangrijk	60	63	**58**	61	**69**	**68**	59	**55**	**56**	59	61	**51**	**55**	58	**54**	64	**72**	**72**
...bedrijven met de laagste inkomsten voor een deel worden terugbetaald voor de kosten voor klimaatbeleid, zodat zij er niet op achteruit gaan	niet belangrijk	17	11	17	**21**	**12**	15	18	**22**	19	**20**	**14**	20	17	**21**	17	18	**12**	**11**
	belangrijk	43	**47**	42	42	**51**	**49**	41	**38**	40	**41**	**46**	**36**	41	39	39	44	**54**	**53**
...mensen met meer inkomen of vermogen meer betalen voor klimaatbeleid	niet belangrijk	16	**12**	16	17	**9**	13	**12**	**19**	**23**	**17**	**14**	19	**20**	**21**	17	14	**9**	**7**
	belangrijk	51	51	**49**	**54**	**59**	**58**	55	**48**	**41**	52	50	**44**	**46**	**47**	**43**	53	**65**	**68**

Vervolg

Terug

VRAAGSTELLING: hoe belangrijk vindt u dat...		totaal	Opleiding: bo, mavo	Opleiding: mbo, havo, vwo	Opleiding: hbo, wo	Netto huishoudinkomen in kwintielen: 1e	2e	3e	4e	5e	Geslacht: man	vrouw	Leeftijd: 18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
...bedrijven met meer inkomsten of vermogen meer betalen voor klimaatbeleid (niet belangrijk)	niet belangrijk	11	**8**	11	13	**7**	**8**	9	13	**16**	**13**	**9**	**16**	**15**	14	11	**8**	**7**	**5**
	belangrijk	61	60	60	63	**67**	**69**	63	59	53	61	61	**52**	**53**	**56**	**55**	64	**76**	**75**
...mensen die meer verbruiken of vervuilen meer betalen voor klimaatbeleid (niet belangrijk)	niet belangrijk	6	6	6	**4**	6	**3**	7	6	5	**7**	**4**	**10**	**10**	7	5	**3**	**3**	**2**
	belangrijk	71	**65**	**68**	**81**	71	**77**	**68**	75	75	72	71	**59**	**65**	69	70	**78**	**81**	**78**
...bedrijven die meer verbruiken of vervuilen meer betalen voor klimaatbeleid (niet belangrijk)	niet belangrijk	3	3	**5**	**2**	3	2	2	5	4	**5**	**2**	**6**	**6**	4	2	**1**	**2**	2
	belangrijk	80	**76**	**76**	**87**	80	**85**	**78**	80	83	80	80	**68**	**75**	77	79	**85**	**88**	**86**
...mensen die zich meer inspannen om klimaatschade tegen te gaan, minder betalen voor klimaatbeleid (niet belangrijk)	niet belangrijk	22	20	**24**	20	**18**	**16**	24	**27**	22	**25**	**18**	**33**	22	19	21	22	**19**	**13**
	belangrijk	36	**32**	35	**41**	37	**41**	**33**	34	40	37	35	**29**	39	38	34	35	38	39
...bedrijven die zich meer inspannen om klimaatschade tegen te gaan, minder betalen voor klimaatbeleid (niet belangrijk)	niet belangrijk	17	17	19	16	**14**	**14**	19	**23**	15	**19**	**15**	**27**	18	18	16	17	**13**	11
	belangrijk	42	39	**39**	**49**	43	46	41	41	**49**	**44**	**40**	**32**	43	42	44	44	**46**	47

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0{,}05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage 'belangrijk ('belangrijk'-'heel belangrijk') en het percentage 'onbelangrijk' ('niet belangrijk'-'helemaal niet belangrijk').
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)

Terug

Tabel 7.1 Wie verantwoordelijkheid moet nemen voor klimaat; gewenste verantwoordelijkheid in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024(in procenten, gewogen)[a b c d]

		Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
VRAAGSTELLING: **in hoeverre vindt u dat grote bedrijven, de overheid, de EU en uzelf verantwoordelijkheid moeten nemen voor het tegengaan van klimaatverandering?**	**totaal**	**bo, mavo**	**mbo, havo, vwo**	**hbo, wo**	**1e**	**2e**	**3e**	**4e**	**5e**	**man**	**vrouw**	**18-25**	**26-35**	**36-45**	**46-55**	**56-65**	**66-75**	**> 75**
overheid	85	**80**	**83**	**93**	**82**	86	88	86	**91**	85	86	83	83	**81**	84	88	**92**	88
grote bedrijven	87	**82**	**85**	**93**	**84**	87	89	88	**92**	86	88	**82**	**83**	**83**	88	90	**94**	**91**
Europese Unie	84	**76**	83	**91**	**82**	84	86	85	**88**	**82**	**85**	**78**	81	**80**	82	85	**91**	**90**
uzelf	73	**61**	71	**83**	**68**	73	76	74	**79**	**70**	**75**	**61**	**67**	71	76	76	**80**	76

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage 'in enige mate'- 'in zeer sterke mate' (score 6 t/m 10).
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)

Terug

Tabel 7.2 Wie al voldoende doet voor klimaat; ervaren mate van inzet in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d]

		Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
VRAAGSTELLING: **in hoeverre doen grote bedrijven, de overheid, de EU en uzelf volgens u al voldoende aan het tegengaan van klimaatverandering?**	**totaal**	**bo, mavo**	**mbo, havo, vwo**	**hbo, wo**	**1e**	**2e**	**3e**	**4e**	**5e**	**man**	**vrouw**	**18-25**	**26-35**	**36-45**	**46-55**	**56-65**	**66-75**	**> 75**
overheid	47	44	**51**	**43**	**43**	43	50	48	**51**	48	46	**53**	45	48	47	47	**42**	46
grote bedrijven	29	30	**32**	**24**	26	28	30	30	29	29	29	26	**24**	31	32	30	27	**35**
Europese Unie	45	43	46	45	43	46	45	45	**50**	46	44	48	45	45	44	46	42	46
uzelf	62	**55**	62	**67**	59	62	66	62	64	62	61	**48**	**56**	60	64	**69**	**68**	64

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage 'in enige mate'- 'in zeer sterke mate' (score 6 t/m 10).
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)

Tabel 7.3 Verantwoordelijkheid nemen voor preventie en schade door gevolgen van klimaatverandering/overstromingsrisico; opvattingen in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d]

VRAAGSTELLING: wat mag volgens u verwacht worden van de overheid, burgers en bedrijven bij gevolgen van klimaatverandering?		totaal	Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
			bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
burgers zijn zelf verantwoordelijk voor schade door overstromingen; ze moeten dit zelf betalen of zich ervoor verzekeren	eens	16	**13**	16	18	**14**	16	15	17	**22**	**18**	**14**	**11**	15	14	15	19	**20**	17
	oneens	56	58	56	55	57	59	**53**	58	57	56	57	56	56	58	55	55	56	60
burgers zijn er zelf voor verantwoordelijk dat zij niet gaan wonen in gebieden met een groot overstromingsrisico	eens	30	28	29	32	28	31	**34**	29	29	**33**	**26**	**20**	**20**	**25**	27	33	**42**	**47**
	oneens	40	39	42	40	45	37	**35**	43	45	**38**	**43**	**49**	**49**	**45**	40	37	**31**	**25**
bedrijven zijn zelf verantwoordelijk voor schade door overstromingen; ze moeten dit zelf betalen of zich ervoor verzekeren	eens	32	31	30	**35**	33	35	30	32	35	**35**	**29**	**23**	**24**	**27**	30	**36**	**42**	**45**
	oneens	35	33	37	35	34	32	33	**41**	39	34	36	**41**	**44**	37	33	34	**29**	**23**
bedrijven zijn er zelf voor verantwoordelijk dat zij zich niet vestigen in gebieden met een groot overstromingsrisico	eens	43	42	42	**47**	42	48	47	43	44	**48**	**40**	**27**	**30**	**36**	42	**52**	**59**	**67**
	oneens	27	25	28	26	28	24	**22**	30	**31**	25	28	**37**	**38**	31	23	**23**	**18**	**11**
de overheid moet burgers een vergoeding betalen voor schade door overstromingen, ook als dit leidt tot hogere belastingen	eens	45	43	46	46	44	49	43	46	46	45	44	42	47	**39**	41	47	48	**54**
	oneens	17	**14**	18	18	**14**	18	15	18	**21**	**19**	**15**	16	19	**22**	17	17	**14**	11

Terug

VRAAGSTELLING: wat mag volgens u verwacht worden van de overheid, burgers en bedrijven bij gevolgen van klimaatverandering?		totaal	Opleiding: bo, mavo	Opleiding: mbo, havo, vwo	Opleiding: hbo, wo	Netto huishoudinkomen in kwintielen: 1e	2e	3e	4e	5e	Geslacht: man	Geslacht: vrouw	Leeftijd: 18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
de overheid moet zorgen dat er geen woningen meer worden gebouwd in gebieden met een groot overstromingsrisico	eens	64	**59**	62	**69**	**61**	**69**	67	63	66	64	63	**40**	**53**	**57**	63	**71**	**81**	**88**
	oneens	10	10	12	9	11	9	9	12	11	**12**	**8**	**20**	**18**	13	**8**	**6**	**4**	**2**
de overheid moet bedrijven een vergoeding betalen voor schade door overstromingen, ook als dit leidt tot hogere belastingen	eens	28	29	29	27	30	31	**25**	31	28	27	30	28	31	27	**22**	29	28	**37**
	oneens	27	**22**	27	**31**	25	26	27	29	30	**31**	**24**	29	27	31	27	28	27	**19**

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0{,}05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage ‘eens’ (‘eens’-‘helemaal mee eens’) en het percentage ‘oneens’ (‘oneens’-‘helemaal mee oneens’).
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)

Tabel 8.1 Gedrag en gedragsintenties (algemeen) in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d]

			Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
VRAAGSTELLING		totaal	bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
ik vind het belangrijk dat ik zelf een bijdrage lever aan het tegengaan van klimaatverandering?		71	**61**	71	**78**	70	70	72	75	75	**67**	**74**	**63**	69	**66**	71	**76**	**77**	72
ik denk na over wat ik in mijn dagelijks leven kan doen om klimaatverandering tegen te gaan	eens	52	**42**	**48**	**65**	53	53	54	53	56	**49**	**55**	**36**	**47**	50	50	**58**	**65**	**61**
	oneens	17	**21**	**20**	**12**	17	18	16	19	15	**21**	**14**	**24**	**22**	18	19	15	**10**	**11**
ik heb soms het gevoel dat ik nergens meer van mag genieten, door alle discussie over milieu en klimaat	eens	32	**38**	**35**	**25**	30	35	34	32	32	**37**	**27**	30	29	30	32	34	**36**	36
	oneens	40	**27**	**37**	**54**	40	38	38	42	44	**37**	**42**	38	**45**	43	38	38	36	37
ik doe zelf al voldoende aan het tegengaan van klimaatverandering		62	**55**	62	**67**	59	62	66	62	64	62	61	**48**	**56**	60	64	**69**	**68**	64

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0{,}05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage 'belangrijk' ('in enige mate belangrijk'-'heel belangrijk) (score 6 t/m 10); het percentage 'eens' ('eens'-'helemaal mee eens'); het percentage 'oneens' ('oneens'-'helemaal mee oneens') en het percentage 'in enige mate'-'zeer sterke mate' (score 6 t/m 10).
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)

Terug

Tabel 8.2 Zelfgerapporteerd duurzaam gedrag in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d]

		Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
VRAAGSTELLING: **kunt u aangeven in hoeverre u de volgende dingen al doet?**	totaal	bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
minder vlees eten	58	**50**	**53**	**72**	**63**	58	62	56	57	**50**	**66**	**44**	59	**54**	56	59	**70**	**69**
minder vliegen	64	67	**62**	66	**73**	**70**	64	63	**56**	**60**	**69**	**44**	**56**	61	**59**	**70**	**81**	**87**
minder nieuwe spullen of kleren kopen	66	64	**62**	**74**	**73**	69	69	**61**	**63**	**63**	**68**	**48**	63	62	63	**72**	**78**	**79**
energie besparen bij het verwarmen van mijn woning	85	**80**	85	**90**	85	85	88	86	**90**	**84**	**87**	**69**	82	86	86	**90**	**92**	**92**
energie besparen bij het gebruik van apparaten, bijvoorbeeld door zuinigere apparaten te kopen, of door zuiniger gebruik	80	**75**	80	**85**	**77**	82	**84**	83	82	79	82	**53**	78	84	83	**89**	**88**	**87**
energie besparen door korter te douchen	67	68	66	66	68	69	71	64	65	**64**	**69**	**52**	**47**	**58**	70	**78**	**83**	**87**
zuiniger met voedsel omgaan	79	77	77	**82**	80	80	84	76	77	**73**	**84**	**71**	75	77	76	**83**	**86**	**85**
Is er nog iets anders dat u nu al doet?	26	**19**	24	**33**	26	27	28	25	26	24	27	**13**	**22**	21	27	**35**	**34**	26

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage 'ja, dit doe ik al'.
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)

Tabel 8.3 Zelfgerapporteerde bereidheid tot duurzamer gedrag in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d]

			Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
VRAAGSTELLING: **kunt u aangeven in hoeverre u zelf de volgende dingen wilt doen?**		totaal	bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
minder vlees eten	niet bereid	24	**30**	**28**	**16**	22	24	21	**28**	25	**32**	**17**	29	25	28	**30**	24	**16**	**17**
	bereid	63	**57**	61	**71**	**60**	64	67	65	65	**58**	**68**	58	66	59	**59**	65	**68**	**69**
minder vliegen	niet bereid	17	15	17	17	**13**	16	15	19	**20**	**20**	**14**	**23**	**23**	20	16	17	**9**	**6**
	bereid	58	**53**	58	**62**	**53**	57	58	**64**	**65**	57	60	62	57	57	56	57	60	61
minder nieuwe spullen of kleren kopen	niet bereid	14	16	**16**	**9**	14	12	**10**	**18**	14	**18**	**11**	**21**	17	17	14	11	**8**	**9**
	bereid	73	**68**	72	**78**	**68**	74	77	75	**79**	**69**	**77**	69	73	74	71	75	74	76
energie besparen bij het verwarmen van mijn woning	niet bereid	8	10	8	**6**	9	7	7	9	**5**	**9**	**6**	10	9	8	7	6	6	7
	bereid	74	71	74	**77**	**68**	73	74	78	**82**	74	74	76	78	76	73	74	**68**	72
energie besparen bij het gebruik van apparaten	niet bereid	6	**8**	7	**3**	7	7	4	7	**3**	**7**	**5**	**12**	6	7	5	**4**	**4**	**4**
	bereid	80	**74**	80	**84**	**74**	**77**	81	**85**	**88**	80	79	79	**85**	82	79	81	**75**	76

Vervolg

Terug

VRAAGSTELLING: kunt u aangeven in hoeverre u zelf de volgende dingen wilt doen?		totaal	Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
			bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
energie besparen door korter te douchen	niet bereid	14	14	14	13	15	13	12	16	12	**16**	**12**	15	**22**	16	13	**10**	**9**	**9**
	bereid	69	**66**	69	**72**	**63**	67	70	**74**	**74**	69	69	73	70	**74**	69	68	**63**	66
zuiniger met voedsel omgaan	niet bereid	7	**11**	8	**3**	**9**	6	6	7	5	**10**	**5**	9	7	8	8	6	6	8
	bereid	76	70	75	**81**	**69**	**74**	77	**82**	**84**	**74**	**78**	80	**82**	**81**	74	73	**70**	**70**
Is er nog iets anders dat u zelf graag zou willen doen?	ja	7	**4**	6	**10**	7	8	8	**5**	7	6	7	**1**	6	**4**	9	**9**	**9**	**8**

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0{,}05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage 'bereid' ('een beetje bereid'-'zeer bereid'); het percentage 'niet bereid' ('niet bereid'-'helemaal niet bereid').
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)

Tabel 8.4 Zelfgerapporteerd gedrag: preventie overstromingsrisico in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d]

		Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
VRAAGSTELLING: **welke stellingen zijn van toepassing op uw situatie?**	**totaal**	**bo, mavo**	**mbo, havo, vwo**	**hbo, wo**	**1e**	**2e**	**3e**	**4e**	**5e**	**man**	**vrouw**	**18-25**	**26-35**	**36-45**	**46-55**	**56-65**	**66-75**	**> 75**
ik heb informatie opgezocht over het overstromingsrisico in mijn woonomgeving	26	**18**	25	**35**	**22**	26	**30**	25	30	**29**	**24**	23	29	**21**	26	28	**31**	25
ik heb maatregelen genomen om mij voor te bereiden op een eventuele overstroming, zoals het inslaan van een noodvoorraad water, lang houdbaar eten en medicijnen	16	16	**14**	17	17	18	16	**12**	17	15	16	**8**	**12**	17	13	17	**22**	**21**
bij de keuze waar ik wilde gaan wonen heb ik rekening gehouden met overstromingsrisico	14	**11**	**12**	**18**	12	15	**11**	15	15	**15**	**12**	**7**	13	11	16	15	16	**19**

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0{,}05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage 'ja'.
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)

Tabel 9.1 Storen aan ‘zeer duurzaam’ en/of ‘niet-duurzaam’ gedrag van anderen in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d]

			Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
STELLING: **ik stoor me aan mensen die...**		**totaal**	**bo, mavo**	**mbo, havo, vwo**	**hbo, wo**	**1e**	**2e**	**3e**	**4e**	**5e**	**man**	**vrouw**	**18-25**	**26-35**	**36-45**	**46-55**	**56-65**	**66-75**	**> 75**
...heel erg bezig zijn met milieu, klimaat of duurzaamheid	eens	35	38	**38**	**29**	**32**	39	35	35	36	**40**	**30**	38	38	**31**	36	36	33	32
	oneens	38	**29**	**35**	**48**	38	36	41	38	40	**34**	**41**	**32**	39	38	35	39	**42**	38
...helemaal geen rekening houden met milieu, klimaat of duurzaamheid	eens	64	**54**	63	**74**	64	65	68	62	69	**62**	**66**	**53**	60	**59**	64	**68**	**74**	**74**
	oneens	11	13	12	**9**	12	12	10	11	11	**13**	**9**	15	14	13	9	10	**8**	9

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0{,}05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage ‘eens’ (‘eens’-‘helemaal mee eens’) en het percentage ‘oneens’ (‘oneens’-‘helemaal mee oneens’).
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)

Tabel 10.1 Opvattingen, houdingen en gedrag met betrekking tot gevolgen van klimaatverandering en klimaatadaptatie; de populatie als geheel en naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d]

			Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
VRAAGSTELLING		totaal	bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Hoe bezorgd bent u...																			
...over klimaatverandering?	bezorgd	73	**66**	72	**80**	74	72	76	73	77	**69**	**78**	69	74	70	**67**	76	**80**	**79**
...dat klimaatverandering gevolgen heeft voor uw eigen leven?	bezorgd	59	**56**	59	**63**	59	56	**63**	58	59	**54**	**64**	59	63	62	56	58	60	55
...dat we vaker te maken krijgen met extreem weer (hittegolven, droogte, wateroverlast door zware regen)?	bezorgd	74	**71**	**72**	**80**	77	73	75	72	77	**68**	**80**	**69**	74	72	**69**	75	**81**	**82**
...dat we vaker te maken krijgen met overstromingen?	bezorgd	70	67	**67**	**75**	72	69	74	69	67	**62**	**77**	**61**	68	69	**64**	72	**78**	**80**
...over mogelijke overstroming van uw woning?	bezorgd	32	35	30	32	32	30	31	32	31	**28**	**35**	35	**38**	34	28	28	31	**24**
Hoe belangrijk of onbelangrijk vindt u het dat...																			
...Nederland bijdraagt aan het tegengaan van klimaatverandering?	belangrijk	75	**68**	73	**83**	74	76	78	76	77	**71**	**79**	76	**71**	**71**	**70**	76	**83**	**82**
...er anders geleefd gaat worden om klimaatverandering tegen te gaan?	belangrijk	75	**68**	74	**84**	**72**	78	78	75	79	**72**	**79**	71	**71**	**71**	74	78	**83**	**84**
...u zelf een bijdrage levert aan het tegengaan van klimaatverandering?	belangrijk	71	**61**	71	**78**	70	70	72	75	75	**67**	**74**	**63**	69	**66**	71	**76**	**77**	72
...mensen beter voorbereid zijn op een overstroming (bv. door een voorraad drinken, lang houdbaar eten en medicijnen in huis te hebben)?	belangrijk	71	**67**	71	**74**	71	75	75	68	69	**68**	**74**	**62**	**64**	68	70	74	**81**	**81**

Vervolg

VRAAGSTELLING		totaal	Opleiding: bo, mavo	Opleiding: mbo, havo, vwo	Opleiding: hbo, wo	Netto huishoudinkomen in kwintielen: 1e	2e	3e	4e	5e	Geslacht: man	vrouw	Leeftijd: 18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
In welke mate bent u voor of tegen de volgende mogelijke klimaatmaatregelen?																			
de Nederlandse overheid geeft meer geld uit aan het verhogen van de dijken om het risico op overstromingen te verlagen	voor	82	81	81	**86**	**80**	86	84	84	87	82	83	**67**	**78**	**78**	83	**88**	**92**	**94**
	tegen	3	3	3	2	2	2	3	3	1	**4**	**2**	**6**	4	3	2	2	**1**	**1**
de Nederlandse overheid zorgt voor meer groen in steden om hitte en wateroverlast tegen te gaan	voor	85	**80**	84	**90**	84	87	87	85	**90**	85	85	**74**	84	**81**	82	**90**	**92**	**93**
	tegen	2	**4**	2	2	2	3	3	3	**0**	3	2	**5**	2	3	3	2	**1**	1
ik vertrouw erop dat de overheid genoeg zicht heeft op overstromingsrisico's en mij daartegen beschermt	eens	43	43	44	41	40	42	41	44	**51**	**45**	**41**	**53**	44	44	41	40	**37**	42
	oneens	22	**18**	**20**	**28**	22	24	23	22	20	22	22	**16**	24	21	20	25	25	21
Wat mag volgens u verwacht worden van de overheid, burgers en bedrijven bij gevolgen van klimaatverandering?																			
burgers zijn zelf verantwoordelijk voor schade door overstromingen; ze moeten dit zelf betalen of zich ervoor verzekeren	eens	16	**13**	16	18	**14**	16	15	17	**22**	**18**	**14**	**11**	15	14	15	19	**20**	17
	oneens	56	58	56	55	57	59	**53**	58	57	56	57	56	56	58	55	55	56	60

Vervolg

Terug

VRAAGSTELLING		totaal	Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
			bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
burgers zijn er zelf voor verantwoordelijk dat zij niet gaan wonen in gebieden met een groot overstromingsrisico	eens	30	28	29	32	28	31	**34**	29	29	**33**	**26**	**20**	**20**	**25**	27	33	**42**	**47**
	oneens	40	39	42	40	45	37	**35**	43	45	**38**	**43**	**49**	**49**	**45**	40	37	**31**	**25**
bedrijven zijn zelf verantwoordelijk voor schade door overstromingen; ze moeten dit zelf betalen of zich ervoor verzekeren	eens	32	31	30	**35**	33	35	30	32	35	**35**	**29**	**23**	**24**	**27**	30	**36**	**42**	**45**
	oneens	35	33	37	35	34	32	33	**41**	39	34	36	**41**	**44**	37	33	34	**29**	**23**
bedrijven zijn er zelf voor verantwoordelijk dat zij zich niet vestigen in gebieden met een groot overstromingsrisico	eens	43	42	42	**47**	42	48	47	43	44	**48**	**40**	**27**	**30**	**36**	42	**52**	**59**	**67**
	oneens	27	25	28	26	28	24	**22**	30	**31**	25	28	**37**	**38**	31	23	**23**	**18**	11
de overheid moet burgers een vergoeding betalen voor schade door overstromingen, ook als dit leidt tot hogere belastingen	eens	45	43	46	46	44	49	43	46	46	45	44	42	47	**39**	41	47	48	**54**
	oneens	17	**14**	18	18	**14**	18	15	18	**21**	**19**	**15**	16	19	**22**	17	17	**14**	**11**
de overheid moet zorgen dat er geen woningen meer worden gebouwd in gebieden met een groot overstromingsrisico	eens	64	**59**	62	**69**	**61**	**69**	67	63	66	64	63	**40**	**53**	**57**	63	**71**	**81**	**88**
	oneens	10	10	12	9	11	9	9	12	11	**12**	**8**	**20**	**18**	13	**8**	**6**	**4**	**2**

Vervolg

VRAAGSTELLING		totaal	Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
			bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
de overheid moet bedrijven een vergoeding betalen voor schade door overstromingen, ook als dit leidt tot hogere belastingen	eens	28	29	29	27	30	31	**25**	31	28	27	30	28	31	27	**22**	29	28	**37**
	oneens	27	**22**	27	**31**	25	26	27	29	30	**31**	**24**	29	27	31	27	28	27	**19**
Welke stellingen zijn van toepassing op uw situatie?																			
ik heb informatie opgezocht over het overstromingsrisico in mijn woonomgeving	ja	26	**18**	25	**35**	**22**	26	**30**	25	30	**29**	**24**	23	29	**21**	26	28	**31**	25
	nee	74	**82**	75	**65**	**78**	74	**70**	75	70	**71**	**76**	77	71	**79**	74	72	**69**	75
ik heb maatregelen genomen om mij voor te bereiden op een eventuele overstroming, zoals het inslaan van een noodvoorraad water, lang houdbaar eten en medicijnen	ja	16	16	**14**	17	17	18	16	**12**	17	15	16	**8**	**12**	17	13	17	**22**	**21**
	nee	84	84	**86**	83	83	82	84	**88**	83	85	84	**92**	**88**	83	87	83	**78**	**79**
bij de keuze waar ik wilde gaan wonen heb ik rekening gehouden met overstromingsrisico	ja	14	11	**12**	**18**	12	15	**11**	15	15	**15**	**12**	**7**	13	11	16	15	16	**19**
	nee	86	**89**	**88**	**82**	88	85	**89**	85	85	**85**	**88**	**93**	87	89	84	85	84	**81**

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage 'bezorgd' ('bezorgd'-'heel erg bezorgd'); het percentage 'belangrijk' ('in enige mate belangrijk' – 'heel belangrijk') (score 6 t/m 10); het percentage 'voor' ('een beetje voor'-'sterk voor'); het percentage 'tegen' ('een beetje tegen'-'sterk tegen'); het percentage 'eens' ('eens'-'helemaal mee eens'); het percentage 'oneens' ('oneens'-'helemaal mee oneens') en het percentage 'ja' en 'nee'.
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)

Tabel 10.2 Opvattingen, houdingen en gedrag met betrekking tot gevolgen van klimaatverandering en klimaatadaptatie; populatie als geheel, naar overstromingsrisico, bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d e]

VRAAGSTELLING		totaal	geen gevaar	zeer laag gevaar	enig gevaar
Hoe bezorgd bent u over klimaatverandering?	bezorgd	73	72	**75**	72
Hoe bezorgd bent u dat klimaatverandering gevolgen heeft voor uw eigen leven?	bezorgd	59	58	61	59
Hoe bezorgd bent u dat we vaker te maken krijgen met extreem weer (hittegolven, droogte, wateroverlast door zware regen)?	bezorgd	74	72	75	75
Hoe bezorgd bent u dat we vaker te maken krijgen met overstromingen?	bezorgd	70	69	71	68
Hoe bezorgd bent u over mogelijke overstroming van uw woning?	bezorgd	32	**26**	34	**35**
Hoe belangrijk of onbelangrijk vindt u het dat Nederland bijdraagt aan het tegengaan van klimaatverandering?	belangrijk	75	74	**77**	73
Hoe belangrijk of onbelangrijk vindt u het dat er anders geleefd gaat worden om klimaatverandering tegen te gaan?	belangrijk	75	73	**79**	74
Hoe belangrijk of onbelangrijk vindt u het dat u zelf een bijdrage levert aan het tegengaan van klimaatverandering?	belangrijk	71	68	**73**	69
Hoe belangrijk of onbelangrijk vindt u het dat mensen beter voorbereid zijn op een overstroming (bv. door een voorraad drinken, lang houdbaar eten en medicijnen in huis te hebben)?	belangrijk	71	70	73	69
In welke mate bent u voor of tegen de volgende mogelijke klimaatmaatregelen? Dat de Nederlandse overheid meer geld uitgeeft aan het verhogen van de dijken om het risico op overstromingen te verlagen	voor	82	81	**84**	82
	tegen	3	3	3	3

Vervolg

VRAAGSTELLING		totaal	geen gevaar	zeer laag gevaar	enig gevaar
In welke mate bent u voor of tegen de volgende mogelijke klimaatmaatregelen? Dat de Nederlandse overheid zorgt voor meer groen in steden om hitte en wateroverlast tegen te gaan	voor	85	86	86	**83**
	tegen	2	2	3	3
ik vertrouw erop dat de overheid genoeg zicht heeft op overstromingsrisico's en mij daartegen beschermt	eens	43	41	44	44
	oneens	22	23	22	22
Wat mag volgens u verwacht worden van de overheid, burgers en bedrijven bij gevolgen van klimaatverandering?					
burgers zijn zelf verantwoordelijk voor schade door overstromingen; ze moeten dit zelf betalen of zich ervoor verzekeren	eens	16	18	15	15
	oneens	56	54	58	57
burgers zijn er zelf voor verantwoordelijk dat zij niet gaan wonen in gebieden met een groot overstromingsrisico	eens	30	**33**	29	28
	oneens	40	**37**	**43**	41
bedrijven zijn zelf verantwoordelijk voor schade door overstromingen; ze moeten dit zelf betalen, of zich ervoor verzekeren	eens	32	**35**	30	30
	oneens	35	34	36	36

Terug

VRAAGSTELLING		totaal	geen gevaar	zeer laag gevaar	enig gevaar
bedrijven zijn er zelf voor verantwoordelijk dat zij zich niet vestigen in gebieden met een groot overstromingsrisico	eens	43	**48**	42	**41**
	oneens	27	**24**	27	**30**
de overheid moet burgers een vergoeding betalen voor schade door overstromingen, ook als dit leidt tot hogere belastingen	eens	45	**41**	46	47
	oneens	17	**19**	17	15
de overheid moet zorgen dat er geen woningen meer worden gebouwd in gebieden met een groot overstromingsrisico	eens	64	63	65	62
	oneens	10	11	10	10
de overheid moet bedrijven een vergoeding betalen voor schade door overstromingen, ook als dit leidt tot hogere belastingen	eens	28	**25**	30	29
	oneens	27	29	27	26
Welke stellingen zijn van toepassing op uw situatie?					
ik heb informatie opgezocht over het overstromingsrisico in mijn woonomgeving	ja	26	25	27	27
	nee	74	75	73	73

Vervolg

VRAAGSTELLING		totaal	geen gevaar	zeer laag gevaar	enig gevaar
ik heb maatregelen genomen om mij voor te bereiden op een eventuele overstroming, zoals het inslaan van een noodvoorraad water, lang houdbaar eten en medicijnen	ja	16	**13**	16	17
	nee	84	**87**	84	83
Welke stellingen zijn van toepassing op uw situatie?					
bij de keuze waar ik wilde gaan wonen heb ik rekening gehouden met overstromingsrisico	ja	14	**17**	12	12
	nee	86	**83**	88	88

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0{,}05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage 'bezorgd' ('bezorgd'-'heel erg bezorgd'); het percentage 'belangrijk' ('in enige mate belangrijk'-'heel belangrijk') (score 6 t/m 10); het percentage 'voor' ('een beetje voor'-'sterk voor'); het percentage 'tegen' ('een beetje tegen'-'sterk tegen'); het percentage 'eens' ('eens'-'helemaal mee eens'); het percentage 'oneens' ('oneens'-'helemaal mee oneens') en het percentage 'ja' en 'nee'.
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
e Enig gevaar: laag-hoog overstromingsgevaar.
Bron: SCP (KES 2024)
Bron overstromingsgevaar: Deltares 2009/PBL

Tabel 10.3 Verdeling van groepen naar overstromingsrisico; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c]

		Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd							Stedelijkheid				
gevaarklasse	totaal	bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75	zeer sterk	sterk	matig	weinig	niet-stedelijk
geen overstromingsgevaar	30	**33**	30	**28**	32	31	29	30	29	30	30	31	**25**	31	30	31	32	34	**17**	**26**	**35**	**44**	34
zeer laag overstromingsgevaar	41	**35**	41	**44**	41	41	42	41	40	42	40	40	44	**36**	41	41	40	41	**58**	41	**34**	**31**	37
enig (laag-hoog) overstromingsgevaar	29	32	29	28	27	28	29	30	31	28	30	29	31	**33**	28	28	28	25	**25**	**33**	31	**25**	28

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0{,}05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Netto huishoudinkomen in kwintielen.
c N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)
Bron overstromingsgevaar: Deltares 2009/PBL

Terug

Tabel 11 Zelfgerapporteerde waarden, populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd; bevolking 18-plus in 2024 (in procenten, gewogen)[a b c d]

			Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
VRAAGSTELLING: **een heel belangrijke leidraad in mijn leven is...**		totaal	bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
...om bezittingen te hebben	eens	36	**31**	37	37	**30**	36	35	39	**44**	**40**	**32**	**43**	40	34	33	32	33	36
...om bezittingen te hebben	oneens	41	38	40	**44**	43	43	43	41	**36**	**37**	**44**	**31**	39	44	43	**46**	42	37
...om macht en status te hebben	eens	10	10	9	11	**8**	10	8	9	**15**	**12**	**8**	**18**	13	12	**6**	**7**	**4**	9
...om macht en status te hebben	oneens	73	**68**	73	**75**	75	74	75	73	**70**	**68**	**77**	**59**	71	69	74	**79**	**79**	75
...dat iedereen dezelfde kansen krijgt	eens	79	76	**77**	**83**	82	82	79	**77**	81	**75**	**82**	**73**	**74**	75	77	80	**89**	82
...dat iedereen dezelfde kansen krijgt	oneens	6	5	7	5	**3**	6	7	6	7	**8**	**4**	8	8	8	5	4	**3**	**3**
...dat iedereen rechtvaardig behandeld wordt	eens	89	**84**	88	**93**	89	92	89	90	92	**87**	**91**	**80**	88	**84**	90	91	**96**	**94**
...dat iedereen rechtvaardig behandeld wordt	oneens	2	3	2	1	2	1	2	2	2	**3**	**1**	4	1	**4**	1	1	**1**	2
...om plezier te hebben	eens	89	**84**	89	**92**	**87**	90	90	90	91	87	90	**81**	91	89	89	90	**91**	89
...om plezier te hebben	oneens	2	2	2	**1**	2	2	2	2	1	**2**	**1**	**4**	1	2	1	1	1	3
...om te genieten van het leven	eens	90	**86**	90	**93**	**88**	92	91	92	**94**	89	91	**83**	91	88	90	91	**94**	**93**

Vervolg

Terug

VRAAGSTELLING: een heel belangrijke leidraad in mijn leven is...		totaal	Opleiding			Netto huishoudinkomen in kwintielen					Geslacht		Leeftijd						
			bo, mavo	mbo, havo, vwo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
...om te genieten van het leven	oneens	2	2	1	1	2	1	1	2	1	**2**	**1**	**5**	1	2	**0**	**1**	**1**	1
...om de natuur te respecteren	eens	89	**85**	89	**92**	89	90	90	91	89	**87**	**91**	**81**	**83**	**85**	90	**92**	**96**	**96**
...om de natuur te respecteren	oneens	2	2	2	2	2	2	2	1	**4**	**3**	**1**	3	3	**4**	1	**1**	**0**	1
...om het milieu te beschermen	eens	83	**80**	82	**86**	83	84	84	84	83	**80**	**86**	**72**	**73**	80	83	**87**	**94**	**94**
...om het milieu te beschermen	oneens	4	4	3	4	3	2	4	3	5	**5**	**2**	5	**7**	**6**	3	**2**	**1**	**1**
...om goede relaties met vrienden, collega's en buurtgenoten te hebben	eens	87	**82**	87	**92**	**85**	88	88	89	**91**	**85**	**89**	**81**	87	**82**	86	87	**94**	**95**
...om goede relaties met vrienden, collega's en buurtgenoten te hebben	oneens	2	3	3	**1**	3	2	2	2	2	3	2	**5**	2	**4**	2	1	**1**	**0**
...om goede relaties met familieleden te hebben	eens	87	**82**	87	**91**	**84**	90	87	89	91	**85**	**89**	**79**	87	**83**	86	89	**93**	**96**
...om goede relaties met familieleden te hebben	oneens	2	3	2	**1**	3	2	2	2	1	**3**	**2**	**5**	**1**	3	3	2	2	**1**

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0{,}05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
b Weergegeven is het percentage 'een beetje mee eens'-'helemaal mee eens' en het percentage 'een beetje mee oneens'-'helemaal mee oneens'.
c Netto huishoudinkomen in kwintielen.
d N = 3125.
Bron: SCP (KES 2024)

Klimaat en samenleving

Burgerperspectieven

Copyright

U mag citeren uit scp-rapporten, mits u de bron vermeldt.
U mag SCP-bestanden op een server plaatsen mits:

1. het digitale bestand (rapport) intact blijft;
2. u de bron vermeldt;
3. u de meest actuele versie van het bestand beschikbaar stelt, bijvoorbeeld na verwerking van een erratum.

Het Sociaal en Cultureel Planbureau werkt aan een samenleving waarin het goed gaat met en tussen mensen. Dat doen we door wetenschappelijk onderzoek, door kennis te duiden, thema's te agenderen en daarover te adviseren.
Wij willen dat onze kennis over de kwaliteit van de samenleving impact heeft. Daarom zorgen wij ervoor dat de kennis die nodig is terecht komt bij de juiste partijen op het juiste moment.

Dat doen wij altijd in samenhang, toekomstgericht en in verbinding met het gehele speelveld: departementen, lokale overheden, kennisinstituten, maatschappelijk middenveld en uitvoeringsorganisaties. Vanuit een onafhankelijke positie, wetenschappelijk verantwoord en maatschappelijk relevant. Kijk voor meer informatie op www.scp.nl.

Contact
Sociaal en Cultureel Planbureau
Postbus 16164
2500 BD Den Haag
www.scp.nl
info@scp.nl

Vormgeving en lay-out
Things To Make And Do

Eindredactie
Future Communication

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2025